

SOIHITU

MARXILAISTA YHTEISKUNTAKRITIIKKÄ VUODESTA 1931 44.VUOSIKERTA

Porvariston kapteenit ja luotsit

UKK Koivisto

Subjektiviteetti

Talvisota

Pentagonin varhaisia papereita

1/1980

SOIHITU

Perustettu 1931

JULKAISIJA

SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

TOIMITUS

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje, Kimmo Henriksson (toimitussihteerit). Paikallistoimittajat: Ulf Forsman (Turku), Heikki Mäki-Kulmala (Tampere), Jussi Silvonen (Jyväskylä).

TOIMITUSNEUVOSTO

Erik Arnkil, Mervi Gustafsson, Lauri Hokkanen, Alpo Halonen, Tapani Hietaniemi, Timo Kallinen, Reijo Kalmakurki, Antti Karvonen, Markku Kivinen, Jussi Kotkavirta, Jorma Laurila, Juhani Lehto, Jorma Lindfors, Jukka Mallinen, Harri Manner, Reijo Miettinen, Pertti Multanen, Pentti Määttänen, Juha Partanen, Juhani Ruotsalo, Aino Saarinen, Christoffer Tigerstedt, Kaarlo Tuori

LEVIKKI

Mervi Rajala

TOIMITUS JA KONTTORI

3 linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1980 (6 numeroa)

- kotimaahan 60:-
- ulkomaille 70:-
- tukitilaus 100:-

Tilaukset ps-tilille 762 69-4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus".

OSOITTEENMUUTOKSEN

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

ULKOASU: IRRAH RENNAM

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

ISSN 0356-6056 Soihitu

SOIHTU

1/1980

<i>Pääkirjoitus</i>	Vielä USA:n ulkopolitiikan periaatteista	2
<i>Hannu Hartikainen</i>	Kapitalismiteoria ja subjektiviteetti – eräitä ajan- kohtaisia ongelmia	5
<i>N. Jakovlev</i>	"Sota alkaa huhtikuun 1. päivänä" – katsaus USA:n suunnitelmiin maailmanherruudesta	18
<i>Kimmo Henriksson</i>	Talvisota ja diplomaattiset asenteet	26

KESKUSTELUA

<i>Juha Partanen</i>	Porvariston kapteenit ja luotsit	40
<i>Eino S. Repo</i>	Urho Kekkonen – porvariko?	45
<i>Esko Seppänen</i>	Mauno Koivisto valtiollisena porvarina	51

KATSAUKSIA

<i>Kimmo Sarje</i>	Auralaisuus – uusteosofiaa ja kulttuurikritiikkiä	58
--------------------	---	----

KIRJOJA

<i>Jukka Mallinen</i>	Mihail Bahtin: Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia	67
-----------------------	--	----

Vielä USA:n ulkopolitiikan periaatteista

Vastikään maansa suurlähettilään tehtävät jättänyt Rozanne Ridgway piti 11. 2. Paasikivi-seurassa jäähyväispuheen, jossa hän hahmotteli viisi perusteemaa, jotka ovat hänen käsityksensä mukaan pysyneet Yhdysvaltain ulkopolitiikan muuttumattomina suuntaviivoina Trumanista lähtien jo seitsemän Yhdysvaltain presidentin toimikautena:

"Ensinnäkin aina 1945 San Franciscossa tapahtuneesta Yhdistyneiden Kansakuntien perustamisesta lähtien Yhdysvallat on ollut sitoutunut lujittamaan kansainvälisiä järjestöjä pitäen niitä parhaana mahdollisuutena saada aikaan maailma, jossa vallitsee rauha ja järjestys. Toiseksi tunne yhteisistä päämääristä Atlantin liiton puitteissa on vuodesta 1949 lähtien ollut Yhdysvaltain politiikan kulmakiviä. Kolmanneksi me kannatamme vakaan ja oikeudenmukaisen maailmanlaajuisen talousyhteisön luomista. Neljänneksi kansakuntamme periaatteet ja kansamme luonne edellyttävät, että Yhdysvallat jatkaa ihmisoikeuksien tukemista kaikkialla maailmassa. Viidenneksi ja viimeiseksi tämän päivän maailmassa ei ole ainuttakaan tähdellisempää asiaa, kuin saada aikaan neuvottelut mielekästä ydinasevalvontaa edustavien sopimusten sarjasta."

Hunajaista puhetta. Mutta juhlapuheet ovat juhlapuheita ja fraasit fraaseja. Entä Yhdysvaltain toiminta?

On ironista, että Ridgway aloittaa näiden kauniiden periaatteiden toteutumisen juuri Trumanista, joka antoi käskyn pudottaa atomipommit Hiroshimaan ja Nagasakiin ja oli kylmän sodan keskeisiä arkkitehteja.

Mitä sitten ovat "yhteiset päämäärät" Naton puitteissa? N. Jakovlevin lehdesämme olevassa artikkelissa lainaamat asiakirjat eivät anna näistä päämääristä kovin mairittelevaa kuvaa, mutta eivät myöskään Tiedonantajan julkistamat Naton entisen työntekijän Ursel Lorenzenin tuoreet paljastukset Naton toiminnan luonteesta ja sen pyrkimyksestä ydinasein tapahtuvan ensi-iskuun.

Ridgway täsmentää vielä ajatustaan: "Minkään sellaisen maan, joka valitsee sodan pakottaakseen pienemmän naapurin omaksumaan sen omat käsitykset siitä, miten tätä maata tulisi hallita, ei pitäisi odottaa voivansa edelleen nauttia niitä etuja, joita yhteistyösuhde Yhdysvaltain kanssa suo". Entä miten on Iranin itsenäisyyden laita nyt, kun Carter on julistanut Persianlahden Yhdysvaltain intressialueeksi? Tai mikä oli näitten periaatteiden arvo Iranissa 1953, kun CIA:n avulla syöstiin vallasta Iranin parlamentin valitsema pääministeri Mosaddeq, joka uskalsi kansallistaa maansa öljyteollisuuden? (Muuten kannattaa lukea Yhdysvaltain 1969 julkaisema Niramandin kirja Shaahin Persia, niin Iranin nykyinen tilanne näyttättyy paljon vähemmän mystisenä, paljon vähemmän uskonnosta juurensa juontavana.) Entä miten toimivat Ridgwayn periaatteet vaikkapa Vietnamin, Chilessä, Nicaraguassa tai parhaillaan Salvadorissa?

Yhdysvaltain ulkopolitiikan menetelmät ovat kyllä hiotuneet 70-luvulla, mutta onko kyseessä periaatteiden toteutuminen edes nyt? Ridgway itse paljastaa asian to-

dellisen laidan: ”Vietnamin opetus vaikuttaa nykyiseen presidenttiin ja tuleviin presidentteihin, on oikeutettua puhua ennen – ja jälkeen – tilanteesta. Mielestäni *ei ole enää mahdollista tukea samanlaisia ulkomaalaisia hahmoja* kuin aikaisemmin”. Taidatkos sen selvemmin sanoa?

Ja lopulta: miten tärkeäksi Yhdysvallat näkee ”mielekkään ydinasevalvonnan” tai mikä sen mielestä on ”mielekästä”? Samaan aikaan kuin SALT II allekirjoitettiin, presidentti Carter hyväksyi uusien 33 miljardia maksavien liikkuvilta alustoilta laukaistavien mannertenvälisten MX-ohjusten kehittelyn. Jo keväällä 1978 Naton neuvosto päätti aloittaa pitkän tähtäimen kiihdytetyn asevarustelun päättämällä nostaa asemäärärahoja kolmella prosentilla vuodessa. Viime vuoden lopulla tehtiin päätös ns. eurostrategisten aseiden sijoittamisesta Eurooppaan. Tässä vain eräitä seikkoja.

Johtuuko tämä sitten Afganistanin tilanteesta? Ei – sillä kuten aikamääristä näkee, prosessi pantiin käyntiin kauan ennen Afganistanin tapahtumia. Lähinnä Afganistan osoittaa Yhdysvaltain ulkopoliitikasta sen, miten kyynisesti USA:n hallitus käyttää yleisen mielipiteen manipuloimista strategisten tavoitteittensa saavuttamiseen.

Entä johtuuko se neuvostouhasta? Paljastavan lausunnon antoi mm. USA:n tämän alan johtaviin asiantuntijoihin lukeutuva senaattori John Culver, joka on USA:n senaatin asevoimien valiokunnan puheenjohtaja. Jo joulukuussa 1978 hän puhui ulkomaansuhteiden neuvoston jäsenille: ”On yksinkertaisesti typerää väittää, että Yhdysvalloissa vallitsisi aseiden kehittäessä jonkinlaista paikallaanpysymistä. Me olemme tämän vuosikymmenen aikana asettaneet käyttöön 10 kertaa niin paljon monikärkiohjuksia kuin Neuvostoliitto. Otimme käyttöön täysin uudentyyppiset Minuteman 3-ohjukset ja jopa paransimme niitä muuttamatta kuitenkaan niiden nimeä. Me lähes kaksinkertaistimme niiden ydinkärkien voiman. Lisäksi me moninkertaistimme niiden osumatarkkuuden. Rakensimme uusia Trident-ohjuksia, joilla on huomattavasti laajempi kantomatka. Laivaston antamien ilmoitusten mukaan tämä merkitsee yksinomaan 82 prosentin lisäystä merelle sijoitettuihin raketteihimme verrattuna Poseidon-sukellusveneidemme aikaan.” Kuvattuaan vielä jonkin aikaa aseteknologian kehitystä hän tekee päätelmän, että tätä taustaa vasten Neuvostoliitolla on edessään hyvin turvaton näköala.

Vastaavaan tulokseen päättyy myös Sotakorkeakoulun opettaja, everstiluutnantti Esko Niemisen artikkelissa (Suomen Kuvalehti 2/80) Hampurin yliopistossa toimivan rauhantutkimuksen ja turvallisuuspolitiikan laitoksen tutkija Dieter S. Lutz. Hän ennustaa, että Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton vastaiskukyvyn ero tulee kasvamaan ja on edellisen hyväksi suurimmillaan vuonna 1985. Hän uskoo tämän myös johtavan maailmansotaan.

* * *

Tuntuukin siltä, että Yhdysvaltain ulkopoliitiikan todellisia pysyviä piirteitä on etsittävä muualta. Erään varsin paljastavan lähteen muodostavat monet paljastuneet

asiakirjat. USA:n globaaleja pyrkimyksiä kuvaavat varsin paljaasti äskettäin julkisuuteen tulleet ja Jakovlevin lehdessämme esittelemät asiakirjat.

On kuitenkin syytä muistaa, etteivät nyt paljastuneet asiakirjat ole ensimmäiset laatuaan. Kannattaa palauttaa mieleen mm. 70-luvun alussa paljastuneet kuuluisat Pentagonin paperit, jotka eräässä konkreettisessa tapauksessa paljastivat Yhdysvaltain ulkopolitiikan mekanismeja ja työtapoja.

Pentagonin papereiden taustana oli, että vuonna 1967 määräsi silloinen puolustusministeri Robert McNamara tehtäväksi tutkimuksen Yhdysvaltain Indokiinan-politiikasta. Kymmenien huippututkijoiden työn tuloksena USA:n puolustusministeriö Pentagon sai käyttöönsä raportin, jonka yli 7000 sivulla selvitettiin USA:n Indokiinassa käymän sodan salainen historia vuodesta 1945 vuoteen 1968. Eräs tutkijoista, tohtori Daniel Ellsberg, antoi tutkimuksen The New York Timesin käyttöön. Lehden julkaisemat katkelmat olivat maailmansensaatio. Vasta nyt maailma sai tietää, miten neljä USA:n peräkkäistä hallitusta oli johtanut harhaan yleisöä Yhdysvalloissa ja ulkomailla. Tiivistelmä Paperista ilmestyi suomeksikin Huutomerkki-sarjassa.

Esipuheessaan Pentagonin papereihin Neil Sheenan vertasi niiden merkitystä mm. Tsaarin salaisten arkistojen paljastamiseen. Papereiden valossa hän kuvaa Yhdysvaltain hallituksen toimintaa: "Hallitus kokee sisässään julkisen elämän eri lohkot – kongressin, joukkotiedotusvälineet, kansalaiset ja jopa kansainvälisen mielipiteen kokonaisuudessaan – tekijöinä, joihin on pyrittävä vaikuttamaan. Poliittisissa muistioissa pohditaan jatkuvasti keinoja, joiden avulla näitä ulkopuolisia "yleisöjä" voitaisiin käännnyttää toivottuun suuntaan... Jopa hallintokoneiston sisällä vain pieni joukko huipulla olevia miehiä tietää, mitä todella on tapahtumassa."

Mutta niin paljastavia kuin tällaiset asiakirjat ovatkin, ei Yhdysvaltain roolia, sen ulkopolitiikan todellisia määreitä kyetä käsittämään, ellei kyetä käsittämään näiden asioiden yhteyttä Yhdysvaltain yhteiskunnalliseen järjestelmään. Se ei ole vain suurvalta, vaan kapitalistinen suurvalta. Tässä suhteessa on metodisesti hyvin keskeinen Leninin imperialismi-teoksensa esipuheessa tekemä huomautus, joka koski ensimmäisen maailmansodan luonteen analyysii, mutta on käsitettävissä laajemminkin maailmantilanteen totuudellisen analyysin ehdoksi.

Lenin kirjoitti: "Todistusta siitä, mikä oli sodan todellinen tai oikeammin sen todellinen luokkaluonne, ei tietenkään löydy diplomaattisesta historiasta, vaan kaikkien sotaakäyvien valtojen vallassaolevien luokkien objektiivisen aseman erittelystä. Tämän objektiivisen aseman kuvaamiseksi ei saa ottaa esimerkkejä eikä irrallisia todisteita (koska yhteiskunnallisen elämän ilmiöt ovat niin suunnattoman moninaisia, voidaan aina löytää kuinka paljon tahansa esimerkkejä ja irrallisia todisteita minkä tahansa väitteen vahvistukseksi), vaan ehdottomasti kaikkien sotaakäyvien valtojen ja koko maailman talouselämän perusteita koskevien tietojen kokonaisuus."

Siinä haastetta USA:n ulkopolitiikan ja yleensä maailmanpolitiikan jatkotutkimuksiin.

Kapitalismiteoria ja subjektiviteetti – eräitä ajankohtaisia ongelmia

HANNU HARTIKAINEN

Kapitalismiteorialla tarkoitan tässä artikkelissa "poliittisen taloustieteen kritiikkiä", so. Karl Marxin myöhäistuoannossaan esittämää teoriaa kapitalistisesta yhteiskuntamuodosta (lyhennys: ekonomiakritiikki).

"Pääomalogiikalla"/"pääomalogisella traditiolla" tarkoitan tässä Marx-tutkimuksesta, opiskelijaradikalismista ja positivismikritiikistä 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa mm. BRD:ssä, Länsi-Berliinissä ja Tanskassa muodostunutta marxilaisten tutkimuksen suuntausta, jossa Marxin ekonomiakritiikkiä on pyritty soveltamaan eri ilmiöiden tutkimiseen. Tämän tradition tuotteet ovat joskus enemmän, joskus vähemmän alttiita "autenttisen" ekonomiakritiikin lähtökohdista suoritettavalle kriittiselle arvioinnille. Joka tapauksessa sen aiheuttamana positiivisena seikkana voidaan mainita Marxin kapitalistiteorian korostaminen sekä sen mahdollistama monien kysymyksenasettelujen täsmentyminen. Se on myös tuottanut tutkimusta, jonka kriittinen tutkiminen on hyödyllistä. Toisaalta sen piirissä tapahtunut ekonomiakritiikin korostus on usein johtanut vakaviin yllälyönteihin. Kaikkiaan pääomalogiikka on sisäisesti kirjava ilmiö, eikä sitä voi-

da yleisesti ylistää, yhtä vähän kuin yleisesti tuomita.

Käsittelen seuraavassa ekonomiakritiikkiä hyödyntävän subjektiviteetin tutkimuksen ongelmia käyttäen esimerkkinä Klaus Ottomeyerin teoksia (1974/1976/1977). Tarkastelussa korostuu ekonomiakritiikin mahdollisuuksien ja rajojen pohdiskelu.

Kirjoitukseni perustuu artikkeliin "Ekonomiakritiikki, subjektiviteetti ja käyttöarvot", joka sisältyy antologiaan "Keskustelua kapitalistitutkimuksesta", toim. Tuomas Takala, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos/Tampereen yliopisto 1979.

Kysymyksenasettelusta

Voitaneen olla suhteellisen yksimielisiä siitä, että marxismille ns. subjektiviteetin konkreettinen tutkiminen kapitalistisessa yhteiskunnassa on tuottanut tiettyjä vaikeuksia. Se että tässä arvioissa ei ole kysymys ei-marxilaisten tai anti-marxilaisten *keksimästä* puutteesta, voitaneen todistaa esim. lainaamalla Antti Eskolan "Ihmisen ääni"-teoksesta seuraava kohta: "Sanottakoon minua sitten eklektikoksi tai heikkouksiani puolustavaksi opportunistik-

si, mutta kyllä tällainen tavallinen syntinen kokee suurempia oivalluksia löytävänsä Freudin seksuaaliteoriasta – joilla tosin ei pidä ryhtyä selittämään yhteiskunnallisia kysymyksiä niin kuin ei marxismi-leninismilläkään naimisen problematiikkaa (...). Myös elämän kokonaisuuteen repeää paha railo, jos tällä puolella on marxismiin valaisema työ ja julkinen toiminta, mutta tuolla puolen freudismin syviksi ja hämäriksi osoittamat yksityiselämän kuilut. Mutta niin vain on" (s. 174).

Tämä kuvaa sitä reaalista tilannetta, että ihmiset tarpeita omaavina yksilöinä eivät ole identtisiä "taloudellisten luonnenaamioidensa" kanssa (tästä myöhemmin). Yhtä hyvin tämä kuvaa sitä, miten yksilön ja hänen taloudellisen luonnenaamionsa ei-identiteetti asettaa marxilaiselle tieteelle vakavan haasteen. Jos marxismi ei näitä ns. subjektiviteetin kysymyksiä tematisoi, niin ne jätetään psykoanalyysille, porvarilliselle sosiologialle, kulttuuriteollisuudelle, valtion työvoimareproduktiivisille sosioliapparaateille tai jopa erilaisille huijareille.

Kuten Eskolakin toteaa, juuri Marxin ja Freudin suhde on tässä ollut eräs akseli, jonka ympärillä on pyörityt. Tuloksena on saatu erilaisia ns. freudomarxilaisia teorioita. Niihin en tässä kuitenkaan puutu.

Viime vuosien aikana on tarve kapitalismispesifistä subjektiviteetin tutkimuksesta tullut ilmi mm. seuraavasti: Ne opiskelijat ja tutkijat, jotka muutamia vuosia sitten alkoivat neuvostopsykologian systemaattisen opiskelun, ovat lisääntyvässä määrin korostaneet neuvostopsykologian täydentämistä "formaattiospesiifillä tarkastelulla" (kuten sanonta kuuluu). Länsi-Berliinin Freie Universitätissä toimiva Klaus Holzkampin johtama "kriittinen psykologia" on asettanut tehtäväkseen kriittis-

materialistisen psykologian luomisen "tyvestä latvaan asti", so. biologisista perusteista aina porvarillisen yhteiskunnan erityispiirteisiin. Pääomalooginen tutkimustraditio on – monien muiden kysymysten ohella – puuttunut myös subjektiviteetin tutkimukseen. On kuitenkin heti sanottava, että mistään yhteisestä koulukunnasta ei voida puhua, esim. suhde Freudiin vaihtelee suuresti.

Subjektit ja subjektiviteetti ekonomiakritiikissä

Kun ekonomiakritiikkiä on pyritty käyttämään subjektiviteetin tutkimukseen, on hyvin pian havaittu, että Marxin ekonomiakritiikissä itse asiassa esiintyy subjektiviteettia kahdessa toisistaan oleellisesti poikkeavassa muodossa, toisaalta inhimillisenä, toisaalta ei- ja yli-inhimillisenä subjektiviteettina. Mutta samassa tilanteessa oli itse asiassa Marx silloin, kun hän loi teorian: Häntä edeltävä porvarillinen yhteiskuntateoria oli tematisoinut subjektiviteettia kahdessa toisistaan eroavassa muodossa. Nousevan porvariston yhteiskunta-ajattelu on tematisoinut toisaalta inhimillistä subjektiviteettia, joka kävi emansipaatiotaisteluaan esikapitalistisen yhteiskunnan uskonnollisia, moraalisia, poliittisia, taloudellisia jne. rakenteita vastaan. Tämä taistelu nähtiin inhimillisen subjektin laadullisena kehityksenä. Ranskan vallankumouksellisen kansalliskokouksen presidentti Antoine de Condorcet oli sitä mieltä, että "ihmisten kykyjen täydellistymisellä ei ole mitään rajoja, että ihmisen täydellisyys on tosiaankin rajoittumaton, että tämän täydellisyyden kehittymisellä, kun se nyt voi edistyä riippumattomana kaikista sitä pidättelevistä voimista, ei ole muuta rajoitusta kuin tämän maapallon, jolle luonto on meidät heittänyt, kesto aika" (de Condorcet, Die

Fortschritte des Menschengesistes, sit' Kühnl 1973, 26 mukaan).

Tämä subjektiviteetti, joka itsemäärämisessään halusi rakentaa yhteiskunnallisen tilan järjen mittapuiden mukaan, esitti (Hans-Jörgen Schanzin sanoin) "porvarillisen utopian kapitalismista" aikana, jolloin kapitalismi ei vielä ollut kypsynyt valmiiseen hahmoonsa. Tälle subjektille pääoma esiintyi "työvälineenä" tai "kasattuna työnä" tai "vaihtoarvona, jota käytetään voiton tuottamisen tarkoituksessa" jne. (Ks. Marx, Grundrisse 169–170). Joka tapauksessa porvarillisen subjektin "oma pää" (järki) oli suvereeni suhteessa "pääomaan".

Toiseksi esiintyi yli-inhimillisen subjektin tematisointia eri muodoissa. Feodaalisen yhteiskunnan henkisessä rakenteessa keskeisellä sijalla olleessa kristinuskossa tällaisena esiintyy jumala. Nousevan porvariston ajattelu joko pyrki tulkitsemaan tätä yli-inhimillistä subjektiviteettia uuteen, etujansa vastaavaan muotoon tai sitten jopa kieltämään sen. Filosofisesti yli-inhimillistä subjektiviteettia tematisoi Hegel, joka esitti teorian inhimilliseen subjektin redusoitumattoman hengen itsekehityksestä.

Marxin ekonomiakritiikissä säilytetään tai paremminkin löydetään näiden esimarxilaisten teorioiden subjektitematisointien "rationaaliset ytimet". Tunnetusti Marx materialistina hylkää Jumalan ja jumalat, mutta säilyttää käsityksen sellaisesta subjektista, joka ei ole redusoitavissa inhimilliseen subjektin. Hans-Joachim Giegel toteaa: "Varhaisporvarillisen yhteiskuntateorian paradoksi on siinä, että se muotoilee vaatimuksen tieteeseen perustuvasta itsemäärämisestä (selbstbestimmung), mutta tämä on vain muoto, jossa subjektin subsumptio porvarillisille suhteille kehittyy" (Giegel 1975, 132).

Pääoma ei osoittanut yksinkertaiseksi työkaluksi tai kasatuksi konkreettiseksi työksi; ne ovat vain pääoman olomuu-toja. Marxin mukaan pääoma on porvarillisen yhteiskunnan hallitseva tuotantosuhte ja sellaisena "ylitsekävyä – leimaava (übergreifende) subjekti".

Marx puhuu pääomasta subjektina siksi, että pääomaan faktisesti sisältyy intentionaalisuus ja kyky "toimia". Schanzin mukaan kysymys on "materiaalisesti konstitutoituneesta teleologiasta, joka asettaa lisäarvon tuottamisen kategorisena imperatiivina" (1977 [b], 195). Pääoma on ihmisten välinen suhte joka on arvo, joka lisää itseään. Pääoman ylitsekävyä luonne taas on siinä, että pääoman itselisyysprosessi on porvarillisen yhteiskunnan hallitseva prosessi, jolle muut prosessit ovat alistettuja. Lisäksi pääoma ei ole vain ylitsekävyä vaan leimaava. Tämä merkitsee sitä, että ihmisen ja luonnon välinen aineenvaihto tulee itse proosallisessa aineksellisuudessaan leimautuneeksi siitä, että se on alistettu (eli subsumoitu) pääomalle (vrt. "Hän on täällä tänään"). Ekonomiakritiikki ei siis ole formaalia "systeemitheoriaa". Vihdoin se, että puhutaan pääomasta ylitsekävyänä – leimaavana subjektina eikä kapitalistista henkilönä ei ole satunnaista: kapitalistisen tuotannon tavoite ei ole kapitalistinen luksus tai nautinto, ylipäänsä ei mikään käyttöarvoinen ilmiö, vaan lisäarvo, ja yksityistä kapitalistia kohtaan tämä kategorinen imperatiivi saa kilpailussa pakottavan, kategorisen luonteen.

Eräs tapa suhtautua tähän puheeseen pääomasta subjektina on tietysti se, että todetaan sen olevan "tyyllittelyä" so. "Hegelillä kokeiteeraamista" tai "hegeliläistä metafysiikkaa". Kumpikaan näistä kannoista ei ole kiinnostava. Sen sijaan on selvää, että pääoma lakkaa ole-masta pääoma ja siitä tulee "maailmanhenki" tms., jos joko väitetään, että a.

pääomaan yhteiskunnallisena suhteena sisältyy muuta intentioita kuin lisäarvon intentio; tai että b. pääoma pystyisi toimimaan vailla sen liikettä kantavaa inhimillistä subjektia. Tässä mielessä Pekka Sutelan varoitava huomautus "hegeliläisestä harhasta", jonka mukaan "pääoma tekee milloin mitäkin" on aiheellinen (Sutela 1977, 11–14).

Tämän jälkeen voidaan palata toiseen subjektiviteetin muotoon, inhimilliseen subjektiviteettiin, joka ei pääoman syn-
tyessä ole suinkaan hävinnyt, mutta on menettänyt sen suvereenisuuden, jonka varhaisporvarillinen ajattelu sille esitti tai vaati. Nyt voidaan asettaa kysymys siitä, miten nämä kaksi subjektiviteetin muotoa Marxilla suhtautuvat toisiinsa. Marxin ekonomiakritiikissä näiden kahden subjektin välittäjänä on "taloudellisen luonnenaamion" (Ökonomsche Charaktermaske) käsite.

Taloudellisen luonnenaamion käsitteessä voidaan erottaa kaksi aspektia, joita voitaisiin kutsua toisaalta "tutkijanastraktioksi", toisaalta "reaaliabstraktioksi" (ks. Hartikainen 1979). Reaaliabstraktiona luonnenaamio ilmennää juuri niitä vaatimuksia ja toimintaimperatiiveja, joita pääoman reproduktioprosessin kantamisessa inhimilliselle subjektiviteetille asettuu. Nämä ilmenevät "taloudellisten olosuhteiden mykkänä pakkona" (kuten Marx sanoi) eli esim. yksityistä kapitalistia kilpailu painostaa ulkoisten pakkolakien muodossa; työntekijöitä uhkaa työttömyys; työntekijät joutuvat työskentelemään olosuhteissa, jotka estävät heidän kykensä kehitystä ja vaarantavat heidän terveyttään jne. Yleisesti voidaan sanoa, että inhimilliseen reproduktioon tulee piirteitä, joita ei voida selittää itsestään tästä inhimillisestä reproduktiosta, so. ihmisten aineenvaihdosta luonnon kanssa ja inhimillisten subjektien keskinäisistä suhteista. Tutkijan abstraktio-

na luonnenaamio merkitsee, että Marx ekonomiakritiikissään – voidakseen esittää kapitalismin sisäiset lainalaisuudet puhtaassa muodossa – redusoi "esityksen ajaksi" ihmiset luonnenaamioihinsa". Tämä oli – näin voidaan sanoa – välttämätöntä, että hän olisi voinut selvittää kapitalistisen yhteiskunnan perustavat suhteet. Ja se oli mahdollista (so. tieteellisesti "hedelmällistä"), koska luonnenaamio reaaliabstraktiona pitkälti huolehtii siitä, että talouden piirissä ihmiset käyttäytyvät taloudellisten olosuhteiden pakkojen mukaan.

Se, mikä näiden perustavien suhteiden – so. "porvarillisen yhteiskunnan fysiologian" – esittämisen kannalta oli ja on järkevää, on kuitenkin samalla myös rasite. Toisin sanoen: Juuri se, että ekonomiakritiikki redusoi ihmiset –vaikkakin vain esityksen ajaksi – luonnenaamioihinsa tutkijanastraktion mielessä, tekee ekonomiakritiikistä yksin otettuna impotentin subjektiviteetin tarkempaan tematisointiin. Sitä mukaa kun kehittynyt kapitalistinen yhteiskunta tuo esiin subjektiviteetin problematiikkaa – sanotaan nyt vaikka niin sanotun seksuaalisen vallankumouksen muodossa – tämä ekonomiakritiikin pitäytyminen ihminen = luonnenaamioyhtälöön käy suuremmaksi puutteeksi marxilaiselle tieteelle. Tästä oletuksesta on siis päästävä, jos halutaan karkottaa Freud yksityiselämästä eli lakkauttaa tilanne, jossa Marx tematisoi luonnenaamiota, Freud "todellista yksilöä". Tätä ei pidä käsittää niin, etteikö marxilainen tiede olisi aikaisemmin pystynyt käsittelemään "todellisten ihmisten todellisia ongelmia". Onhan se pystynyt esim. työttömyysongelmaan esittämään kestävän ratkaisun jo yli sata vuotta sitten. Mutta subjektiviteetissa on paljon kysymyksiä, joihin ekonomiakritiikki ei pääse käsiksi.

Tätä taustaa vasten voidaan ymmär-

tää esim. vaatimus "kriittisen psykologian" luomisesta, tai Klaus Ottomeyerin pyrkimys luoda "marxilainen interraktioeria". Viime vuosina marxistit ovat puhuneet myös "elämäntavan tutkimuksesta", "sosialisaatioteoriasta", "marxilaisesta tarveteoriasta", "arkielämän tutkimuksesta", "subjektiivisen tekijän teoriasta", "marxilaisesta toimintateoriasta" jne. Kysymys on yrityksistä ottaa tieteellisesti haltuun kohdealueita ja prosesseja, joita ekonomiakritiikki ei peitä. Tämä haltuunotto ei voi tapahtua vain niin, että ekonomiakritiikistä "dedusoidaan" käsitteitä. Pääomalooisessa traditiossa tällaista lapsellista luuloa on kyllä esiintynyt (vrt. Schanzin "identiteettilogiikan" kritiikki, 1974).

Toisaalta on syytä olettaa, että inhimilliseen subjektiviteettiin oleellisesti vaikuttaa se, että elämme juuri kapitalistisessa yhteiskunnassa ja siksi materialistinen subjektiviteetin tematisointi ei voi tapahtua muuta kuin käyttämällä yhtenä perustana ekonomiakritiikkiä. On siis otettava huomioon ne toimintaimperatiivit ja pakot, jotka pääomayhteiskäyvänä-leimaavana subjektina asettaa luonnenaamion kautta ihmisille. Lyhyesti sanottuna ekonomiakritiikki on materialistisen subjektiviteetin tematisoinnin välttämätön, mutta ei riittävä perusta.

Subjektiviteetin tematisoinnista ja sen ongelmista

Schanz lopettaa subjektiproblematiikan käsittelyn "Antikritiikissään" seuraaviin sanoihin: "Vaikka tuloksena (ko. tarkastelun tuloksena -HH) olisi vain se, että tulevilla pääomalogiikan kritiikoilla on nyt ainakin riittävä kiinne-kohta arvostelulle ja heidän fantasiointinsa siitä, mitä pääomalogiikka saattaisi tarkoittaa subjektin käsitteellään, voi nyt päättyä, ei tämäkään tulos

olisi merkityksetön" (1979, 113).

Tämä voi vaikuttaa hieman teoria- ja akatemiaimmanentilta tulokselta. Tarkoitan sitä, että mielestäni voidaan -lankeamatta välttämättä populismiin, pragmatismiin tai teorianihilismiin -perustellusti asettaa materialistiselle tutkimukselle se vaatimus, että sen on jossain vaiheessa - ja ilmeisesti aikapian - pystyttävä niin sanotusti "kohoamaan konkreettiseen" eli päästävä sanomaan jotakin relevanttia niistä ongelmista, jotka ihmisille heidän arkipäivässään ovat tärkeitä. Subjektin ja subjektiviteetin käsitteiden tematisointi ei materialistiselle teorialle ole tietenkään itsetarkoitus, vaan välivaihe. Tässä mielessä tilanne ehkä on -kun esim. pääomaloooginen traditio on tuottanut useita erilaisia yrityksiä päästä kiinni arkipäivään ja sen tärkeiksi koettuihin ongelmiin - jossakin määrin turhauttavaakin (vrt. esim. Rantalaihion esittelyä, 1979). Tässä suhteessa Klaus Ottomeyerin työt edustavat kai parasta, mitä tämä traditio on tuottanut. Ottomeyerin ansioksi voidaan lukea mm. seuraavat seikat:

- "suhteellisen kehittynyt" käsitys ekonomiakritiikistä,
- lähtökohdissaan hän asettaa järkevästi kysymyksen ekonomiakritiikistä subjektiviteetin varsinaisen teorian välttämättömänä, mutta ei riittävänä ehtona (so. rajat),
- kunnioitettava yleissivistys ja lukeisuus monilla tieteenaloilla,
- tietty poliittinen ei-hulluus ja ei-absurdus ja absurdien emansipaatiokäsitysten tietoinen kritiikki,
- tärkeiden kysymysten, kuten ns. antropologiaongelman ja ns. välitysproblematiikan asettaminen.

Suomalaisessa keskustelussa on Arto Noro esittänyt useitakin arvioita Ottomeyerin "skeeman" ansioista ja puutteista. Noro on tuonut esiin keskeisinä

kriittisinä seikkoina erityisesti:

- antropologiaongelman ottomeyer-laiseen ratkaisuun liittyvän *antropologism*in, so. operoimisen "ihmisolemuksella" ja tähän liittyen a. kysymyksen näiden invarianssien kehityksestä historiassa ja b. kysymyksen antropologisten invarianssien käytöstä kritiikin välineenä,

- välttämättömyyden pystyä sanomaan enemmän talouden ulkopuolises-ta alueesta, so. sosiologisesta,

- vaaran sivuuttaa luokkien merkitys ja tästä johtuva tendenssi kohti erään-laista roolisosiologiaa,

- subjektiviteetin tematisointiin liit-tyvän vaaran irrota kapitalistisen talou-den historiallisen liikkeen (kasautumi-nen, kriisit) analyysistä,

- "tietyn ekonomismin" eli välttä-mättömyyden pitää kiinni siitä, että Ot-tomeyerin skeeman pisimmälle men-neet konkretisoinnitkaan eivät vielä ole palkkatyöläisen arkipäivän esityksiä (ks. Noro 1976/1977/1978).

Viimeiseen eli ekonomismikysymykseen seuraava kommentti: Voidaan erottaa tietyssä mielessä kolmenlaista ekonomismia: Ensinnäkin ekonomismi, joka vaikuttaa itse kapitalistisessa todellisuudessa (esim. satojen tuhansien työläisten pitäminen työttömyydessä pääoman arvonnäkökohtien vuoksi). Jos teoria aikoo "heijastaa" tätä oikein, on sen heijastettava juuri tätä ekonomis-mia. Toiseksi sellainen ekonomismi, joka ylittää pääoman oman ekonomis-min ja esim. "johtaa" pääomasta sel-laista, mitä siitä ei voida johtaa (tästä-kään ei puutu esimerkkejä). Kolman-neksi sellainen "ekonomismi", joka johtuu analyysin *keskeneräisyydestä* tai *välttämättömyydestä* *abstrahoitua joista-kin ei-taloudellista tekijöistä*, että ta-louden vaikutus saataisiin puhtaana esiin.

Ekskurssi: Klaus Ottomeyerin skeema yrityksenä lähestyä subjektiviteettia kapitalismin arkipäivässä

Ottomeyer on kiinnostunut siitä, miten kapitalismi leimaa ihmisten sosiaalista interaktiota, kanssakäymistä. "Sosiaali-sen" hän tulkitsee ihmisten väliseksi kanssakäymiseksi, jolle on tyypillistä ihmisten välinen kyky "perspektiivien vaihtoon" (Ottomeyer 1974, 10-11). Tämä on Ottomeyerillä se, mikä lei-mautuu pääoman vaikutuksesta. "Yhteiskunnallisen/taloudellisen" hän esit-tää ylitsekäyvästä pääoman reproduk-tioprosessina, jonka hän jakaa kolmeen vaiheeseen: tuotantoon, kiertoon ja ku-lutukseen. Näissä kolmessa varsinaises-sa taloudellisessa "sfäärissä" eivät liiku vain tavarat, rahat ja siis pääoma, vaan myös ihmiset. Kaikissa näissä sfääreissä ihmiset ovat ikäänkuin näytämällä, jolla tapahtuu inhimillinen kanssakäy-minen. Ottomeyerin mukaan tulevat käyttäytymismäärät sosiaaliseen talou-dellisista suhteista ja ne voivat olla ja ovat keskenään ristiriitaisia. Sekä sfää-rien sisäiset että niiden väliset ristiriidat lyövät näin läpi ihmisten sosiaaliseen kanssakäymiseen. Ottomeyerin tapa hahmottaa yhteiskunnallinen vaikutus sosiaaliseen ristiriitaisena, "prosessuaa-lisena" tilana eroaa (edukseen) sellaisista yrityksistä, joissa pyritään suoraan analogia- tai metaforapäättelmin hake-maan yhteyttä kapitalismin talouden ja "psykeen" välillä.

Kierron sfäärissä taloudelliset luon-nenaamiot luovat pakon molemmipuoliseen välineellistämiseen eli tava-ranvaihdossa vaihtajat palvelevat toista vain palvellakseen itseään. Tämä on kuitenkin perustava määre. Se ei riitä, sillä kuten käyttöarvo on tavarana vaihto-arvon ehto, on välineellistetyt objek-tin takana tarpeita omaava subjekti. Näin myyjät esittävät "käyttöarvolu-

pauksia" (W. F. Haug) tavarain vaihtoarvon realisoinniseksi. Tästä seuraa pyrkimys miellyttää eli "herttaisuuden harha" (liebenswürdiger Schein). Tämän perusteella Ottomeyer tulkitsee mm. R. D. Laingin metaspiraalin käsitettä (sama 88–98).

Tuotannon sfäärissä on pääoma objektiivisesti välinpitämätön työntekijöiden tarpeita kohtaan. Tätä vastaavasti on työntekijöiden hallitsevana suhtautumisena subjektiivinen välinpitämättömyys (Gleichgültigkeit) tuotantoprosessia kohtaan. Toisaalta tälle vastakkaisena on tendenssi identifikaatioon. Kysymys on siitä, että työn reaalinen abstrahoituminen tuottaa yhdentekevän suhteen työhön ja pakon työläisen "itseinstrumentalisaatioon" (Selbstinstrumentalisierung). Vieraantuminen ei kuitenkaan Ottomeyerin mukaan ole täydellistä, vaan tapahtuu yksilön ristiriitainen "uudelleen integroituminen", jossa työläinen jotenkin identifioituu työhönsä tuottajatovereihinsa palkkamuodon ja yhteistoiminnan välityksellä.

Tuotanto on Ottomeyerille se sfääri, jossa antikapitalistisen toiminnan edellytykset voivat syntyä. Ottomeyer puhuu jopa ihmisen "lajiolemuksesta", joka tässä sfäärissä murtautuu esiin kapitalistisen repressiion alta.

Kulutuksen sfäärissä on Ottomeyerin mukaan kaksi perustavaa määrittystä, jotka määrittävät sosiaalisia suhteita. Ensinnäkin ihmisten väliset suhteet ovat tässä sfäärissä abstrakteja. Ne ovat irrallaan yhteiskunnallisesta tuotantotoiminnasta ja siten vailla yhteistä kohteellista maailmaa, joka on ominaista ihmis-suhteille tuotannossa. Toiseksi kahden muun sfäärin ristiriidat ja tämän sfäärin itsensä sisältämä pakko työvoiman uusintamiseen luovat sille pakon omaisen kompensatioluonteen. Nämä määreet liittyvät erityisesti sosiaaliseen käyttäytymiseen tämän sfäärin keskei-

sessä uusintamisyksikössä, perheessä. Sfäärin keskeisiin ristiriitoihin kuuluu mm. ristiriita yksilöllisen palkkatyöläisen reproduktion ja hänen lastensa sosialisatioprosessin vaatimusten välillä (sama 127–136). Ottomeyer on myöhemmissä teoksissaan tarkastellut kiinnostavasti miten nämä perustavat määritykset muotoutuvat pitkälle kehittyneen kapitalistisen yhteiskunnan piirissä (1976 ja 1977).

* * *

Käsittelen seuraavassa neljää kysymystä, jotka liittyvät materialistisiin subjektiiviteetin tutkimuksen ongelmiin. Nämä ovat tulleet enemmän tai vähemmän tärkeinä esiin viime vuosien keskusteluissa. Niitä ovat: 1. kapitalismin repressiivinen ja edistysellinen vaikutus subjektiiviteettiin; 2. antropologiaongelma ja antropologismiongelma; 3. ekonomismiongelma ei-talouden tutkimuksessa; ja 4. ekonomiakritiikin sisältämä kritiikin käsite.

Seuraavassa en yritä mitään kokonaisarviota Ottomeyerin tuotannosta enkä siis yritä tuoda esiin kaikkia kysymyksiä, joita "pitäisi kehitellä enemmän". Tärkeänä tällaisena kysymyksenä voisin mainita kapitalismin vastaisen taistelun edellytysten ja merkityksen tutkimisen.

1. Kapitalismin edistyselliset ja ei-edistyselliset vaikutukset

Tarkasteltaessa viime vuosien pääoma-logista kirjallisuutta, syntyy merkillinen havainto, että joidenkin teoreetikojen mielestä ilmeisesti pitää paikkansa seuraava "laki": Mitä materialisempi/ marxilaisempi/ tieteellisempi/ vallankumouksellisempi käsitys on, sitä jyrkemmin se sanoutuu irti kaikesta siitä, mitä kapitalismi on saanut aikaan.

Toisin sanoen on ryhdytty kirjoittamaan erilaisia repressio- ja barbariateorioita, joiden mukaan kapitalismiin immanentisti liittyvä repressiivisyys on saavuttanut *totaaliset mittasuhteet*. Wolfgang Pohrt toteaa esim: "Koska määrättyjä inhimillisiä, pääomasta eräviä tarpeita ei enää ole olemassa, se joutuu markkinoilla enää vain suhteeseen oman itsensä kanssa 'automaattisena subjektina' toisen luonnon merkityksessä, johon ihmiset joutuvat mukaan täydellisesti" (1976, 88-89).

Tässä ekonomikritiikin *kaksiulotteisuus* on vaihtunut barbariateorian *yksiulotteisuudeksi*. Tämä kanta on yhtä virheellinen kuin edellä esitetty de Condorcetin, porvarillisen vallankumousmiehen kanta. Valistusporvarillinen edistysoptimismi ei kyennyt näkemään kapitalismiin immanentisti kuuluvaa repressiivisyyttä, eikä repressioteoria näe siihen immanentisti kuuluvaa edistystä. Se että pääoma voi tuottaa keskenään kaksi täydellisesti vastakkaista vaikutusta, edistyksellisen ja ei-edistyksellisen, on paradoksi, mutta pääoman immanentti paradoksi, sillä sen päämäärä on aivan muu: lisäarvo. Yksiulotteisten, lineaaristen edistys- ja repressioteorioiden hylkääminen, mikä oli Marxille ominaista, merkitsee samalla, että esim. myöhäiskapitalistisen (so. kypsyneen kapitalismin) yhteiskunnan kehitysprosessien tutkiminen ja arviointi ei ole mekaanisen yksinkertaista; sekä edistyksellinen että ei-edistyksellinen vaikutus kehittyvät uusissa asteissa. Ottomeyeristä voidaan yleisesti sanoa, että hän säilyttää tämän ("autenttisel-le") ekonomikritiikille ominaisen kaksikulotteisuuden, vaikka joitakin kriittisiä huomautuksia voidaankin esittää.

2. Antropologiaongelma ja antropologismiongelma

Ottomeyer on tunnetusti useassa yhtey-

dessä puolustanut teesiään, että marxilaiselle "toimintateorialle" tai "subjektiivisen tekijän teorialle" "antropologin reflektio" ja historiallinen konkretisointi eivät ole toisilleen vastakkaisia, vaan toisiaan täydentäviä momentteja (esim. 1979, 11). Tiede & Edistyksen haastattelussa Ottomeyer sanoo: "Teeseini on siis se, että koko myöhempää poliittisen taloustieteen rakennelmaa voidaan ymmärtää ainoastaan ottamalla samalla implisiittisenä lähtökohtana huomioon se ihmiskäsitys, jonka Marx kehitti aivan teoreettisen työnsä alussa (...) Hämmästykseni joutuin kiistelemään tästä useiden kolleegojeni kanssa. Heidän mielestään mitään ihmiskuvaa ei tarvinnut kehittää. Erityisesti Saksassa on tässä suhteessa olemassa tabu, joka osittain on lähtöisin Adornosta ja Frankfurtin koulusta ja tätä tabua ilmentää iskusana "negatiivinen antropologia" (1978, 51).

Ottomeyerin eräs ansio onkin, että hän on korostanut sellaisia piirteitä ihmisessä, jotka ovat aidossa mielessä "antropologisia universaaleja", esim. tavoitteellisuus työssä, kyky interaktioon, puhekieli jne. Lienee selvää, että ilman näitä ei mikään konkreettinen yhteiskuntamuodon ihmisten tutkiminen ole mahdollista. Sen sijaan voidaan sanoa, että tämän positiivisen momentin ohella Ottomeyer joutuu antropologiaongelman ratkaisussaan antropologismiongelmaan, so. hän antaa universaaleille "lajiolemuksen" merkityksen. Tämä estää tendenssimäisesti häntä tarkastelemasta inhimillisen subjektin historiallista konstitutioitumista. Erityisesti tässä on kysymys "porvarillisen yhteiskunnan" sivilisatorisen prosessin vaikutuksista.

Huolimatta Ottomeyerin laajasta lukeneisuudesta mm. antropologian alueella, hän tiettyssä määrin fiksautuu universaaleihinsa. Tietysti juuri universaa-

liongelman korostaminen ikäänkuin luonnonvoimaisesti tuottaa tendenssin jättää huomiotta subjektiviteetin historiallinen konstituutio eri yhteiskuntamuodoissa. Tämä kritiikki ei tarkoita sitä, että Ottomeyerillä ei olisi silmää tai sensitiviteettiä kapitalismispesifeille ilmiöille. Päinvastoin, Ottomeyerillä on sitä varsin paljon ja juuri myöhäskapitalistisen yhteiskuntamuodon osalta. Sen sijaan se tärkeä historiallinen muutos, jonka de Condorcet hahmotteli suurena sivilisatorisena prosessina, jää vähälle tarkastelulle Ottomeyerillä. Tärkeä seuraus tästä on tietty nostalginen silmäily esikapitalistiseen käyttöärvotouteen.

Ottomeyerin kapitalismikritiikki on siinä, että kapitalismi ei salli ihmisen "tosiolemuksen" toteutua. Sitä tarvelään, mutta luonteensa vuoksi –koska se juuri on tosi olemus – se ei voi kokonaan hävitä, vaan se toteutuu tarveltyneessä muodossa.

Tällainen kritiikkimuoto voidaan kuitenkin prblematisoida: kapitalismin repressiivisyys ei ole siinä, että se repressoit antropologisia universaaleja, vaan vasta *kapitalismi itse luo ne tarpeet, joita se repressoit*.

Toisin sanoen tarpeet, joita kapitalismi repressoit eli sortaa, eivät ole ylihistoriallisia, vaan syntyvät porvarillisen yhteiskunnan myötä syntyvissä yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa suhteissa. Tässä yhteydessä voisi toistaa Marxin "nälkä on nälkää, mutta"-argumentin: Solidaarinen yhteistoiminta on solidaarista yhteistoimintaa, mutta solidaarinen yhteistoiminta, jonka avulla työväenluokka taistelee paremmista palkoista tai antikapitalistisista muutoksista on erilaista solidaarista yhteistoimintaa kuin se, jota esikapitalistinen kyläyhteisö harjoittaa maanviljelyksessä. Kapitalismia ylittävälle solidaarisuudelle on ominaista, että se syntyy olosuhteissa, joissa porva-

rillinen kehitys jo katkoo vanhoja napanuoria, siis porvarillisen yhteiskunnan sivilisatoriikka on jo käynnistynyt.

Edellistä argumentaatiota ei kumoa se, että inhimillisillä tarpeilla on antropologinen/ biologinen/ fysiologinen perustansa ja miniminsä, esim. tiettyjen ihmisruumiin tarvitsemien ravintoaineiden tai vaikkapa valon ja ilman saamisessa, joita työväenluokan elin- ja työskentelyolosuhteet eivät suinkaan automaattisesti takaa. Voitaisiin myös sanoa, että eikö esim. työväenluokka puolusta joitakin esikapitalistisia elementtejä (esim. tiettyä kulttuuriperintöä, rakennuksia, käsityötaitoja) kapitalismia vastaan, joka niitä lisääntyvässä määrin hävittää. Näin tapahtuu, mutta puolustaminen ei tapahdu ylihistoriallisesta, vaan "uudesta" tarpeesta lähtien.

3. Ekonomismiongelmia ja kysymys eitalouden tematisoinnista

Schanz (1979) on oikeassa, että vaikka ekonomismi on usein ollut ominaista ekonomiakriittiselle tutkimukselle, ei ekonomismi (virheellisessä mielessä) ole ekonomiakriittisen tutkimuksen välttämätön määre. Tämän syytöksen yhteydessä on syytä eritellä tarkemmin, mistä puhutaan ja ketä tarkoitetaan. Noro kirjoittaa Ottomeyerin ekonomismista: "Saattaa ehkä ensi tuntumalta vaikuttaa helpolta kritisoida Ottomeyeria, näin erityisesti hänen viimeistä popularisovaa teostaan (1977), ekonomismista: hänhän johtaa käyttäytymisen muotomääreet vain taloudesta. Näin hän tekee, mutta kyse on vain fundamentaalisista määreistä. Jos sen sijaan näiden määreiden avulla pyritään käsittämään esimerkiksi työläisen koko arkipäivän käyttäytymistä, on kyseessä ekonomismi, joka ylittää kapitalismin oman ekonomismin. Ilman esim. joukotiedotuksen, massaviihteen, politi-

kan etc. analyysia tähän palkkatyöläisen arkipäivään tai elämäntapaan ei päästä käsiksi. Toisaalta joukkotiedotusta, politiikkaa, valtiota etc. ei kuitenkaan voida analysoida kapitalismissa ilman taloutta" (Noro 1978, 150).

Taloudesta tulevien käyttäytymisde-terminanttien johtaminen on kapitalismitutkimuksen eräs tehtävä. Tämä yksin ei kuitenkaan ole riittävää, vaan on pyrittävä tematisoimaan käsitteellisesti ei-taloutta. Ennenkuin voidaan sanoa, miten talous leimaa ei-taloutta, on pysyttävä sanomaan mikä ei-talous on. Jonkin positiivisen antropologian tuominen "täydennykseksi" (esim. psykoanalyysin sisältämän) on jatkuva houkutus, mutta kestämaton ratkaisu. Taloudellisten yhteiskunnallisten determinanttien "relativointi" tapahtuu tuomalla analyysiin mukaan muita määreitä. Tämä voi merkitä mm. seuraavia seikkoja.

Ensinnäkin sellaisten käsitteiden kehittämistä ja arvioimista, joilla ei-talouden ilmiöitä voidaan haltuunottaa. Tässä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin "porvarillisen tieteen" teoreettisten ja empiiristen saavutusten kriittinen arviointi. Näitä käsitteitä ei millään muotoa voida johtaa ekonomiakritiikin käsitteellisestä arsenaalista. Tässä on kysymys mm. ihmisen biologisen perustan huomioimisesta, mutta keskeisempää on sellaisten "sosiaaliseen" liittyvien prosessien, kuten oppimisen, identiteettin muodostuksen, tarpeiden sosiaalisen muotoutumisen jne. käsittely. Tässä voitaneen löytää osin lisää antropologisia universaaleja eli sellaisia prosesseja, joilla on ylihistoriallinen pätevyys. Esim. neuvostoliittolaisessa psykologiassa "potentiaalisen kehitysvyöhykkeen" käsite (Vygotski) on eräs käsite, jota ei koskaan olisi saatu "pääomasta johtamalla". Tällä käsitteellä on merkitystä myös kapitalismin oloissa tapahtuvan

sosialisaation tutkimisessa.

Sellaisena tärkeänä prosessina, jota esim. Ottomeyerin skeema ei sisällä, voidaan mainita inhimillisten tarpeiden spesifit sosiaaliset dimensiot ja tähän liittyvät kontaktiherkät alueet ihmisten välisissä suhteissa.

Ihmisten väliseen "sosiaaliseen" sisältyy sellaisia piirteitä, jotka esim. aiheuttavat tiettyjä konfliktitilanteita *riippumatta pääomasta*. Tässä ei ole kysymys liikkumattomista antropologisista universaaleista, vaan ehkä sellaisista tarvekonstituution sosiaalisuuden piirteistä, jotka vasta porvarillinen sivilisatoriikka käynnistää tai joihin se tuo oleellisesti uusia puolia. Tällaisia voisivat olla esim. henkilökohtaisen suorituksen korostaminen ja tarpeisiin oleellisesti kuuluvan sosiaalisen vertailun luonteen muuttuminen (esim. sosiaalinen mobiiletti, paikallisten rajoitusten ja yhteisöjen hävittäminen). Ihmisten arkipäivässä nämä sosiaalisen konfliktialueet ovat eräänä tärkeänä puolena ja on virheelistä ja emansipaatiopyrkimysten kannalta täysin utooppista kuvitella, että "kaikki paha johtuu pääomasta". Hyvä esimerkki tämänsuuntaisesta ajattelusta on Dieter Duhm (ks. Ottomeyerin kritiikki 1976). Kapitalismi omalla tavallaan kärjistää ja leimaa näitä sosiaalisen konfliktialueita, mutta niitä ei voida kokonaisuudessaan palauttaa pääomaan.

Toiseksi taloudesta johdettavien determinanttien merkitystä *relatiivoi se*, että porvarillinen yhteiskunta historiallisesti synnyttää uudentyypisen tarvekonstituution kompleksiteetin. Tähän liittyviä prosesseja ovat mm. kaupunkien synty, luku- ja kirjoitustaidon leviäminen, yhteyksien laajentuminen, sosiaalisen vertailun luonteen muuttuminen, markkinoiden syntyminen jne. Tämä merkitsee uudentyypisiä mahdollisuuksia subjektiviteetin muodostumiseen. Palkkatyöläiset ihmistytävät ja

sosiaalistuvat aina tiettyssä mielessä ainutkertaisessa sosiaalisessa ympäristössä, jossa monet muuttujat vaihtelevat ainutkertaisella tavalla. Näissä muuttujissa on myös pääoman determinaatiovaikutus mukana, mutta tämä ei johda keskenään yhdenmukaisten "sammakkoeläinten" tuottamiseen, vaan sellaiseen henkilökohtaisten elämän- ja sosiaalihistorioiden eriytymiseen, jossa ihmisestä muodostuu aina ainutkertainen persoonallisuus. Tapahtuu sosiaalisaa- tio pääomalle, kyllä, mutta ainutkertaisesti. Henkilökohtainen elämän- ja sosiaalisaa- tiohistoria on mitä tärkein arkielämän määre, eikä sitä voida myöskään mielivaltaisesti irtautua eksistentia- listisella "valitse itsesi"-menettelyllä. Ja se, että inhimillinen subjekti tässä henkilökohtaisessa elämän- ja sosiaalihistorias- sa esiintyy enemmän tai vähemmän *aktiivisena* (so. toimivana, tulevaisuutta ennakoivana, tavoitteita asettavana, emotionaalisenä, järkeään käyttävänä) *subjektina*, on selvää, eikä sitä ole syytä monomaanisesti hokea jonakin muka- ekonomiakriittisen tutkimuksen perus- teet kumoavana kritiikkinä. Kun luon- nenaamio on taloudellisten ja yhteis- kunnallisten suhteiden personifikaatio, niin reaalin ihminen on paitsi yhteis- kunnallisten suhteidensa, myös mennei- den (elämän- ja sosiaalihistoria), nykyi- sen (ajankohtainen tilanne) ja tulevien (tavoitteet ja antisipaatio) sosiaalisten suhteidensa "personifikaatio". Edelly- tyksiä sekä yhteiskunnan muuttamiselle että yksilöittäin muuttumiselle siis on.

Kolmanneksi on syytä korostaa, että teoreettisella esityksellä on tietyt rajan- sa. Juuri se näkemys, että ihmisen ole- mus on – kuten Feuerbach-teesejä täs- mentäen voisi sanoa – yhteiskunnallisten ja sosiaalisten suhteiden kokonai- suus, merkitsee myös rajoja teoreetti- selle analyysille.

Nämä yhteiskunnalliset ja sosiaaliset

suhteet ovat jatkuvasti *historiallisessa liikkeessä* ja siksi esim. työläisten arki- päivä vuonna 1979 poikkeaa oleellisesti arkipäivästä vuonna 1972. Henkilökoh- tainen elämäntilanne on toinen, mutta niin on kapitalismin taloudellinen, poliittinen ja ideologinen tilannekin. Tus- kin edes kulttuuriteollisuuden yritys "rekonstruoida" aito 50-luku keskel- lemme onnistuu. Arkipäivä ja elämän- tapa sisältävät aina historiallisesti ja yk- silöllisesti ainutkertaista, joka vaatii empiiristä, vaikkakaan ei empirististä tutkimusta. Jos subjektiviteetin tutkimus jää vain teoreettisten peruskategorioiden selvittelyksi, käy asetetun "abstrak- tista konkreettiseen nousemisen" suh- teen samoin kuin käy sen krokotiilin ta- voitteelle, joka aina Tarzanin ylittäessä jokea syöksyy hänen peräänsä aikoen iskeä hampaansa hänen reiteensä.

4. Ekonomiakritiikin kritiikin käsite ja arkielämän kritiikki

Ekonomiakritiikki esittää itsensä *tieteellisenä* teoriana ja tieteellisyys tässä tarkoittaa erityisesti sitä, että Marxin kapitalismikritiikki perustuu siihen, että Marx osoittaa kapitalistisen tuotan- non *sisäiset, immanentit* lainalaisuudet. Kapitalismin ylittämisen mahdollisuus Marxin teoriassa perustuu siihen, että kapitalistisen yhteiskunnan sisäiset ris- tiriidat tuottavat objektiivisesti *hajoa- mistendenssin*. Sitä ei siis tässä tieteelli- sessä kritiikissä johdeta mistään kapita- listisen tuotannon ulkopuolisesta sei- kasta, esim. jostakin moraaliseen peri- aatteesta ("tämä on paha yhteiskunta" tms.). Riisto ei Marxilla ole moraalinen käsite, vaan puhtaan kvantitatiivinen erotus työvoiman arvon ja työvoiman luoman uuden arvon välillä. Tätä kri- tiikkimuotoa on kutsuttu *kyyniseksi kritiikkimuodoksi tai immanentiksi kritiikkimuodoksi*.

Ottomeyer Klaus, Ökonomische Zwänge und menschliche Beziehungen, Rowolt 1977.

Ottomeyer Klaus, Haastattelu, Tiede & Edistys 4/1978.

Pohrt Wolfgang, Theorie des Gebrauchswerts, Syndikat Frankfurt a/M 1976.

Rantalaiho Liisa, Persoonallisuuden kehitys ja työ, Tiede & Edistys 1/1979.

Schanz Hans-Jorgen, Antikritik. Reflektionen over kritikken af kapitallogikken, Modtryk Århus 1977.

Schanz Hans-Jorgen, Underrykkelse og utbytning - overvejelser omkring socialisationsteoretiske

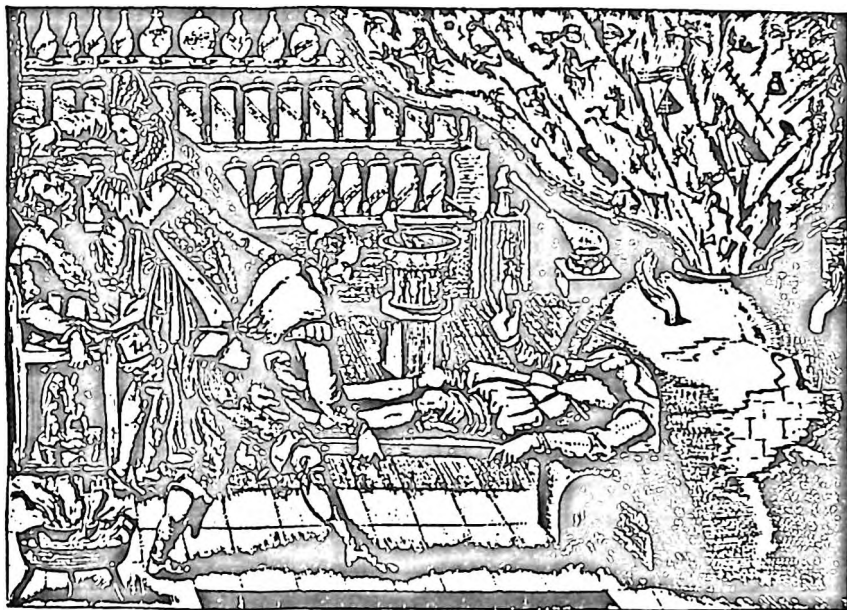
problemstillinger i kritikken af den politiske økonomi, in Krause-Jensen, Esbern (red): Socialisationskritik, Rhodos København 1977 b.

Schanz Hans-Jorgen, Antikritiikki, Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Käännöksiä No 1/1979.

Schanz Hans-Jorgen, Til rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omganglogiske status, Modtryk Århus 1974.

Sutela Pekka, Kaksi kriittistä kommenttia marxilaiseen keskusteluamme, HY:n kansantaloustieteen laitoksen keskustelualoitteita No 59/1977.

UUDEN AJAN AURA

**poikkiaatteellinen kulttuuripoliittinen
sivistysjulkaisu**

Uuden Ajan Aura ilmestyy 1980 kuudesti. Tilaus 45:- PS-tili 588 39-9.

Toimitus: Huvilakatu 12 a 1, Hki 15. p. 636316

Oraan suojelijat ry.

”Sota alkaa huhtikuun 1. päivänä” – katsaus USA:n suunnitelmiin maailmanherruudesta

N. JAKOVLEV

Toisessa maailmansodassa Neuvostoliitto, USA, Englanti ja Ranska osallistuvat yhdessä Hitlerin vastaiseen liittoutumaan. Mutta orastaneet toiveet, että sodan jälkeenkin olisi voitu jatkaa tätä yhteistyötä eivät toteutuneet. USA:n militaristiset piirit ilmoittivat pyrkivänsä maailmanherruuteen ja alkoivat valmistella uutta sotaa.

Jo kauan ennen toisen maailman sodan päättymistä USA:n asevoimien korkein johto määritteli Neuvostoliiton USA:n potentiaalisesti viholliseksi. Lähtökohtana oli arvio siitä, mikä valtio tulee sodan jälkeen olemaan USA:n ohella maailman voimakkain. Tämä valtio saattoi olla vain Neuvostoliitto, ja siispä se määriteltiin vastustajaksi. Määrittely ei perustunut ”vastustajan” hyökkäysaikeisiin vaan mahdollisuuteen käydä sota.

Luottamus voimaan

Elokuun kolmantena päivänä 1944 ulkoministeri Hullille lähetetyissä suosituksissa USA:n esikuntapäälliköiden komitea tutki USA:n ja Neuvostoliiton voimasuhteita ja päätyi jokseenkin

realistiseen näkemykseen tilanteesta. Suositusten luonteeseen vaikutti epäilemättä vallinnut tilanne, sillä ne tehtiin Stalingradin ja Kurskin taisteluiden jälkeen. Niissä pohdittiin USA:n mahdollisuuksia seuraavasti: ”Sodan päättymisen onnistuneesti johtaa syvällekkäviin muutoksiin maailman sotilaallisissa voimasuhteissa. Niitä voi verrata viimeksi kuluneiden 1500 vuoden ajan tapahtumista vain Rooman tuhoon. Sodan loppupuolella on keskeisen tärkeä merkitys tulevien kansainvälisten poliittisten sopimusten ja kaikkien niihin johtavien neuvottelujen kannalta. Ensiluokan sotilasmahteja tulevat Japanin häviön jälkeen olemaan vain USA ja Neuvostoliitto. Tätä selittäviä seikkoja ovat näiden maiden maantieteellinen asema, koko ja valtava sotilaallinen potentiaali. Vaikka USA saattaa lähettää sotavoimiaan monille kaukaisille alueille, näiden kahden maan suhteellinen mahti ja maantieteellinen asema estävät kumpaakaan saamasta toisesta voittoa edes liittoutumalla Englannin imperiumin kanssa.”

USA:n korkeimmissa esikunnissa ymmärrettiin jo silloin, että Neuvostoliiton voitot olivat johtaneet tasapainon

muodostumiseen Neuvostoliiton ja USA:n sotilaallisessa voimasuhteessa ja laajasti ottaen sosialismin ja kapitalismin voimasuhteessa. Siitä lähtee koko sodanjälkeisen ajan kansainvälisten suhteiden kehitys.

USA:n sotilaspiirit, joiden ajattelua voimapolitiikka hallitsi, alkoivat etsiä menetelmää, jolla Neuvostoliitto olisi lyötävissä. Pian se löytyikin, ja se oli atomiase.

Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten jälkeen ja jo ennen Japanin antautumista USA:n esikuntapäälliköiden komitea ryhtyi laatimaan suunnitelmia uuden sodan varalle. Ne esiteltiin ohjeissa 1496/2 "Sotilaspolitiikan laatimisen perusteista" ja ohjeessa 1518 "USA:n strateginen teoria ja armeijan käyttösuunnitelma", jotka esikuntapäälliköiden komitea hyväksyi 18 syyskuuta ja 9. lokakuuta 1945. Nämä asiakirjat olivat tuolloin luonnollisesti erittäin salaisia. Nyt eräät amerikkalaiset tutkijat ovat saaneet tutustua niihin jossain määrin.

Vuonna 1977 julkaistussa M. Sherryn kirjoituksessa "Valmistautuminen seuraavaan sotaan" sanotaan: "Eisenhower sanoi myöhään syksyllä 1945: 'Me emme anna ensimmäistä iskua'. Kuitenkin salaiset suunnitelmat todistavat juuri päinvastaista... Sotilaallisten suunnitelmien laatijat kehittivät sisällyttäänsä ohjeeseen 1496/2 suoranaisen viittauksen 'ensimmäisen iskun' antamisen mahdollisuudesta. He vaativat erityisen painon panemista tähän asiaan, jotta olisi selvää, että kyseessä on uusi poliittinen teoria, joka poikkeaa USA:n asennoitumisesta sotaan...".

"Esikuntapäälliköiden komitea suosittelee lokakuussa 1945 atomitutkimusten ja atomipommituotannon nopeuttamista mitä suurimman salaisuuden valitessa. Sotilastahot suunnittelivat atomipommin käyttämistä katsoen sen te-

hokkaimmaksi masssiivisen vastuksen ja koston välineeksi. Salaisessa selonteossaan esikuntapäälliköiden komitea harkitsi, olisiko toivottavaa käyttää atomi-iskuja Neuvostoliittoa vastaan ehkäisy- tai kostotarkoituksessa. Yhdistetty tiedustelulaitoksen komitea määritteli kaksikymmentä neuvostoliittoa laista kaupunkia atomipommituksen kohteiksi. Komitea suositteli atomi-hyökkäykseen ryhtymistä myös siinä tapauksessa, että vastapuolen saavutukset talouden ja tieteen kehittämisessä tekevät mahdolliseksi 'hyökkäyksen USA:han tai puolustuksen järjestämisen meidän hyökkäyksemme varalta', eikä vain Neuvostoliiton hyökkäyksen uhatessa. Komitea neuvoi antamaan etusijan 'strategiselle lennostolle', jotta Venäjä ei saisi mahdollisuutta hyökätä. Komitea lisäsi, että atomipommitukset ovat suhteellisen pienitehoisia, jos niitä käytetään tavallisia asevoimia tai liikennejärjestelmiä vastaan ja myönsi samalla, että atomipommi sopii vain kaupunkien suurhävitykseen."

Uskoivatko näiden suunnitelmien laatijat "neuvostovaaraan"? M. Sherryn analysoimat asiakirjat osoittavat, ettei kukaan uskonut Neuvostoliiton hyökkäyshenkisyyteen. Sherryn lopullinen johtopäätös oli: "Asevoimien johto myönsi, ettei Neuvostoliitto ollut välitön sotilaallinen uhka... Neuvostoliiton tarkoitus oli lähivuosina keskittää voimansa talouden jälleenrakentamiseen... Neuvostoliiton mahdollisuudet olivat kyllin hyvä perusta pitää sitä potentiaalisena vastustajana, mitä sitten venäläisten aikeista ajattelimmekin".

Esikuntapäälliköiden komitean ohjesta 1496/2 käsiteltiin koordinaatiokomiteassa, johon kuului ulkoministeriön sekä sota- ja merisotaministeriön edustajia. Komitean hyväksymänä asiakirjana sitä käsiteltiin ulkoministeriön johdossa. Marraskuun 16. päivä

1945 olevassa kirjelmässä ulkoministeriö tekee joitakin asiakirjaa koskevia huomautuksia, mutta ei kiistä ohjeen 1496/2 sisältämää näkemystä: "Emme voi sallia, että joutuisimme ensimmäisen iskun kohteeksi sen perusteettoman ja vaarallisen pyrkimyksemme johdosta, joka kaihtaa hyökkäävälle kannalle asettumista. Hallituksemme tulee tällaisessa tapauksessa tehdä nopeasti poliittinen päätös ja suorittaa samalla kaikki valmistelut, jotta tarvittaessa voisimme antaa ensimmäisen iskun". Näin siis jo syys-marraskuussa USA otti käyttöön ensimmäisen iskun opin.

Kennanin 8000 sanaa

Helmikuun 22. päivänä 1946 USA:n väliaikainen asianhoitaja Neuvostoliitossa George Kennan lähetti Washingtoniin sähkeen, jota amerikkalaiset poliitikot ja historiankirjoittajat yhä pitävät yksimielisesti Neuvostoliiton arvioinnin kulmakivenä sodanjälkeisenä aikana. Kahdeksalla tuhannella sanalla, joiden kommentoimiseen USA:ssa on sitten käytetty miljoonittain sanoja, Kennan kuvasi uhan, jonka hän sanoi kohdistuvan USA:han ja hahmoteli strategian, joka perustui vihamielisyyteen Neuvostoliittoa kohtaan.

"Edessämme on poliittinen voima", kirjoitti Kennan, "joka on fanaattisen vakuuttunut siitä, ettei USA:n kanssa voi loputtomiin jatkaa modus vivendi-suhteita... Se olkoon lähtökohtana meidän poliittiselle pääesikunnallemme." Neuvostoliittoa vastaan voitiin siis toimia vain voimaa käyttäen.

Harry Trumanin hallituksen jäsenet ryhtyivät laatimaan suunnitelmia, miten tehdä selvää Neuvostoliitosta. Presidentin erikoisneuvonantaja Clark Clifford neuvotteli USA:n korkeimman valtiojohdon kanssa ja esitti 24. syyskuuta 1946 presidentille laajan selonteon

USA:n Neuvostoliiton-politiikasta. Clifford kirjoitti: "... Neuvostoliittoa on vaikea voittaa, sillä sen teollisuus ja luonnonvarat sijaitsevat hajallaan laajalla alueella. Sitä voidaan kuitenkin vahingoittaa atomi- ja bakteerisella aseella ja pitkän matkan pommikoneilla. Jos siis tahdomme pitää voimamme tasalla, jolla voidaan hillitä Neuvostoliitto, USA:n on oltava valmis käymään atomi- ja bakteorologista sotaa... Kaikkia neuvotteluja aseistuksen rajoittamisesta tulee käydä hitaasti ja varovaisesti muistaen koko ajan, että ehdotukset atomiaseen ja pitkän toimintatien aseistuksen käyttämisen kieltämisestä rajoittavat huomattavasti USA:n mahtia..."

"USA:n on ymmärrettävä, että Neuvostoliiton propaganda on vaarallista (varsinkin kun USA:n 'imperialismia' painotetaan). Kaikkia sellaisia toimia tulee välttää, jotka saattavat tehdä oikeutetuiksi Neuvostoliiton esittämät syytökset... USA:n on toimitettava tarkmokkaasti amerikkalaisvastaista propagandaa vastaan, jota Kreml tekee väestön keskuudessa Neuvostoliitossa... Meidän tulee levittää neuvostoliittolaisten keskuuteen kirjoja, lehtiä, julkaisuja ja elokuvia sekä suunnata Neuvostoliittoon radiolähetyksiä..."

Kun tähän lisätään vielä Clark Cliffordin ajatukset siitä, että USA:n ja Neuvostoliiton suhteiden kitka johtuu neuvostojärjestelmästä ja että Washingtonilla ei toki ole mitään kiistaa Venäjän kanssa kanssa, alkavat USA:n hallitsevan eliitin strategisen ajattelun piirteet käydä selviksi. Tavoitteeseen, Neuvostoliiton tuhoamiseen nähtiin kaksi tietä: sota tai neuvostojärjestelmän perusteiden horjuttaminen. Kumpi tie on parempi, sen tulisi näyttämään Neuvostoliiton ja USA:n voimasuhde.

Edellä mainitussa sähköisessä George Kennan huomautti lisäksi: "Jokainen

rohkea ja viisas toimi, joka ratkaisee yhteiskuntamme sisäisiä vaikeuksia, lisää uskoa omaan itseemme, nostaa kansamme kurinalaisuutta, moraalia ja henkistä yhteenkuuluvuutta, on diplomaattinen voitto Moskovasta ja tuhansien noottien ja yhteisten lausuntojen arvoinen. Jos emme voita fatalismia ja välinpitämättömyyttä oman yhteiskuntamme vikojen edessä, Moskova voittaa. Sitä paitsi Moskova ei voi olla käyttämättä meidän vikojamme hyväksi ulkopoliitikassaan."

USA:n politiikka Neuvostoliittoa vastaan esiteltiin maailmalle kommunismin hillitsemisen politiikkana. Tämä tunnus oli kyllin laaja sisältääkseen sekä Trumanin opin ja Marshall-suunnitelman että hyökkäyshenkien liittoutumien perustamisen ja Neuvostoliiton ympäröimisen amerikkalaisten tukikohtien ketjulla.

"Hillitsemisen" vuoksi suoritettiin myös vuoden 1947 loppuvaiheessa uudelleenjärjestely USA:n valtiojohdossa. Perustettiin presidentin johtama kansallinen turvallisuusneuvosto, erityisjohtelin, joka mitä suurinta salaisuutta noudattaen ratkaisi sodan ja rauhan kysymyksiä. Samalla perustettiin keskustiedustelupalvelu CIA ja puolustusministeriö. Nämä muodostivat rakennelman, jota tarvittiin Neuvostoliiton vastaisen sodan tarpeisiin.

Ohje 20/1

Heinäkuun 10. päivänä 1948 puolustusministeri Forrestal vaati, että hallituksen tuli saada perusteellinen arvio kansallisesta politiikasta suhteissaan Neuvostoliittoon, sillä ilman sitä "ei voida tehdä loogisia päätöksiä sotilaallisiin tarkoituksiin myönnettävien varojen määrästä". Kennanin johtama politiikan suunnitteluneuvosto esitti tällaisen analyysin ja antoi sille otsikon

"USA:n tavoitteet Venäjään nähden". Se vahvistettiin elokuun 18. päivänä 1948 kansallisen turvallisuusneuvoston huippusalaisena asiakirjana numero 20/1. Tämä 33-sivuinen asiakirja julkaistiin USA:ssa ensi kertaa vuonna 1978 kokoomateoksessa, joka sisältää asiakirjoja USA:n politiikasta ja strategiasta vuosina 1945–50.

Ohjeen johdanto-osassa selvitettiin: "Nyt alkaneen poliittisen sodan etujen vuoksi hallituksen on pakko määritellä eräitä sotilaallisia tavoitteita Venäjään nähden jo nyt rauhan aikana..." Edelleen asiakirjassa mainittiin: "Meidän tärkeimmät tavoitteemme Venäjään nähden: a. Moskovana voima ja vaikutus on saatava minimiinsä... b. on muutettava perin pohjin se kansainvälisten suhteiden teoria ja käytäntö, joka saa kannatusta Venäjällä vallassa olevalta hallitukselta."

Rauhan kautta varten ohje totesi: "Tavoitteemme ei ole kumota neuvostohallitusta rauhan aikana. Pyrimme tietenkin luomaan sellaiset olosuhteet ja sellaisen tilanteen, joita Neuvostoliiton nykyiset johtajat eivät voi sietää ja jotka eivät miellytä heitä. On mahdollista, että joutuessaan tällaiseen tilanteeseen he eivät voi pitää valtaansa Venäjällä... Me emme murehtisi sitä. Emme kuitenkaan ota vastuullemme pyrkimistä siihen tai sen suorittamista."

Mitä sitten piti "suorittaa"? Ohjeessa mainittiin: "Ennen kaikkea kyse on siitä, että Neuvostoliiton tulisi olla heikko poliittisessa, sotilaallisessa ja psykologisessa mielessä verrattuna ulkoisiin voimiin, jotka ovat sen valvonnan ulottumattomissa." Rauhan ajan päätavoite oli siis selvästi Neuvostoliiton sisäinen heikentäminen.

Sodan osalta kaikki oli yksinkertaista. Asiakirjan laatijat eivät paneutuneet yksityiskohtiin – kenraalien asia oli yksityiskohtaisesti miettiä, miten

voitto saavutetaan – vaan he pohtivat, mitä tehdään Neuvostoliitolle, kun se on voitettu. Washingtonin strategit varautuivat muutamiin vaihtoehtoihin rauhanomaisiin järjestelyihin riippuen siitä, miten sotatoimet päättyisivät. ”Pahimmassa tapauksessa, siis jos neuvostovalta säilyy koko tai lähes koko nykyisellä alueella, meidän on vaadittava:

a. puhtaasti sotilaallisten ehtojen täyttämistä (aseiden luovutus jne), jotta sotilaallinen avuttomuus turvattaisiin pitkäksi aikaa.

b. sellaisten ehtojen täyttämistä, joilla voitaisiin turvata huomattava riippuvuus ulkomaailmasta (näiden ehtojen tarkoitus oli maan jakaminen erilaisiin pieniin osiin, ulkoatulevien ajatusten vapaan maahanpääsyn turvaaminen jne – NJ)... Kaikkien ehtojen tulee olla ankaria ja alentavia kommunistiselle järjestelmälle samaan tapaan kuin Brest-Litovskin rauha 1918, joka vaatii tässä mielessä mitä huolellisinta tutkimista.”

Ohjeessa 20/1 korjattiin vielä keisari-Saksan ”virhe”: ”Meidän on pidettävä välttämättömänä ehtona, ettemme tee rauhaa emmekä palauta normaaleja diplomaattisuhteita mihinkään Venäjän järjestelmään, jossa on hallitsevana joku neuvostojohdajista tai heidän katsomustensa kannalla oleva henkilö. Olemme joutuneet kestämään liikaa kuluneina 15 vuotena toimiessamme niin kuin normaalit suhteet sellaisen järjestelmän kanssa olisivat mahdolliset”.

Tarkoitettut viisitoista vuotta alkoivat vuodesta 1933 ja olivat aikaa, jolloin USA:n ja Neuvostoliiton diplomaattiset suhteet palutettiin, maiden välinen yhteistyö saatiin sujumaan ja ne taistelivat yhdessä fasististen valtioiden akselia vastaan. Nyt kävi ilmi, että USA ”oli saanut kestää”.

Ohjeen 20/1 laatijat analysoivat huo-

lellisesti omalta kannaltaan mieluisimman päätöksen, neuvostovallan lakkaamisen. ”Meidän täytyy luoda automaattiset takeet sille, että vaikka järjestelmä olisi ei-kommunistinen ja nimellisesti meihin hyvin suhtautuva, se a. ei olisi sotilaallisesti voimakas, b. olisi huomattavassa määrin riippuvainen ulkoisesta maailmasta, c. olisi vailla suurta valtaa suhteessa kansallisiin vähemmistöihinsä ja d. olisi vailla kaikkia rautaesiripun kaltaista.”

Kenen sitten piti kansallisen turvallisuusneuvoston mielestä alkaa hallita alueilla, joista Neuvostoliitto koostuu? ”Tällä hetkellä on olemassa joukko kiinnostavia ja voimakkaita venäläisiä emigranttiryhmiä... Mikä tahansa niistä sopii meidän kannaltamme paremmin hallitsemaan Venäjää kuin neuvostohallitus.” Nämä ryhmät pysyvät koossa USA:n tiedustelupalvelun tuella. Voidaan olettaa, että Washingtonissa oli jouduttu näkemään paljon vaivaa niiden vuoksi, sillä ohjeeseen 20/1 sisältyi suunnitelma, jonka oli tarkoitus säästää amerikkalaispolitiikot monilta huolilta: ”Meidän kannaltamme paras ratkaisu on sallia kaikkien emigranttiainesten palaaminen Venäjälle mitä pikimmin... Uskottavasti eri ryhmittymien kesken syntyy taistelua. Siinäkin tapauksessa meidän ei tule puuttua asiaan, ellei taistelu kosketa sotilaallisia etujamme.”

Yliä oli ratkaistava suhtautuminen kommunistiseen puolueeseen. Ohjeen laatijat antoivat myös tämän kysymyksen ulkomailta toimitettujen ”hallitsijoiden” hoidettavaksi. Siten olisi saatu tehdä kommunisteista selvää ilman, että USA:n kädet olisivat tahrantuneet.

”Jokaisella neuvostovallasta vapauteulla alueella joudumme ratkaisemaan, mitä tehdä neuvostoliittolaisen valtakoneiston ihmisraunioiden jäännöksille. Jos neuvostojoukot vetäytyvät järjestyk-

sessä nykyiseltä neuvostovallan alueelta, kommunistisen puolueen paikalliskoneisto oletettavasti painuu maan alle, kuten tapahtui alueilla, jotka saksalaiset valtasivat hiljattain sodan aikana. Sitten se luultavasti elpyy ja muodostaa partisaaniosastoja”.

”Tältä osin tulee olemaan suhteellisen ongelmatonta selvittää heistä. Meidän tulee vain jakaa tarvittavat aseet ja tarjota sotilaallista tukea kaikille aluetta valvoville ei-kommunistisille viranomaisille sekä antaa lupa tehdä lopullisesti selvää kommunistisista rosvojoukoista Venäjän kansalaissodan perinteisiin menetelmin. Paljon vaikeampi ongelma ovat kommunistisen puolueen rivijäsenet tai valtiokoneiston työntekijät, jotka tulevat ilmi, vangitaan tai jätettyvät joukkojemme tai minkä tahansa venäläisen vallan armoille... Me voimme olla varmoja, että tämä valta pystyy paremmin kuin me itse päättämään, miten suurta vaaraa entiset kommunistit voivat uuden järjestelmän turvallisuudelle muodostaa, ja toimimaan niin, ettei heistä vastaisuudessa ole haittaa... Meidän on aina muistettava, että ulkomaalaisten toimeenpanema vaino synnyttää aina paikallisia pyhimyksiä... Siispä meidän ei pidä pyrkiä siihen, että joukkomme tekisivät kommunismista vapautetuilla alueilla laajan kommunistien puhdistamisoperaation, vaan se on kokonaisuudessaan jätettävä tehtäväksi sille paikalliselle valalle, joka tulee neuvostovallan tilalle.”

USA otti linjakseen aivan lähitulevaisuudessa tapahtuvan hyökkäyksen suhteellisen Neuvostoliittoa vastaan. Sodan välittömien suunnittelutehtävien vuoksi ohje 20/1 oli laadittava jokseenkin lakoniseen tyyliin, asevoimien päällystölle tarkoitettuna ohjeen muodossa. Kansallisen turvallisuusneuvoston jäsenistä kokoonpantu ryhmä työskenteli muutaman kuukauden tämän toiminta-

ohjeen parissa laatien siitä omaa versiotaan ja supistamalla sen neljänneekseen entisestä. Presidentti Truman vahvisti tämän version 23. marraskuuta 1948 kansallisen turvallisuusneuvoston ohjeena 20/4. Ohjeen panivat liikkeelle ne, joille oli vakuutettu, että sota tulisi kerta kaikkiaan yllättämään Neuvostoliiton, koska erilaiset huolellisesti tutkitut seikat osoittivat, ettei Neuvostoliiton hallitus sillä hetkellä suunnitellut mitään sotatoimia, joiden tarkoituksena olisi ollut vetää USA mukaan konfliktitilanteeseen. USA:n korkeimmat esikunnat ottivat tarkoin vaarin ohjeesta 20/4 ja lainasivat sitä laatiessaan operatiivisia hyökkäyssuunnitelmia Neuvostoliittoa vastaan. Näitä suunnitelmia oli paljon.

”Sota alkaa huhtikuun 1. päivään mennessä”

Vuoteen 1948 mennessä esikuntien kasakaappeihin oli koottu melkoinen määrä Neuvostoliittoa koskevia operatiivisia hyökkäyssuunnitelmia. Vuoden 1948 keskivaiheille tultaessa oli esikuntapäälliköiden komitean käskystä laadittu Chariaoteer-suunnitelma. Sodan oli määrä alkaa siten, että ”läntisellä pallonpuoliskolla ja Englannissa sijaitsevista tukikohdista suoritetaan keskitettyjä lentoja ja pudotetaan atomipommeja poliittisiin, hallinnollisiin, valtiollisiin ja teollisuuskeskuksiin sekä lisäksi erillisiin öljyteollisuuskeskuksiin”.

Sodan ensimmäisenä kuukautena oli tarkoitus pudottaa 133 atomipommia 70 neuvostoliittolaiseen kaupunkiin. Näistä pommeista kahdeksan tuli Moskovan osalle, ja niiden oli määrä tuhota noin 40 neliömailia kaupungin aluetta. Seitsemän pommia oli tarkoitus pudottaa Leningradiin ja tuhota 35 neliömailin alue. Kahden sotavuoden aikana

oli suunnitteilla pudottaa tämän lisäksi vielä 200 atomipommia ja 250 000 tonnia tavanomaisia pommeja. Joko näiden pommitusten aikana tai niiden jälkeen Neuvostoliiton oletettiin antautuvan. Syyskuun ensimmäiseen päivään mennessä vuonna 1949 esikunnat olivat jakaneet eri tahoille Fleetwood-suunnitelman, joka oli operatiivisten suunnitelmien laatimissuhte.

Aivankuten Chariaoteer-suunnitelmassa myös Fleetwood-suunnitelmassa todettiin, että sodan alkamisen jälkeen Neuvostoliitto saattaisi ottaa haltuunsa Euroopan. Hyökkääjän näköalat vaikuttivat aika murheellisilta. Strategisten ilmavoimien päällystö ehdotti kuitenkin, että tilapäisesti ummistettaisiin silmät tältä. Oletettiin, että sillä välin, kun Neuvostoliiton armeijat etenisivät Euroopassa ja Aasiassa, Neuvostoliittoon kohdistetut pommitukset horjuttaisivat Neuvostoliiton mahdin peruselementtiä, sen poliittista perustaa. Tämä elementti koostui yhtyneen tiedustelukomitean mukaan seuraavista seikoista:

"1. neuvostokansan synnynnäinen urhoollisuus ja patriotismi; 2. toimiva koneisto, jonka avulla Kreml toteuttaa keskitettyä valvontaa vaikutuspiirissään; 3. teoreettisen kommunismin viihäytys; 4. neuvostohallituksen ilmiselvä kyky mobilisoida venäläisille luonteenomainen patriotismi Neuvostoliiton sotilaallisten ponnistusten tueksi; 5. Venäjän kansan ja hallituksen kyky käydä sotaa äärimmäisen epäjärjestyksen oloissa, mistä ovat osoituksena toisen maailmansodan ensimmäiset vuodet."

USA:n ilmavoimien kenraalit vaakuuttivat, että atomipommit ovat voimakkaampia. Nimenomaan tästä - pysyvätkö ilmavoimat murskaamaan neuvostoliittolaisten taistelutahdon - alkoi kiista asevoimien ylipäällystön kes-

kuudessa. Kiistaa käytiin siis jo kaavailun atomi-iskun viimeistelyvaiheessa. Joulukuun 21. päivänä vuonna 1948 ilmavoimien ylipäällikkö esitti esikuntapäälliköiden komitealle seuraavanlaisen operatiivisen suunnitelman:

...2. Sota alkaa huhtikuun 1. päivään 1949 mennessä. 3. Atomipommeja tullaan käyttämään siinä laajuudessa, joka todetaan toteuttamiskelpoiseksi ja suositeltaviksi. 32 a. Kun otetaan huomioon käytettävissä olevien atomipommien määrä, liittolaisvoimien toimintatähtä, pommitusten tarkkuus ja teho sekä tulosten määrittelemiseksi tarvittava aika, voidaan tärkeimpinä ilmapommituskohteina pitää Neuvostoliiton teollisuuskeskuksia... b. Kohdesuunnitelmat ja merikartat, jotka koskevat ensimmäisiin 70 kaupunkiin kohdistettuja operaatioita, tullaan jakamaan joukko-osastoille 1. helmikuuta 1949 mennessä... c. Ensimmäisissä atomipommituksissa ovat sallittavia 25 % mahdolliset menetykset koko pommituksiin osallistuvien lukumäärästä... 33 a. Kaikesta edellämainitusta voidaan tehdä seuraavanlainen johtopäätös: a. Voimakas strateginen ilmahyökkäys Neuvostoliiton sotilaallisen potentiaalinsa avainelementtejä vastaan toteutetaan suunnitelman mukaisesti."

Ilmavoimien kenraalit olivat optimistisia. Mutta he eivät käsittäneet tarkkeintä. Kysymys ei ollut siitä, onnistuataanko kaupungit tuhoamaan vai ei, vaan siitä, mitä siitä seuraisi.

Vuoden 1949 alussa muodostettiin erikoiskomitea, jonka puheenjohtajaksi tuli kenraaliluutnantti H. Harmon. Komiteassa oli määrä pyrkiä arvioimaan, millaisia poliittisia seurauksia Neuvostoliittoon vastaan suoritettulla atomi-hyökkäyksellä voi olla. Toukokuun 11. päivänä 1949 komitea esitti huippusalaisten selonteon "Arvio strategisen ilmahyökkäyksen vaikutuksesta Neuvos-

toliiton sotaponnistuksiin" eli atomipommituksen vaikutukset 70 Neuvostoliiton kaupungissa sodan 30 ensimmäisenä päivänä:

"*Seuraukset teollisuudelle*... 9. Aineelliset vahingot, ihmismenetykset maan teollisuuskeskuksissa ja muut suorat ja epäsuorat seuraukset ensimmäisestä ilmahyökkäysvaiheesta johtavat Neuvostoliiton teollisen potentiaal-lin laskuun 30-40 %:lla... *Ihmismenetykset*... 11. Ensimmäinen atomihyökkäysvaihe johtaa 2 700 000 ihmteeksi tarkoitettujen kaupunkien koko väestömäärä - (N.J.) ovat jääneet eloon, tulee olemaan hyvin vaikeaa. *Psykologinen vaikutus*... 12. Atomihyökkäys ei itsessään saa aikaan antautumista, hävitä kommunismin juuria eikä heikennä ratkaisevalla tavalla neuvostovaltaa. 13. Enemmistölle neuvostokansaa atomipommitukset tulevat merkitsemään Neuvostoliiton muita maita vastaan kohdistaman propagandan paikkansapitävyyden vahvistumista, ne herättävät kansassa vihaa USA:ta kohtaan, yhtenäistävät kansaa ja lisäävät sen taistelutahtoa. Vähemmistössä, jonka lukumäärää on mahdoton arvioida, pommitukset mahdollisesti kannustavat toisinajattelua... *Vaikutus Neuvostoliiton asevoimiin*... 15. Neuvostoliiton asevoimien mahdollisuudet edetä nopeasti kaavailuille alueille Länsi-Eurooppaan, Lähi-Itään ja Kau-

koitään eivät tule varteenotettavasti heikkenemään... 17. Atomipommitukset antavat kaikille vastustajille vapaat kädet käyttää joukkotuhoaseita ja johtavat siihen, että Neuvostoliitto ryhtyy kaikkiin mahdollisiin vastatoimiin... *Yleinen johtopäätös* 18... Meidän kansallisen turvallisuutemme kannalta on sitä parempi mitä aiemmin atomiasetta käytetään."

Kenraaleiden tulee sodan kynnyksellä ajatella mieluummin voittoa kuin tappiota. Siitä Harmonin komitean selonteon optimisismi. Kaiken todennäköisyyden mukaan nämä suunnitelmat herättivät kuitenkin myös todellista huolestuneisuutta.

Nämä ja muut laskelmat saivat atomipommimiehet pysähtymään ratkaisevalla hetkellä. Mutta Neuvostoliittooa vastaan suunnattuja sotoimia tavoitteleva linja ei kadonnut. Huhtikuussa 1949 laadittiin aggressiivinen Pohjois-Atlantin sopimus. Sosialististen valtioiden rajojen tuntumaan rakennettiin yhä uusia tukikohtia. USA kiihdytti sotateollisuutta. Ajattelultaan entistä militaristisemmaksi käynyt USA:n ylin johto laski, että poliittisilla tekijöillä tulee olemaan pienin mahdollinen merkitys sitten, kun Neuvostoliitosta on saatu murskaava sotilaallinen yliote. Lännessä ajateltiin, että kuluu varmasti vuosia ennen kuin Neuvostoliitto pystyy valmistamaan atomiaseen.

JATKUU SEURAAVASSA NUMEROSSA

Talvisota ja diplomaattiset asenteet

KIMMO HENRIKSSON

Andrei Zdanov, NKP:n Leningradin aluejärjestön sihteeri, piti 29. marraskuuta 1936 Neuvostojen kongressissa puheen, joka herätti laajaa huomiota Suomessakin. Puhe kuuluu keskeisiltä osiltaan:

"Leningradin maantieteellisen aseman tietävät hyvin kaikki Neuvostoliiton työtätekevät. Leningrad on sosialistisen maamme etuvartioasema sen luoteisrajalla. Istuen Eurooppaan antavan "ikkunan" ääressä ja nähden, mitä tämän ikkunan takana tapahtuu, me havaitsemme, että tästä ikkunasta yhä äänekäämpänä kantautuu kuuluviin fasismin pedonulvonta ja hammasten purista, fasismin, joka valmistautuu sotaan Neuvostoliittoa vastaan.

Leningradin piirikunnassa kulkee, kuten tiedetään, Neuvostoliiton sekä Suomen, Viron ja Latvian välinen raja. Nämä ovat maita, joiden kanssa Neuvostoliitto on normaaleissa rauhanomaisissa suhteissa. Ja jos jossakin noista maista, kuten Suomessa, suurten seikkailijain vaikutuksesta lietsotaan vihan tunteita Neuvostoliittoa vastaan ja tehdään valmisteluja, joiden tarkoituksena on luovuttaa asianomaisten valtioiden alucita fasisististen valtioiden hyökkäys-

toimintaan käytettäväksi, niin tämä voi loppujen lopuksi olla tappioksi vain näille maille itselleen. Ei kannata pienten maiden kietoutua suuriin seikkailuihin. Ja jos fasismi rohkenee koetella sotaonneaan Neuvostoliiton luoteisrajalla, niin me, asettaen puolustuksen palvelukseen teollisen Leningradin koko tekniikan, annamme sille Neuvostojen maan rautaisen sotapäällikön, toveri Voroshilovin johdolla sellaisen iskun, että vihollisen ei enää milloinkaan tee mieli Leningradia."

Puheen sävy oli jyrkkä, mutta tähän Zdanovilla oli hyvä syy. Suomi oli julistanut ulkopoliittikkansa viralliseksi linjaksi pohjoismaisen puolueettomuuden, mutta tämä puolueettomuus oli kovin saksalaissävyistä. Itsenäisen porvarillisen Suomen sylikummina oli ollut keisarillinen Saksa ja näistä ajoista lähtien varsinkin Suomen sotilasjohdon suhteet Saksaan olivat kiinteät. Tilannetta ei muuttanut Hitlerin valtaannousu. Päinvastoin, varsinkin oikeisto tervehti fasismin voittoa tyydytyksellä. Sen sijaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteet pysyivät lähes jatkuvasti nollan alapuolella. Vain muutamat porvarillisten piirien edustajat, kuten Paasikivi ja Suomen

Moskovan suurlähettiläs A. S. Yrjö-Koskinen ymmärsivät Neuvostoliiton suhteiden tärkeyden. Yleensä Suomen vallanpitäjille oli kuvaavaa Kivimäen hallituksen ulkoministerin Antti Hackzellin suhtautuminen mahdolliseen Moskovan vierailuun: "Minun pitäisi tietysti noudattaa Litvinovin kutsua ja mennä Moskovaan, mutta kun luonto panee niin kovasti vastaan."² Patologinen kommunisminpelko, ylitionationalismi ja heimoaate leimasivat Suomen porvariston ajatusmaailmaa. Kuten tunnettua sosialidemokraatit eivät eräitä poikkeuksia lukuunottamatta juurikaan eronneet edukseen porvaristosta ulkopolitiittisen ajattelunsa suhteen.

Zdanovin puheessa kävi ilmi se oikeutettu huolestuneisuus, jota Neuvostoliitto tunsu Suomen aikeita kohtaan. Vuonna 1936 sen ponnistelut kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän luomiseksi, fasistidiktatuurien eristämiseksi ja näiden aggressioiden pysäyttämiseksi olivat antaneet vain vähäisiä tuloksia. Lokakuussa 1935 Mussolini oli aloittanut hyökkäyssodan Abessiniasa, jolloin Englannin ja Ranskan dominoima Kansainliitto oli kyennyt vain merkityksentömiin vastalauseisiin. Maaliskuussa 1936 saksalaiset joukot marssivat demilitarisoituun Reininmaahan murtaen siten aiemman, Locarnon sopimukseen perustuneen status quon. Ranska ja Englanti pysyivät toimettomina. Espanjassa Saksa ja Italia tukivat avoimesti Francon kapinallisia kokeillen samalla omia sotavoimiansa. Englanti ja Ranska julistivat puuttumattomuuspolitiikkaa, joka ei estänyt fasistidiktatureiden eskalaatiota. Fasismista oli tullut vientitavaraa ja se uhkasi entistä pahemmin Neuvostoliittoa.

Pohjoismaiden kannalta erikoisen kohtalokas osoitus länsivaltojen myönnetyssopolitiikasta fasismia kohtaan oli Ison Britannian ja Saksan kesäkuussa

1935 solmima laivastosopimus, joka faktisesti merkitsi edellisen täydellistä vetäytymistä Itämereltä ja syntyneen tyhjiön luovuttamista Saksan laivastolle. Neuvostoliitto saattoi ymmärtää tämän vain yritykseksi turvata Saksalle Itämeren herruus Neuvostoliittoa vastaan.³ Näissä oloissa kysymys Ahvenanmaan demilitarisoidun saariryhmän asemasta ja Suomenlahden eräiden saarien linnoittamisesta nousi tärkeäksi Neuvostoliiton puolustusdoktriinissa. Neuvostoliitto halusi saada Suomelta takeet siitä, ettei Saksa pääsisi käyttämään näitä alueita tai itse Suomen mannerta Neuvostoliittoa vastaan. Tällaisia takeita ei kuitenkaan näyttänyt olevan luvassa. Neuvostoliiton oli annettava ymmärtää, että Saksan hyökätessä puna-armeija ei jäisi Rajajoelle odottamaan.

Yrityksiä suhteiden lämmittämiseksi

Sosiaalidemokraattien vaalivoitto ja lokakuussa 1936 tapahtunut Kallion hallituksen muodostaminen – tämä hallitus koostui maltillisista porvareista – tuntui luovan pohjaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden lämpiämislle. Neuvostoliitto kutsui uuden ulkoministerin, Rudolf Holstin viralliselle vierailulle Moskovaan. Vierailu toteutui huolimatta Saksan ja äärioikeiston painostuksesta helmikuussa 1937 ja Holsti sai lämpimän vastaanoton, hänen isäntinään toimivat mm. kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Molotov, ulkoasiainkansankomissaari Litvinov ja puolustusasiainkansankomissaari Voroshilov. Isännät ilmaisivat huolestuneisuutensa Saksan vaikutuksen kasvusta Suomessa, mutta Holstin onnistui ilmeisesti toistaiseksi vakuuttaa, että Suomi tulee noudattamaan puolueettomuutta. Pelkät vakuutukset eivät kuitenkaan pit-

källe riittäneet ja suhteet viilenivät pian uudelleen. Vierailu oli kuitenkin tuon ajan oloissa ainutlaatuinen tapahtuma ja osoitti, että suhteiden parantaminen olisi ollut mahdollista.

Saksa ja Suomen oikeisto tuhosivat varsin pian Holstin vierailun tulokset. Kesäkuussa 1937 marsalkka Mannerheim täytti 70 vuotta ja syntymäpäivien vietto sai voimakkaan bolshevismivastaisen sävyn. Neuvostoliiton kannalta erityisen huolestuttavaa oli saksalaisen kenraalin Falkenhorstin vierailu juhlien eräänä kunniavieraana. Elokuussa 1937 Suomi oli edustettuna Berliinissä pidetyssä kansainvälisessä poliisikongressissa (Suomen Etsivä keskuspoliisi ja Gestapo olivat edellisenä vuonna solmineet sopimuksen yhteistyöstä kommunismia vastaan "kansainvälisenä rikollisena ilmiönä").⁴ Samaan aikaan vieraili Helsingissä saksalainen sukellusvenelaivue, joka sai korostetun juhlallisen vastaanoton. Tällaiset ilmiöt kiristivät jälleen Suomen ja Neuvostoliiton suhteet perinteellisen viileiksi. Neuvostoliitto oli tervehtinyt tyydytyksellä maaliskuussa muodostettua Cajanderin punamultahallitusta, jonka ulkoministerinä oli edelleen Holsti, sekä saksalaismielisen Svinhufvudin tappiota Kyösti Kalliolle presidentinvaaleissa, mutta nyt näytti uusikin hallitus omaksuneen edeltäjien saksalaismyönteisen linjan.

Jartsev-neuvottelut – YYA:n alkio

Vuonna 1938 Neuvostoliiton pyrkimykset kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän luomiseksi kokivat jälleen taakaskuja. Maaliskuussa tapahtui "Anschluss", Itävalta liitettiin Saksaan, joka valmistautui nyt seuraavaan siirtoon: Tshekkoslovakian likvidoimiseen. Neuvostoliiton yritykset sopia Ranskan, Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen kans-

sa toimista uusien hyökkäysten torjumiseksi eivät johtaneet tuloksiin. Kansainliitto oli osoittanut täydellisen kykenemättömyytensä rauhan turvaamiseen eikä siihen luotanut enää kukaan.

Suomessa Anschluss kiihdytti keskusteluja Ahvenanmaan linnoittamisesta yhdessä ruotsalaisten kanssa. Suomen sotilaspiirit eivät pyrkineet salaamaan, että linnoittaminen olisi nimenomaan Neuvostoliittoa vastaan suuntautuva toimenpide. Myös Saksa tuki hanketta, saariryhmän linnoittaminen kahden puolueettoman maan toimesta takasi sille turvallisen malminkuljetuksen Kiirunan kaivosalueelta kriisioloissakin ja eristi Neuvostoliiton läntiseltä Itämereltä. Suomen ja Saksan suhteet lujittuivat muutenkin tuona aikana. Huhtikuun 12. päivänä vietettiin Saksalaisten suoriuttaman Helsingin valtauksen 20-vuotisjuhlaa. Suomeen saapui aikoihin Helsingin valtausta johtaneen kenraali von der Goltzin johtama saksalainen upseerivaltuuskunta ja tilaisuus sai korostuneen saksalaismyönteisen sävyn. Aseveljeyden muistoa juhlittiin myös toukokuun 16. päivänä Mannerheimin Helsinkiin saapumisen juhlapäivänä.⁵

Hitlerin nopea toiminta Euroopassa sai Neuvostoliiton kiirehtimään takeiden hankkimista turvallisuudelleen. Huhtikuun 14. päivänä Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön toinen lähetystösihteeri Boris Jartsev tapasi Holstin ja pyysi Suomea antamaan takeet siitä, ettei se tulisi auttamaan Saksaa sodassa Neuvostoliittoa vastaan vaan pysyttämään sodan ulkopuolella ja vastustamaan mahdollista maihinnousua. Kysymys oli siis samasta asiasta, jota jo Zdanov ja Holstin isännät Moskovassa olivat korostaneet. Jartsev sai kuitenkin poistua tyhjin toimin. Holsti tyytyi toistamaan vanhoja vakuuttelujaan Suomen puolueettomuudesta ja suhtautui sitä paitsi epäillen Jartseviin. Kansain-

liiton juristeriaan tottuneena hän ei ymmärtänyt, miksei suurlähettiläs Derevjanski ottanut häneen yhteyttä vaan toisen luokan lähetystösihteeri. Jartsev ilmoitti toimivansa suoraan Stalinin valtuuttamana, mutta Holsti ei osannut ottaa tätä vakavasti. Samanlainen asenne oli pääministeri Cajanderilla, jonka Jartsev tapasi viikkoa myöhemmin.⁶

Neuvotteluyhteys ei kuitenkaan katkenut. Vakavimmin Jartseviin suhtautui pääministerin sihteeri Arvo Inkilä, joka esitti keskustelujen jatkamista seuraavalta pohjalta: 1. Suomi takaa, ettei mikään kolmas valtio saa Suomesta tukikohtaa hyökkäykselleen. Neuvostoliitto puolestaan takaa Suomen itsenäisyyden ja antaa sille taloudellista apua. 2. Kauppasopimusneuvottelut aloitetaan. 3. Saksalaisvaikutusta Suomessa rajoitetaan.⁷ Tämä esitys olisi epäilemättä vastannut Neuvostoliiton tavoitteita, mutta se ei saanut Inkilän esimiesten kannatusta. Nämä tavoitteet toteutuivat vasta kymmenen vuotta myöhemmin YYA-sopimuksessa, kahden sodan jälkeen.

Jotakin Jartseville oli silti vastattava. Elokuussa ulkoministerin sijaisena toiminut Väinö Tanner toimitti hänelle Cajanderin vastauksen, joka piti jälleen sisällään vakuutuksen Suomen puolueettomuudesta ja edellytti Neuvostoliiton hyväksyvän Ahvenanmaan linnoittamistoimet.⁸ Mitään reaalisia takeita ei annettu. Jartsev tiedotti vastauksesta Moskovaan ja sai täsmennetyn esityksen Neuvostoliiton tavoitteista.

Uusi esitys toimitettiin Tannerille nopeasti. Sen sisältö oli seuraava: 1) Neuvostoliitto tyytyy kirjalliseen sitoumukseen siitä, että Suomi torjuu mahdolliset hyökkäykset ja on valmis ottamaan vastaan sotilaallista apua. 2) Neuvostoliitto suostuu Ahvenanmaan linnoittamiseen, jos se saa lähettää tarkkailijan valvomaan linnoitustöitä ja linnoi-

tuksen käyttöä. 3) Vastapalvelukseksi Neuvostoliitto haluaa oikeuden linnoittaa Suursaaren. Näillä ehdoilla Neuvostoliitto tarjosi Suomelle 1) takuuta koskemattomuudesta tuolloisten rajojen sisällä, 2) tarpeen vaatiessa aseellista apua edullisilla ehdoilla ja 3) hyväksymään Suomelle edullisen kauppasopimuksen. Tannerin tiedusteltua aseellisen avun merkitystä, Jartsev ilmoitti, ettei sillä tarkoitettu Puna-armeijan osastojen lähettämistä Suomeen vaan yksinomaan asehankintoja ja merirajan suojaamista.⁹

Cajanderin ja Jartsevin esitykset erosivat toisistaan kuin yö ja päivä. Suomen hallitus antoi ymmärtää, että Suursaaren luovutus olisi loukkaus Suomen suvereenisuutta kohtaan ja Pohjoismaisen puolueettomuuden vastaista. Neuvostoliiton tavoitteena oli kuitenkin ennen kaikkea estää Suursaaren joutumisen Saksan käsiin. Jartsev ilmoittikin Inkilälle, ettei Neuvostoliitto välttämättä pitäisi kiinni vaatimuksesta itse linnoittaa saari, vaan saattaisi suostua siihen, että Suomi tekisi sen, kunhan se sodan aikana pyytäisi Neuvostoliitolta apua linnoituksen puolustamiseen.¹⁰ Vastakaikua hän sai jälleen ainoastaan Inkilältä, hallitus ei ollut kiinnostunut neuvottelujen jatkamisesta. Saamatta virallista vastausta ehdotukseensa Jartsev palasi Moskovaan.

Münchenin jälkeen

Anschluss oli tuskin suoritettu, kun Hitlerin huomio kiinnittyi Tšhekkoslovakiaan. Saksa vaati ns. sudeettialueiden, saksalaisvähemmistön asuttaman Tšhekkoslovakian raja-alueen liittämistä alueisiinsa. Tämä merkitsi Tšhekkoslovakian täydellistä alistamista Saksan armoille, sillä sudeettialueella sijaitsi maan tärkein puolustuslinja. Neuvostoliitto ja Ranska olivat 1935 solmineet

Tshekkoslovakian kanssa puolustusso-
pimuksen, joka nyt tuli ajankohtaiseksi.
Neuvostoliitto oli valmis täyttämään so-
pimuksen velvoitteet, mutta toisin oli
Ranskan laita. Englannin ja Ranskan
pääministerit Chamberlain ja Daladier
solmivat syyskuussa 1938 Hitlerin kans-
sa Münchenin sopimuksen, jolla sudeet-
tialueet luovutettiin Saksalle. Saksan
valtapiiri oli nyt vain muutaman aske-
leen päässä Ukrainasta.

Sopimus oli samalla jälleen uusi nau-
la kollektiivisen turvallisuuden arkussa.
Neuvostoliiton pyrkimys eristää fasisti-
diktaattorit oli epäonnistunut. Nyt se
oli vaarassa itse joutua eristetyksi.
Chamberlainin ja Daladier'n uskoma-
ton lyhytnäköisyys sai heidät usko-
maan, että oli mahdollista varmistaa
lännen turvallisuus antamalla Hitlerille
vapaat kädet Neuvostoliiton suunnalla.
Näissä oloissa Neuvostoliittokin alkoi
erkaantua kollektiivisista turvasopi-
muksista ja pyrkiä kahdenvälisiin sopi-
muksiin sitä ja Saksaa erottavien mai-
den kanssa. Neuvostohallitus otaksui ai-
van oikein, että Saksan mielenkiinto
nyt kohdistuisi Puolan ja Danzigin
suuntaan, mikä teki Suomen kanssa sol-
mittavat sopimukset entistäkin kiireelli-
semmäksi.

Kun Jartsev palasi Suomeen, hän sai
huomata, että täällä oltiin entistä jyr-
kempiä. Suomessa katsottiin Münche-
nin sopimuksen heikentäneen Neuvos-
toliiton asemaa ja hyödyttäneen Suome-
a eikä tätä kantaa pyritty peittelemään
(mm. Saksan lähettiläs v. Blücher ra-
portoi hallitukselleen, ettei Suomen po-
liittinen johto enää pelännyt Venäjää,
vaikka propagandassaan korostikin idän
uhkaa saadakseen kansan tuen puolus-
tusmenojen kasvulle.¹¹⁾

Jartsev ilmoitti suomalaisille, etteivät
kauneimmatkaan vakuutellut puolueet-
tomuudesta riitä, ellei Suomi tee mitään
konkreettista osoittaakseen halunsa ja

kykynsä suojella aluettaan hyökkäyksiä
vastaan. Tähän eivät Suomen omat voi-
mat missään tapauksessa riittäisi, vaan
sen olisi hyväksyttävä Neuvostoliiton
apu. Holsti pysyi kuitenkin horjumatto-
mana ja torjui kaikki Neuvostoliiton
esitykset.

Marraskuussa 1938 Holsti joutui
eroamaan Saksan painostuksen vuoksi
ja hänen tilalleen ulkoministeriksi ni-
mitettiin Helsingin Sanomain päätoi-
mittaja, anglofiilinä mutta myös neu-
vostovastaisena tunnettu Eljas Erkkö.
Huonompaa valintaa Neuvostoliiton
kanssa käytävien neuvottelujen kannal-
ta olisi tuskin voitu tehdä.

Vuosien 1938–39 vaihteessa alkoivat
Moskovassa Suomen ja Neuvostoliiton
välillä kauppaneuvottelut, joiden yhtey-
dessä Neuvostoliitto pyrki myös poliiti-
tiseen sopimukseen. Kun tämä ei onnis-
tunut, teki Jartsev vielä viimeisen yri-
tyksen taivuttaa Suomen hallitus ja
tapasi Erkon maaliskuussa. Hän tiivisti
Neuvostoliiton esitykset Suomelle nel-
jään kohtaan: 1) Suomen takuut siitä,
että se tulee puolustautumaan hyökkää-
jää vastaan. 2) Ahvenanmaan linnoitta-
minen siten, ettei Saksa pääse saarille.
3) Sotatarvikkeiden ostot Neuvostolii-
tosta ja 4) Suursaaren linnoittaminen
Suomenlahden sulkemiseksi.

Erkon vastaukset olivat selkeät ja
lopulliset: 1) Suomi on puolueeton ja
puolustautuu jokaista hyökkääjää vas-
taan. 2) Sama koskee Ahvenanmaata-
kin. 3) Tekninen ja kaupallinen ongel-
ma, ostanne mistä sopii. 4) Tarton
rauhansopimus neutralisoi Suursaaren.
Suomi ei anna takeita, mutta ei myös-
kään anna minkään valtion linnoittaa
saarta – eikä aio tehdä sitä itsekään.
Vastauksen kuultuaan Jartsev luopui
eikä enää tavannut Erkkoa.¹²⁾

Litvinov yritti vielä Moskovassa tois-
ta tietä. Hän esitti suurlähettiläs Yrjö-

Koskiselle, Suursaaren ja kolmen muun saaren vuokraamista Neuvostoliitolle 30 vuodeksi linnoittamattomaksi tarkailupaikaksi. Kun tähän saatiin kielteinen vastaus, lähetettiin Erkon puheille Neuvostoliiton entinen Helsingin lähettiläs Boris Stein. Jos Suomi ei suostu vuokraamaan saaria, voitaisiin asia järjestää aluevaihdolla, Stein esitti. Suomi saisi Karjalasta vastaavasti lisäalueita. Erkkoon ei kuitenkaan voinut vaikuttaa: "Emme neuvottele valtioalueemme osista" oli hänen järkkymätön kantansa.¹³ Hän suostui ainoastaan jälleen kerran vakuuttamaan Suomen puolueettomuutta. Stein ilmoitti, ettei tällainen vakuutus riitä ja poistui Suomesta. Samalla katkesivat Moskovassa käydyt kauppaneuvottelut.

Neuvostoliitto oli nyt lähes vuoden ajan yrittänyt saada Suomelta jotakin konkreettista osoitusta halustaan suojella puolueettomuuttaan ja estää alueensa käyttäminen Neuvostoliittoon kohdistuvan hyökkäyksen sillanpäänä. Missään tapauksessa Suomi ei omin voimin olisi kyennyt tähän, vaan sen olisi hyväksyttävä Neuvostoliiton apu. Edes edullisten kauppasuhteiden solmiminen ei tuntunut kiinnostavan suomalaisia. Asiaan oli vain yksi selitys: Suomi katsoi Neuvostoliiton olevan niin eristetyssä asemassa, ettei sen turvallisuusvaatimuksia tarvinnut ottaa huomioon. Neuvottelut polkivat koko ajan paikallaan, Suomi ei tehnyt ainuttakaan myönnytystä. Neuvostoliiton esitys taas oli alusta asti minimivaatimus. Suomalaiset, jotka muiden länsimaiden tavoin olivat tottuneet siihen, että diplomatia on jonkinlaista kaupankäyntiä, tinkimistä molemmin puolin, eivät ehkä tätä ymmärtäneet. Erehdys kävi kohtalokkaaksi. Kun Suomi seuraavan kerran joutui neuvotteluihin, sillä ei enää ollut varaa tinkiä.

Kohti Ribbentrop-paktia

Kaksi päivää sen jälkeen, kun Stein ensi kerran tapasi Erkon, 15. maaliskuuta 1939, Saksa miehitti loputkin Tshekko-slovakiasta. Viikkoa myöhemmin se anasti Liettualta Memelin alueen. Vihdoin, 7. huhtikuuta Italia vuorostaan liitti itseensä Albanian. Hitlerin ja Mussolinin vauhti kiihtyi, aggressio viikossa. Chamberlainin ja Daladier'n oli pakko reagoida.

Maaliskuun viimeisenä päivänä Chamberlain ilmoitti parlamentissa Englannin antavan Puolalle takuut Saksan hyökkäystä vastaan. Daladier noudatti pian esimerkkiä. Chamberlain ei ollut informoinut Neuvostoliittoa aikeistaan, mutta ilmoitti puheessaan pitävänsä varmana Neuvostoliiton myönteistä suhtautumista Puolalle annetuille takuille.

Chamberlainin lukuisten virhearvioiden joukossa tämä oli yksi suurimmista. Länsivaltojen takuut – jotka vähän myöhemmin laajennettiin koskemaan myös Romaniaa – eivät sinänsä mitenkään riittäneet rauhan turvaamiseen. Niillä ei ollut mahdollisuutta tehokkaasti auttaa kumpaakaan maata sodan syttyessä. Jos taas Neuvostoliitto olisi antanut Puolalle ja Romanianle samanaiset takuut, se olisi ennestäänkin huonontanut suhteitaan Saksaan ilman että sillä oli mitään konkreettista apua odotettavana lännestä. Siksi se esitti Englannille ja Ranskalle oman ehdotuksensa: 1) Neuvostoliiton, Englannin ja Ranskan keskinäisen avunantosopimuksen solmiminen, 2) sopimusta vahvistavan sotilaallisen konvention solmiminen ja 3) Riippumattomuuden takaaaminen kaikille Neuvostoliittoon rajoitetuille valtioille Itämereltä Mustaan mereen saakka.¹⁴

Pitkien neuvottelujen jälkeen Neuvostoliiton onnistui saada Englannilta ja

Ranskalta periaatteellinen suostumus ehtoihinsa. Mutta kun sitten alettiin neuvotella sopimuksen sisältämisestä sotilaallisista konventioista, joutui se huomaamaan, ettei länsivalloilla ollut mitään aikomusta päästä todelliseen yhteistyöhön. Myös Puolan kielteinen asenne Neuvostoliiton sotilasapuun oli kariuttamassa neuvotteluja. Saksa oli jo valmis hyökkäämään Puolaan eikä Neuvostoliitolla ollut mitään takeita ulkopuolisesta avusta.

Elokuussa kun oli lopullisesti osoittautunut, etteivät länsivallat suhtautuneet vakavasti sotilaalliseen yhteistyöhön Hitleriä vastaan, Neuvostoliitto turvautui toiseen keinoon taata turvallisuutensa. Saksa, joka oli jo pitkään pelännyt joutuvansa kahden rintaman sotaan, tarjosi Neuvostoliitolle hyökkäämättömyyssopimusta. Elokuun 23. päivänä Saksan ulkoministeri von Ribbentrop saapui Moskovaan ja allekirjoitti Neuvostoliiton uuden ulkoasiainkansankomissaarin Molotovin kanssa sopimuksen, joka poisti tämän uhan Saksan yltä. Neuvostoliitolle sopimuksen edut olivat myös ilmeiset: se sai vajaan kaksi vuotta lisää aikaa varustautumiseen tulevaa sotaan varten (sillä ei ollut mitään harhaluuloja Hitlerin todellisista aikeista), se sai ehkäistykseen mahdollisen kapitalististen maiden yhteenliittymän sosialismin tuhoamiseksi ja välttyi myös itse kahden rintaman sodalta. (Japani oli koko kesän hyökkäillyt Neuvostoliittoa vastaan ja sotilasneuvottelujen aikana Neuvostoliiton kaakkoisrajoilla oli käynnissä täysi sota. Hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisen jälkeen Japani kiirehti sopimaan erimielisyydet.) Suomen kannalta sopimuksen suurin merkitys oli siinä, että Saksa sitoutui olemaan laajentumatta Baltiaan ja Suomeen.

Paasikiven kolme matkaa

Suomessa vietettiin kesää 1939 varustautumalla sotaan. Karjalan kannaksella käynnistettiin laajat linnoittamistyöt, joita seuraamaan kutsutiin Saksan yleisesikunnan päällikkö kenraali Halder. Kansalaissodan aseveljeyttä muisteltiin jälleen ja Halderille myönnettiin Suomen Valkoisen ruusun suurristi. AKS:n linnoitustöihin mobilisoimat ylioppilaat laulelivat iloisesti, kuinka Hitlerin ja Mussolinin avulla Neuvostoliitto pian murskataan.¹⁵ Hallituksessa iloitiin Neuvostoliiton ja länsivaltojen neuvottelujen huonosta sujumisesta, Neuvostoliitto saisi yksin ottaa vastaan Hitlerin hyökkäyksen. Tällaista lopputulosta neuvotteluille toivotti erityisesti Erkko.¹⁶

Ribbentrop-pakti kumosi kuitenkin nämä toiveet. Kun Saksa syyskuun 1. päivänä hyökkäsi Puolaan ja otti vastaan Englannin ja Ranskan sodanjulistuksen, kiirehti Suomi julistautumaan puolueettomaksi yhdessä pohjoismaiden kanssa.

Puolan vastarinta luhistui muutamassa viikossa. Saksa ja Neuvostoliitto olivat nyt rajanaapureita ja Itämeren puolustuksen järjestäminen kävi Neuvostoliitolle entistä kiireellisemmäksi. Loka-kuun 10. päivänä se solmi avunantosopimukset Baltian maiden kanssa ja sai niiltä käyttöönsä tukikohtia. Suomenlahden puolustus edellytti kuitenkin myös sopimusta Suomen kanssa. Loka-kuun 5. päivänä Erkko sai Molotovilta kutsun, jossa kehoitettiin häntä tai valtuutettua saapumaan Moskovaan neuvottelemaan ajankohtaisista kysymyksistä.

Suomen hallitus valitsi neuvottelijakseen Tukholmassa suurlähettiläänä toimivan J. K. Paasikiven, joka 9. loka-kuuta nousi Moskovan junaan Maamle-laulun saattelemana. Varsinaiseksi

"valtuutetuksi" häntä oli kuitenkin vaikea kutsua, sillä mitään valtuuksia hänelle ei annettu. Hänen oli lupa ainoastaan "äärimmäisessä tapauksessa" neuvotella kolman pienen Suomenlahden pohjukan saaren luovuttamisesta vastavuoroisuuden pohjalla.¹⁷ Näillä eväillä ei suuria toiveita neuvottelujen onnistumisesta ollut.

Neuvostoliitto asetti suuren painon neuvottelujen onnistumiselle. Tätä kuvastaa jo neuvottelijoiden korkea asema: Neuvostoliiton pääneuvottelijoina toimivat Stalin ja Molotov. Neuvottelujen tarkoituksena oli turvata Leningradin asema estämällä ulkopuolisen hyökkäyksen pääsy Suomen ja Viron rannikolle.

Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi Neuvostoliitto esitti Suomelle seitsemän kohdan ehdotuslistan: 1) Laivastotukikohdan vuokraaminen Neuvostoliitolle Hangosta 30 vuodeksi (yhdessä Virossa olevan Paldiskin tukikohdan kanssa saatettiin Hangosta sulkea tykistötulella kaikki liikenne Suomenlahdella) 2) Neuvostolaivaston oli saatava oikeus käyttää Hangon lähellä sijaitsevaa Lapohjan lahtea ankkuripaikkanaan. 3) Suursaaren, Lavansaaren, Tytärsaaren, Seiskarin ja Koiviston, Kalastajasaarennon länsiosan, sekä osan Karjalan kannasta luovuttaminen Neuvostoliitolle. Näiden alueiden pinta-ala oli yhteensä 2 761 km². 4) Neuvostoliitto luovuttaa puolestaan Suomelle 5 529 km² Repolan ja Porajärven piiristä Neuvosto-Karjalasta. 5) Vuonna 1932 solmittuun hyökkäämättömyyssopimukseen lisätään kohta, jossa osapuolet sitoutuvat olemaan liittoutumatta toiselle osapuolelle vihamielisten valtioiden tai liittojen kanssa. 6) Karjalan kannaksen linnoitusten hävittäminen molemmiin puolin. 7) Neuvostoliitto ei vastusta Ahvenanmaan linnoittamista, jos Suomi tekee sen omin voimin.¹⁸

Paasikivi palasi Helsinkiin ja suosittelii hallitukselle suurempia myönnytyksiä. Tässä hän sai tuekseen Mannerheimin ja sotilasjohdon, mutta hallituksen enemmistö oli taipumaton. Aluekorvauksia vastaan harkittiin vielä yhden pienen saaren luovuttamista sekä rajan siirtämistä 12 km kauemmaksi Leningradista. Hyökkäämättömyyssopimuksen lisäys haluttiin muotoilla niin, että osapuolet pidätyvät asettumasta hyökkäykseen ryhtyneen valtion puolelle.¹⁹

Paasikivi matkusti jälleen Moskovaan mukanaan toiseksi pääneuvottelijaksi nimetty Väinö Tanner. Tämä osoittautui heti onnettomaksi valinnaksi. Paasikivi kertoo, kuinka Tanner tavatessaan Stalinin ja Molotovin kiiruhti ensimmäiseksi huomauttamaan: "Minä olen menshevikki".²⁰ Omissa muistelmissaan Tanner ei mainitse tapauksesta.

Neuvostohallitus hyväksyi Suomen muutosesityksen hyökkäämättömyyssopimuksen lisäykseksi, mutta ei missään tapauksessa katsonut voivansa luopua tukikohdasta pohjoisella Suomenlahdella eikä riittävästä turvavyöhykkeestä Leningradin edessä. Ne olivat alusta alkaen minimivaatimuksia. Tätä korostaakseen Neuvostoliitto päästi ne julkisuuteen lokakuun viimeisenä päivänä.

Samana päivänä Tanner ja Paasikivi saapuivat viimeiselle neuvottelukierrokselle Moskovaan. Neuvostoliitto esitti eräiden Hangon ympäristön saarien luovuttamista meritukikohdaksi itse niemiin sijasta. Paasikivi toivoi tältä pohjalta päästävän ratkaisun, mutta sai Erkolta kieltävän sähkeen: "Tiedätte, myönnytyksissä menty niin pitkälle kuin turvallisuuteen ja itsenäisyytemme sallivat. Jollei sopimusta ehdotetulla pohjalla, keskeyttänne neuvottelut."²¹ Suomen hallituksen vastauksen kuultuaan Stalin saattoi vain todeta: "tästä ei tule mitään", ja antaa neuvottelujen katketa. Paasikivi ja Tan-

ner lähtivät Moskovasta 13. marraskuuta.

Neuvottelujen katkeamiseen oltiin tyytyväisiä Suomessa. Erkon oma äänenkannattaja Helsingin Sanomat kirjoitti, että "vaatimuksiin suostuminen merkitsisi koko itsenäisen olemassaolomme perustan romahdusta".²² Neuvostoliiton ei katsottu olevan valmis sotilaalliseen selkkaukseen. Loka-kuussa oli pantu toimeen provokatoriset ylimääräiset kertausharjoitukset, joihin kutsuttiin suurin osa reserviläisistä, mutta neuvottelujen katkettua ne keskeytettiin.

Erkon ja muiden suoraselkäisten asenteelle antoi tukea käsittämätön usko siihen, että sodan syttyessä Suomi saisi tukea länsivalloilta ja Ruotsilta. Englanti ja Ranska eivät kuitenkaan missään vaiheessa luvannut Suomelle mitään konkreettista apua ja Ruotsi ilmoitti lokakuussa pidetyssä pohjoismaiden valtionpäämiesten kokouksessa, ettei se missään tapauksessa tulisi osallistumaan minkäänlaisiin sotatoimiin.²³ Epämääräisetkin myötätunnon ilmaukset tuntuivat silti riittävän suomalaiselle. Erkon suurimpia huolenaiheita neuvottelujen aikana näyttää olleen pelko Paasikiven "lysähtämisestä" liiallisiin myönnytyksiin.²⁴

Spekuloinneille Stalinin taka-ajatuksista ei kuitenkaan ollut nimeksikään katetta. Neuvostoliitto kunnioitti Suomen pyrkimystä puolueettomuuteen niin paljon ettei se edes tarjonnut Suomelle avunantosopimusta. Mutta Leningradin turvallisuudesta se ei voinut tinkiä. Stalin totesi Paasikivelle: "Emme voi siirtää Leningradia siksi on siirrettävä rajaa... me pyydämme, että etäisyys Leningradin rajalle olisi 70 km. Koiviston suhteen on otettava huomioon, että jos sinne sijoitettaisiin 16 tuuman tykkejä, niillä voitaisiin kokonaan estää laivastomme liikkeet Suo-

menlahden perukassa. Me pyydämme 2 700 km² ja tarjoamme vastikkeeksi 5 500 km². Tekeekö jokin muu suurvalta niin? Ei, me olemme ainoat, jotka olemme niin tyhmiä." Molotov vielä huomautti siitä, ettei Espanjakaan ollut menettänyt suverenisuuttaan huolimatta siitä, että Englannilla oli tukikohta Gibraltarilla, eikä Venäjä siitä, että oli myynyt Yhdysvalloille Alaskan.²⁵

Repolan ja Porajärven luovuttaminen Neuvostoliitolle Tarton rauhassa oli Suomen heimosotureissa ja puunjalostuspiireissä herättänyt suunnatonta katkeruutta. Nyt kun Neuvostoliitto tarjosi niitä Suomelle vaihtokauppana, olikin Tarton rauha muuttunut "häpeärauhasta" järkkymättömäksi kulmakiveksi Suomen ulkopoliitikalle. Aikana, jolloin kaikki sopimukset olivat muuttuneet arvottomiksi papereiksi, Suomen hallitus ilmoitti itsepintaisesti pitävänsä kiinni vuosien takaisista sopimuksista. Kun tällaiseen juristeriaan vielä liittyi äärimmäisen vihamielinen asenne Neuvostoliittoa kohtaan, seuraukset olivat tuhoisat.

Vihollisuudet puhkeavat

Tilanne Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli jatkuvasti kireä. Marraskuun 26. päivänä Yrjö-Koskinen sai Molotovilta nootin, jossa ilmoitettiin suomalaisen tykistön tulittaneen Neuvostoliiton puolella sijaitsevaa Mainilan rajakylää. Neuvostohallitus esitti tapahtuneen johdosta jyrkän vastalauseensa ja esitti, että Suomi vetäisi joukkonsa Karjalan kannaksella 20–25 kilometrin päähän rajalta. Paasikivi merkitsi päiväkirjaansa: "Molotovin nootti ei sisällä mitään uhkauksia. Vaatimuksessaan se on jotenkin kohtuullinen."²⁶

Mainilan laukausten alkuperä on jäänyt hämäräksi. Suomen hallitus vastasi noottiin seuraavana päivänä ilmoittaen,

että Suomen puolelta ei ollut ammuttu. Kysymyksen täytyi olla Neuvostoliiton oman tykistön harhalaukauksista. Samalla Suomi ilmoitti, että se suostuu vetämään joukkonsa taaemmaksi, jos Puna-armeijan osastot vetäytyvät yhtä kauas.

Tämä esitys oli luonnollisesti täysin mahdollon. Jos Neuvostoliitto olisi vetänyt joukkonsa 20–25 kilometrin päähän rajalta, ne olisivat joutuneet Leningradin esikaupunkeihin. Molotov torjuikin Suomen vastauksen ja ilmoitti Yrjö-Koskiselle diplomaattisuhteiden katkaisemisesta 29. marraskuuta. Sota puhkesi seuraavana päivänä. Cajanderin hallitus hajotettiin ja Suomen pankin pääjohtaja Risto Ryti muodosti 1. joulukuuta uuden hallituksen, jonka ulkoministeriksi tuli Tanner ja salkuttomaksi ministeriksi Paasikivi. Mutta samaan aikaan perustettiin Suomeen toinenkin hallitus. Joulukuun 2. päivänä Neuvostoliitto ilmoitti solmineensa ystävyys-sopimuksen Terijoella perustetun Otto-Wille Kuusisen johtaman Suomen kansanhallituksen kanssa.

Suomen vasemmisto ja Terijoen hallitus

Suomen kommunistinen puolue ei talvisodan syttyessä ollut toipunut iskusta, jonka se koki lapualaisvuosina. Se joutui toimimaan täysin maan alla Etsivän keskuspoliisin, Ohranan, jatkuvasti vainoamana. Monet sen johtajista olivat vankilassa, toiset Neuvostoliitossa maanpaossa. Johdon ja kentän yhteydet olivat heikot.

30-luvulla ei Suomessa kommunistien lisäksi juuri ollut voimia, jotka halusivat kiinteitä suhteita Neuvostoliittoon. Poikkeuksia oli lähinnä sosiaalidemokraattien vasemmistossa, Helsingin Toveriseurassa ja Akateemisessa Sosialistiseurassa, jotka halusivat kansan-

rintamayhteistyötä kommunistien kanssa. Näiden lisäksi joukko huomattavia (useimmiten kuitenkin vasta sotien jälkeen Suomessa huomattuja) vasemmistolaisia kirjailijoita ja taiteilijoita oli myötemielisiä Neuvostoliitolle. Näiden voimien ääni ei kuitenkaan kantanut kauas tuon ajan Suomessa. Talvisodan lähestyessä ainoastaan ASS:n Soihtu muodosti poikkeuksen Suomen lehdistön neuvostovastaisessa rintamassa.

Tämän kansanrintamayhteistyön aikana SKP:n oma maanalainen organisaatio päästettiin käytännössä hajalle. Tätä ajoi puolueessa ennen kaikkea pääsihteeri Arvo Tuominen, joka talvisodan aikana sai paljon julkisuutta kieltäytyessään Terijoen hallituksen jäsenyydestä. Oman organisaation puuttuessa SKP:n maanpaossa olevan johdon tiedot Suomen tilanteesta eivät voineet olla kovin luotettavia.

Tieto Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksesta ei voinut olla vaikuttamatta hämmäntävästi Suomen työväkeen. Vain harvat saattoivat täysin ymmärtää sopimuksen välttämättömyyden. Näissä oloissa Suomen porvaristolla oli menestystä kansallisen yksimielisyyden propagandassaan. Talvisodan syttyessä Suomen kommunistit joutuivat toimimaan hajallaan vailla selkeää käsitystä tehtävistään.

Terijoen hallituksella ei näin ollen ollut juuri mahdollisuuksia saada kansalta kannatusta. Sen perustamista täytynee pitää Suomen sisäisen tilanteen väärinarvioimisesta johtuneen virheenä. Ei ole kuitenkaan mitään todisteita pitää Terijoen hallitusta yrityksenä "bolshevisoida" Suomi. Suomalaisten kommunistien tarkoituksena oli vain lopettaa mahdollisimman pian Neuvostoliiton ja Suomen välinen selkkauk. Kun tämä ei onnistunut, hallitus lakautettiin.

Suomalaisten kommunistien arvio

Suomen tilanteesta saattoi vaikuttaa myös Neuvostoliiton johdon käsityksiin sodan luonteesta. Neuvostoliitto näyttää aluksi aliarvioineen Suomen puolustuskyvyn. Mm. marsalkka Vasilevski, joka tuolloin työskenteli Puna-armeijan yleisesikunnassa, mainitsee muistelmis-
saan, kuinka yleisesikunnassa valmistettu suunnitelma Suomen suunnalta käy-
tävää sotaa varten hylättiin liian suuri-
suuntaisena. Leningradin sotilaspiiriin
voimien katsottiin hyvin riittävän selk-
kauksen voittamiseen.²⁷ Näin ei kuiten-
kaan käynyt. Suomalaisilla joukoilla oli
yllättäviä alkumenestyksiä ja yleis-
esikunnan aiempi suunnitelma joudut-
tiin ottamaan käyttöön. Helmikuussa
Puna-armeija sitten mursikin Kannak-
selle rakennetun Mannerheim-linjan.
Sodan päättyessä maaliskuussa se oli
unkeutunut jo Viipurin esikaupunkei-
iin.

Länsivallat kiinnostuvat Suomesta

Sodan syttyessä Suomen hallitus yritti luonnollisesti turvautua ulkomaiseen apuun. Aluksi toiveet kiinnitettiin Ruotsiin, jonka ulkoministeri Rickard Sandler tunnettiin Suomelle hyvin myönteiseksi. Aineellista apua ja va-
paaehtoisia saapuikin Suomeen, mutta
missään vaiheessa Ruotsi ei suostunut
vakavasti vaarantamaan puolueetto-
muuttaan. Myöskään Saksaan suunnat-
ut toiveet eivät toteutuneet. Vanha
Saksan ystävä, entinen presidentti Svin-
hufvud teki matkan Berliiniin anoak-
seen apua, mutta sai palata takaisin tyh-
jin toimin. Saksa ei vielä tässä vaiheessa
ollut kiinnostunut vaikutusvaltansa
hyödyntämisestä Suomessa. Suomalai-
set Hitlerin aateveljet ottivat hyvin ras-
kaasti tämän välinpitämättömyyden.
Sodan päätyttyä, kun saksalaisia jouk-
koja marssi Suomeen, he kyllä toipuivat

nopeasti tästä iskusta.

Englanti ja Ranska sen sijaan tunsivat Suomen asian heti omakseen. Saksan vastaisella rintamalla käytiin koko ajan "hassua sotaa", toiminta rajoittui partio-
retkiin ja lentolehtisten pudottami-
seen. Liittoutuneiden yleisesikunta
työsti mielikuvituksellisia suunnitelmia
sodan voittamiseksi milloin Syyriassa
tai Afganistanissa, milloin Jäämerellä.
Kaikille suunnitelmille oli yhteistä so-
dan voittaminen ilman miehistötappioi-
ta.

Kun sota Suomen ja Neuvostoliiton
välillä puhkesi, alkoi jo näyttää siltä
kuin liittoutuneet olisivatkin sodassa
Neuvostoliittoa eivätkä Saksaa vastaan.
Ne alkoivat heti ruokkia Suomen halli-
tusta katteettomilla lupauksilla väliin-
tulosta ja toimittavat Suomelle mate-
riaaliapua. Kuolinkouristuksissaan ole-
va Kansainliitto kutsuttiin koolle ja
Neuvostoliitto erotettiin järjestöstä. Tä-
män jälkeen Kansainliitto ei enää ko-
koontunutkaan, Neuvostoliiton erotta-
minen oli viimeinen naula sen arkkuun.
Tällaisilla myötätunnon osoituksilla ei
kuitenkaan ollut suurta vaikutusta so-
dan kulkuun, Englannissa ja Ranskassa
alettiin äänekkäästi vaatia todellista in-
terventiota.

Suomelle myönteistä mielialaa ruok-
ki ennen kaikkea lehdistö. Rintamakir-
jeenvaihtajille talvisota merkitsi ensim-
mäistä tilaisuutta koko sodan aikana
päästä kuvaamaan sotatoimia. Kun
Mannerheim ei entisenä keisarillisen
Venäjän upseerina ymmärtänyt, mitä
tekemistä lehtimiehillä oli sodassa eikä
päästänyt heitä lähellekään rintamaa,
sai mielikuviutus sitäkin vapaamman
vallan. Englannin, Ranskan ja USA:n
lehdet täytyivät toinen toistaan hur-
jemmista sankarikuvauksista ja tappio-
lukuista. Lännessä alettiin perustaa
Suomen avustamiskomiteoita ja Saksaa
vastaan käyty sota painui unohdukseen.

Suomi oli jälleen kerran varsin omittuudessa seurassa. Kiihkeimmät Suomen puolesta puhujat olivat lähes poikkeuksetta Chamberlainin kannattajia ja entisiä Saksan lepyttelijöitä. Ranskassa huomattava osa suomalaismielisistä oli tulevia vichyläisiä yhteistoimintamiehiä.²⁸ Oma lukunsa olivat venäläiset walko-emigrantit, jotka näkivät hetken koittaneen Neuvostoliiton murskaamiseksi. Näistä piireistä oli lähtöisin ehkä mielikuvituksellisin ehdotus Suomen hallitukselle, ajatus Suomeen perustettavasta Venäjän pakolaishallituksesta, jonka johtoon kutsuttaisiin Trotski ja Kerenski.²⁹

Kun pohjoiseen tehtävää retkeä sitten alettiin vakavasti suunnitella, oli Suomessa kuitenkin vain sekundaarinen merkitys. Helmikuun 5. päivänä hyväksyttiin liittoutuneiden yleisesikunnassa suunnitelma, jonka mukaan Norjaan piti lähettää kaksi taisteluosastoa. Näiden tuli varmistaa Ruotsin malmivarojen kuljetukset miehittämällä sekä Norjaan että Ruotsin tärkeät satamat. Suomeen oltiin valmiit lähettämään vain mitätön osa siirtoarmeijasta.³⁰ Suomen lauttaminen kävi kuitenkin tekosyystä, jonka avulla Norjaan tunkeutumista saatettiin puolustella. Englannin ja Ranskan diplomaatit alkoivatkin kaikin voimin kannustaa Suomen hallitusta jatkamaan sota, kunnes apua saapuisi.

Siirtoarmeija ei ollut ehtinyt lähteä matkaan, kun tieto Suomen ja Neuvostoliiton solmimasta rauhasta yllättäen saapui 13. maaliskuuta. Sanomalehtitiedot olivat antaneet ymmärtää, että Suomen vastarinta oli horjumaton ja länsivaltojen hallituspiireissäkkin uskottiin sodan jatkuvan vielä ainakin huhtikuuhun. Kun näin ei tapahtunut, ja Norjan retken tekosyy menetettiin, syntyi Ranskassa ja Englannissa poliittinen myrsky. Daladier'n hallitus joutui eroamaan ja Chamberlainin onnistui vain

vaivoin pysyttelemään kuivilla.

Norjan retki pantiin sitten huhtikuussa kaikesta huolimatta toimeen. Kuten tunnettua, se päättyi surkeaan epäonnistumiseen. 9. huhtikuuta saksalaiset miehittivät jo tutuksi tulleella vauhdillaan Tanskan ja tunkeutuivat Norjaan. Norjalaisten ja siirtoarmeijan vastarinta jatkui Narvikissa kesäkuuhun asti. Tuolloin sota oli jo osoittanut länsivaltojen politiikan täydellisen haaksirikon. Ranska oli romahtanut saksalaisten hyökätessä ja Englanti oli vain vaivoin onnistunut evakuoimaan omat joukkonsa Ranskasta. Vasta nyt britit pääsivät eroon Chamberlainista ja saivat hallituksen, joka oli valmis käymään sota tosisaan.

Ison Britannian ja Ranskan hallitusten talvisodan aikainen politiikka oli surkeaa sekä niiden itsensä että Suomen kannalta. Sen sijaan, että olisivat tosisaan ryhtyneet sotatoimiin Saksan vastaisella rintamallaan ne suunnittelivat epärealistisia seikkailuretkiä ja olivat valmiit jopa aseelliseen konfliktiin Neuvostoliiton kanssa. Saksan suurhyökkäys Ranskaan toukokuussa osoitti tämän politiikan virheellisyyden. Katteetomilla lupauksillaan ne pitkittivät sota Suomessa, jossa jokainen päivä toi satoja kuolonuhreja. Paljon parempaa poliittista tajua ei osoittanut Suomeenkaan hallitus, joka luotti näihin lupauksiin. Puolan kohtalon olisi pitänyt jo kyllin selvästi osoittaa Englannin ja Ranskan antamien takuiden todellinen arvo.

Rauha, josta tuli vain välirauha

Huolimatta länsivaltojen painostuksesta Suomi suostui Neuvostoliiton 6. maaliskuuta tekemään aloitteeseen rauhanneuvottelujen aloittamisesta. 13. päivänä voimaan astunut rauha siirsi Suo-

men ja Neuvostoliiton rajan kulkemaan suurin piirtein samalle linjalle, kuin Uudenkaupungin rauhan raja 1721 oli kulkenut. Suomi menetti myös Sallassa, lähellä Muurmännin rataa sijaan alueita sekä alueensa Kalastajasaarenossa. Neuvostoliitto sai luvan vuokrata tukikohdan Hangosta ja Suomi sitoutui olemaan ottamatta osaa Neuvostoliiton vastaisiin liittoihin. Rauhanehdot olivat siis huomattavasti kovemmat kuin Moskovassa käytyjen neuvottelujen aikana esitetyt Neuvostoliiton ehdotukset. Ankarampiakin rauhoja on silti solmittu. Suomi sai pitää Petsamon, jonka se oli Tarton rauhassa Neuvostoliiton heikkoutta hyväksi käyttäen hankkinut ja jossa oli tärkeitä nikkeliesiintymiä. Uusi raja ei myöskään sanottavasti loukannut Suomen turvallisuutta. Muun muassa kenraali Airo, pääesikunnan esikuntapäällikön sijainen tuli tähän tulokseen sodan jälkeen ilmestyneessä teoksessaan Eräitä näkökohtia Suomen puolustuksesta.³¹

Rauhansopimuksesta olisi saattanut tulla kestävä perusta Suomen ja Neuvostoliiton myöhemmille suhteille, ellei Suomessa olisi heti alettu haudata revanssia menetetyistä sodasta. Näille hankkeille löytyi liiankin innokas tukija Saksasta. Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden puolestapuhujat suljettiin vielä saman vuoden aikana vankiloihin saksalaisten joukkojen jo marssiessa Pohjois-Suomessa. Uuden ajan alkamiseen Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa tarvittiin vielä toinen sota.

Neuvostoliitolle talvisota merkitsi vain sotilaallista selkkausta luoteisrajalla, yllättävän kalliiksi käynnyttä, mutta silti vain välinäytöstä valmistauduttaessa ottamaan vastaan Hitlerin hyökkäys. Suomelle se sen sijaan merkitsi erästä sen historian synkintä vaihetta. Sodassa menetettiin 25 000 ihmishenkeä ja aineelliset tappiot eivät olleet helppoja

pienen kansan kantaa. Katastrofiin johtanutta politiikkaa puolustamaan on jouduttukin luomaan myytti tavissodasta, jonka avulla yksimielinen kansa säilytti itsenäisyytensä.

Talvisotaa on tutkittu nykyisin niin paljon ja myös asiallisesti, että tällaisten puheiden luulisi jo olevan rinnastettavissa väitteisiin maailman litteydestä, jos vertailu luonnontieteisiin sallitaan. Sodan 40-vuotispäivän yhteydessä niitä on kuitenkin jälleen alettu toistella. Stalinin "taka-ajatuksilla" spekuloidaan jälleen ja Suomen väitetään olleen vaila valinnan mahdollisuuksia kahden diktaattorin jakaessa Euroopan hyökkäämättömyyssopimuksensa yhteydessä.

Ne suomalaiset, jotka Paasikiven tavoin osaavat lukea karttaa ymmärtävät kuitenkin, että Suomen tärkein merkitys Neuvostoliitolle on sotilaspoliittinen. Leningradin turvallisuus vaatii, että Suomea ei voi käyttää sillanpääaseman Neuvostoliiton vastaisessa hyökkäyksessä. Jos Suomi jo 30-luvulla olisi tunnustanut näin päivänselvän tosiasian ja osoittanut vähänkin ymmärrystä Neuvostoliiton turvallisuuspyrkimyksiä kohtaan, oltaisiin monelta vahingolta voitu välttyä. Tuohon aikaan Suomen, kuten monen suuremmankin maan, ulkopoliittinen johto oli kuitenkin karttaa ymmärtämättömiä ihmisten käsissä.

Spekulointi Ribbentrop-paktista vie myös ajatukset pois pääasiasta. Puuttumatta enää sopimuksen taustaan ja sisältöön kannattaa todeta, kuten Keijo Korhonen, että sopimuksella oli Suomen kannalta sittenkin vain toissijainen merkitys. Neuvostoliiton turvallisuustarpeet Suomen suunnalla olisivat olleet samat, vaikka Englannin ja Ranskan kanssa käydyt kolmen valtakunnan neuvottelut oli kanssa käydyt kolmen valtakunnan neuvottelut olisivatkin onnistuneet. On kyseenalaista, olisiko

Suomi tällöin saanut apua edes ihailemallaan Saksalta, jolla olisi ollut kylliksi tekemistä muuallakin.³²

Ei ole syytä epäillä, etteikö Suomen hallituksella olisi ollut vielä vuonna 1939 mahdollisuutta valita toisenlainen tie. Syvään juurtuneiden ennakkoluulojen ja maailmanpolitiikan täydellisen väärinymmärtämisen vuoksi tämä ei kuitenkaan onnistunut. Tarvittiin kaksi hävittyä sotaa, ennen kuin Neuvostoliiton asennetta alettiin Suomessakin yleisesti ymmärtää. Suomen ulkopoliittisen linjan kehitystä kuvaakin erinomaisesti Paasikiven mielellään hyräilemä ruotsalainen kupletti:

Jag fattar icke just så snart
men det är så undebart
hur efteråt blir allting
mig så klart.

LÄHTEET

1. Keijo Korhonen, Turvallisuuden pettäessä, Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan II 1933–39, s. 135. Saksan ja Latvian lähetystöt antoivat puheen lopusta omat versionsa, jotka olivat vielä jyrkempiä.
2. Korhonen, mts., s. 115.
3. I. Maiski, Kuka auttoi Hitleriä, Moskova, ei painovuotta, s. 65–66.
4. Risto O. Peltovuori, Saksa ja Suomen talvisota, Helsinki 1975, s. 25.

5. Sama, s. 26.
6. Juhani Suomi, Talvisodan tausta, Neuvostoliiton Suomen ulkopoliitiikassa 1937–39, I Holstista Erkkoon, Helsinki 1973, s. 187–188.
7. Sama, s. 195–196.
8. Väinö Tanner, Olin ulkoministerinä talvisodan aikana, Helsinki 1951, s. 17.
9. Sama, s. 18. Tanner antaa koko ajan ymmärtää, kuinka kärsimätön hän oli, kun Neuvostoliitto ei esittänyt aikaisemmin mitään konkreettista ehdotusta. Hänen oli ilmeisesti mahdoton ymmärtää, että nimenomaan Suomelta odotettiin konkreettisia toimia.
10. Korhonen, mts, s. 175.
11. Sama, s. 179.
12. Sama, s. 187–188.
13. Sama, s. 190.
14. Maiski, mts. s. 128.
15. Juri Komissarov, Suomi löytää linjansa, Helsinki 1973, s. 74.
16. Jukka Nevakivi, Apu, jota ei pyydetty, liittoutuneet ja Suomen talvisota 1939–40, Helsinki 1972, s. 25.
17. J. K. Paasikivi, Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–40 I, Helsinki 1958, s. 18.
18. Sama, s. 48–49.
19. Sama, s. 61–62.
20. Sama, s. 64.
21. Sama, s. 86.
22. Max Jakobson, Diplomaattien talvisota, Helsinki 1955, s. 260.
23. Paasikivi, mts, s. 63.
24. Tanner, mts, s. 94.
25. Jakobson, mts, s. 232.
26. Paasikivi, mts, s. 104.
27. A. Vasiljevski, Elämäni työ, Moskova 1979, s. 102.
28. Nevakivi, mts, s. 201.
29. Tanner, mts, s. 219.
30. Nevakivi, mts, s. 152–154.
31. Komissarov, mts, s. 95.
32. Korhonen, mts, s. 200.

Porvariston kapteenit ja luotsit

JUHA PARTANEN

Olen joutunut joskus pohtimaan kysymystä, miten suomalainen porvaristo on onnistunut hallitsemaan tätä maata. En tarkoita sitä, onko porvaristo hallinnut tätä maata hyvin vai huonosti. Huonostihan se on sen tehnyt, kuten suuri osa suomalaisista hyvin tietää. Niin huonosti, että sillä on tällä hetkellä täysi syy olla huolissaan valtansa säilymisestä.

Tutkijana olen ollut kiinnostunut porvariston hallitsemisen tavasta, vallankäytön menetelmistä. Tähän sisältyy monia asioita: se miten eri valtionelimien toimivaltasuhteet on järjestetty, valtion toimeenpano- ja väkivaltakoneiston toimintatapa, sekä yhteiskunnan poliittinen organisoituminen. Työväenluokan laajuudesta ja sen yhteiskunnallisen merkityksen kasvusta johdetaan perimmältään se, että poliittinen järjestäytyminen parlamentaarisen järjestelmän puitteissa on saanut tärkeän merkityksen kapitalistisessa yhteiskunnassa. Työväenluokka on päässyt itse osalliseksi vallankäytöstä, jonka avulla se alistetaan. Työväenluokka osallistuu, mutta ei omilla ehdoillaan.

Tutkittaessa hallitsemistavan luonnetta ja vallankäytön menetelmiä tör-

mätään henkilöihin, jotka toimivat ja käyttävät valtaa. On tietenkin tärkeä muistaa, että hallitsemistavan luonne määräytyy objektiivisten seikkojen perusteella. Aineellisen tuotannon tapa muodostaa luokkien perustan, sen muuttuminen on avain luokkien voimasuhteen kehityksen ymmärtämiseen. Luokkien voimasuhteesta riippuu hallitsemistavan luonne. Mutta kun yritämme ymmärtää, miten asiat ovat tapahtuneet, kuvaan astuvat todelliset ihmiset. Historian liike kulkee ihmisten päiden lävitse.

Suhde objektiivisten yhteiskunnallisten voimien ja ihmisten toiminnan välillä on monimutkainen. Se on ensinnäkin historiallisesti muuttuva, koska ihmisten suhde maailmaan muuttuu tuotantovoimien kehittyessä. Siitä voidaan esittää vain harvoja, ylimalkaisia yleispäteviä totuuksia. Se on myös hyvin monimuotoinen suhde. Monet ihmiset, kapitalistisessa yhteiskunnassa kaiketi useimmat, ajelehtivat ja ovat heidän elämänsä ulkopuolisten voimien armoilla. Jotkut muumioituvat kummajaisiksi ja jäänteiksi, menneisyyden eläviksi muistomerkeiksi. Mutta on myös ihmisiä, joiden toiminta edistää

historian liikettä, mukautuu historiallisiin voimiin. Tällaisissa ihmisissä yhteiskunnallisen kehityksen objektiiviset määritykset personifioituvat. Juuri tällaisten henkilöiden toimintaan on kiinnitettävä huomiota pohdittaessa hallitsemistavan luonnetta. Nämä ihmiset pitävät yllä hallitsemistapaa ja kehittävät sitä.

Kapitalistisen yhteiskunnan poliittinen elämä avaa paljon mahdollisuuksia ihmisten osallistumiselle politiikkaan. Max Weber on esimerkiksi pitänyt parlamentaarisen järjestelmän tärkeimpänä ansiona sitä, että sen avulla on mahdollista seuloa esiin poliittiset johtajat, joilla on kykyä vallankäyttöön ja karismaa ihmisten hallitsemiseen. Voidaan sanoa, että porvariston hallitsemisen tapa edellyttää kahdentyyppistä inhimillistä panosta politiikkaan. Ensinnäkin tarvitaan henkilöitä, joilla on jonkin verran ymmärrystä yhteiskunnan kokonaisuudesta ja tahto käyttää valtaa. Tällaisia henkilöitä kutsun porvariston kapteeneiksi. Kapteeni ohjaa laivaa, jota lisäarvon tuottamisen koneet pitävät liikkeessä. Mutta tämän lisäksi laivassa tarvitaan luotsia aina kun väylä on mutkainen ja on vaikea nähdä eteenpäin. Tarvitaan ihmisiä, jotka taajuavat muutokset ja niiden suunnan.

Näihin perusmäärittelyksiin on tietenkin liitettävä kaikki se mitä tarvitaan politiikassa menestymiseen. Tämä riippuu ajasta ja paikasta, historiallisista perinteistä. Suomen kaltaisessa maassa liian hienon miehen on vaikea hankkia joukkojen kannatusta. Kielitaidosta ei ole paljon apua, runouden harrastaminen on hieman epäilyttävää. Opillista sivistystä täällä sen sijaan pidetään arvossa.

Keitä sitten ovat nämä kapteenit ja luotsit Suomen poliittisessa elämässä? Tästä voidaan kiistellä eikä ole varmaa, että päästään täyteen yksimielisyyteen.

Oma listani on seuraava: Suomalaisella porvaristolla on ollut kaksi kapteenia, Paasikivi ja Kekkonen. Sillä on ollut kolme luotsia, Yrjö Ruutu itsenäisyyden alussa, Erik Allardt ja Pekka Kuusi 1960-luvulla. Kaksi presidenttiä, kolme tiedemiestä. Lista ei tosiaan ole pitkä.

En aio tässä perustella käsitystäni kovin perusteellisesti, vielä vähemmän ryhtyä kuvailemaan näiden henkilöiden toimintaa ja elämäntyötä. Muutama pikainen huomautus saa riittää.

Olennaista Juho Kusti Paasikivessä – yrmeän pankinjohtajaprofiilin alla – oli hänen ymmärryksensä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista, joka ilmeni hänen toiminnassaan diplomaattina ja YYA-sopimuksen aikaansaamisessa. Voidaan kysyä, missä määrin tämä ymmärrys perustui nimenomaan Neuvostoliiton luonteen tajuamiseen ensimmäisenä sosialistisena valtiona. Siinä on pikemmin sovellettu sellaista poliittista viisautta, joka rakentui yli puoli vuosisataa aikaisemmin, kokonaan toisenlaisissa poliittisissa oloissa. Paasikivi on kertonut jossain kohtaa muistelmissaan, että hänellä ei koskaan riittänyt intoa lahjaksi saatujen Leninin koottujen teosten lukemiseen. Meidän on todettava historian viekkaus, jonka ansiosta vanhat miehet saavat joskus tehdäkseen asioita joihin nuoret eivät pysty. Thomas Mann on joskus sanonut kirjoista, että niitä ei pidä arvioida pelkästään laadun perusteella; kyllä niiden paksuuskin jotain merkitsee. Ajatusta voi mukauttaa poliittikkoihin: kyllä pitkä ikäkin jotain merkitsee.

Urho Kaleva Kekkonen kuva on vivahteikkaampi kuin Paasikiven. Siinä olennoituu suomalaisen yhteiskunnan muutos köyhästä, suhteellista liikkaväestöä pursuavasta takapajuisesta maatalousmaasta kehittyneeksi teollisuusmaaksi. Siinä ilmenee opinhalu ja edistys, sitä värittävät suomalaisille kaik-

kein mieluisimmat harrastukset. Kaikkein olennaisinta on mielestäni huomata, että Kekkonen on ollut aktiivisesti vaikuttamassa kaikissa maan taloudellisen ja poliittisen kehityksen ratkaisevissa vaiheissa: kansalaissodassa ja lapualaisliikkeen vuosina, sodan jälkiselvittelyssä, vientiteollisuuden pystyttämises-
sä 1950-luvulla, tulopolitiikassa ja etenkin Suomen kansainvälisen aseman vahvistamisessa.

Sitten luotsit. Yrjö Ruutu esitti vuonna 1920 kirjassaan "Uusi suunta" hämmästyttävän selkeän poliittisen analyysin siitä, mitä porvarillisen hallitsemistavan pystyttäminen edellyttää Suomen kaltaisessa maassa, jossa porvaristo ei voi enää nojautua ulkoiseen tukeen kuten aiemmin. On pakko nojautua talonpoikien ja työläisten tukeen. Tämän jälkeen Suomen poliittisessa elämässä ei pitkään ollut tilaa asioiden järkiperäiseen erittelyyn. Luotseja ei katsottu tarvittavan. Tilanteisiin ajaututtiin ja tehdyistä tyhmyyksistä maksettiin raskaita laskuja. Poliittisen ja talouspoliittisen ajattelun niukkuus ja alkeellisuus on suomalaisen yhteiskuntatieteen silmiinpistävä piirre. Vasta 1950-luvun lopulla vientimonopoliin pyrkimykset turvata suhteensa Länsi-Euroopan yhdentyviin markkinoihin asettivat haasteita, joihin oli pakko vastata. Pekka Kuusen "1960-luvun sosiaalipoliittikka" esitti ratkaisumallin teollisuustyövoiman uusintamisen ongelmiin. Erik Allardt teki poliittiset päätelmät tilanteesta ja perusteli kommunistien politiikan integroinnin välttämättömyyden.

Tyysäkö tosiaan ovat kaikki? Tiedän hyvin, että jos ihmisiltä alkaisi kysellä, tarjokkaita kyllä löytyisi. Mannerheim on käynyt kuninkaasta niille jotka eivät muuta kuningasta aikoinaan saaneet. Erilaisia sovitteijoita ja yhteishengen puhaltajia Suomen historia on pullol-

laan; Ståhlberg on ollut etenkin juristien mieleen, kirkollisilla piireillä lie-
nevät omat suosikkinsa. Maalaisliitolta on takataskussaan jokunen isäntämies. Tannerista työväki sai oman suurliikemichensä. Kenties ehdotettaisiin jotakin tavallista lipevämpää kauppiasta tai tavallista röyhkeämpää teollisuusyrittäjää. Sitten tietysti luvuton määrä sopuiliijoita, kahmijoita, saarnaajia, renkejä, juoksupoikia ja poliiseja, joiden tärkeimpänä avuna on kohtuullisen hyvä viinapää. Mikään näistä hahmoista tai tyypeistä ei kuitenkaan mielestäni täytä kriteeriä, joka on kapteenin tai luotsin ratkaiseva piirre: kyky yhteiskunnallisten muutosten tajuamiseen. Tästä seuraa, että oikeat kapteenit ja luotsit ovat ristiriitaisia olentoja. Samalla kun he parhaansa mukaan palvelevat porvariston etuja, heidän toiminnassaan ilmenee edistyksellisiä piirteitä, jotka toteuttavat yhteiskunnallista muutosta.

Suomalaisen politiikan ja ideologisen toiminnan kentästä kannattaa vielä panna merkille eräs seikka. Taiteen eri aloilla näyttää olevan perin vähän sel-
laista korkeatasoista tuotantoa, joka ilmentäisi selkeää uskoa porvarilliseen Suomeen. Poikkeuksena on sellainen käytännönläheinen ala kuten arkkitehtuuri. Leino ja Sibelius vaikenivat itenäistyneessä Suomessa, Palmgrenin hahmottelema "Suuri linja" katkesi. Pekka Tarkka on esittänyt, että suomalaisessa kirjallisuudessa erottuu eräs linja, jota hän kutsuu Eino Leinon perinteeksi. Se ulottuu Leinosta Salamaan: se on luokkien välillä leijuvien intellektuellien linja. Tarkka haluaa ihannoida tätä olotilaa, mutta itseasiassa se on aika epävarmojen ja ahdistuneiden kirjoittajien linja. Perimäisenä selityksenä porvarillisten arvojen ambivalenttiin ilmaisuun pitäisin porvarillisten perinteiden heikkoutta ja

kapcutta Suomessa. "Työläisten ja talonpoikien maassa" (H. Waris) on vaikea olla porvari, mutta vaikea täällä on ollut olla mitään muutakaan.

Entä nyt? Onko Suomen porvaristolla tällä hetkellä kapteenia tai luotsia? On ainakin yksi henkilö, jonka toiminta ansaitsee huomiota, Elinkeinoelämän valtuuskunnan toimitusjohtaja Max Jakobson. EVA:n itsensä julkaisema aineisto sekä eräät julkisuuteen vuotaneet muistiot antavat mahdollisuuden luoda kuvaa tämän toiminnan ulottuvuuksista.

Eniten keskustelua on herättänyt EVA:n panos suomalaisen porvariston ideologiseen toimintaan. Eräiden lehtien tukeminen, kiinteät yhteistyösuhteet toisten lehtien kanssa, ilmeisen tehokkaasti järjestetyt lehdistökampanjat sekä erityisen huomion kiinnittäminen nuorison piirissä tapahtuvaan liikehdintään EVA:n taholta osoittavat, että on kysymys määrätietoisesta pyrkimyksestä ideologiseen vaikuttamiseen. Tätä pyrkimystä edistää suomalaisen sivistyneistön piirissä tällä hetkellä vallitseva näköalattomuus, hapuileva ote nykyhetken tärkeisiin kysymyksiin. Silti tarvitaan joku, joka tekee aloitteet, tarttuu tilanteisiin. On varsin ilmeistä, että monopolipääoman tiukentunut ote joukkoviestinnästä on saatu aikaan EVA:n ansiosta, vaikka likaisen työn sitten tekisivätkin muut. Tänä syksynä likaista työtä on tehty paljon. Kuva sivistyneistön piirissä vallitsevista ajattelusta on aika surkea. Näin sekoilevaa joukkoa suomalainen sivistyneistö ei todellisuudessa sentään ole.

Myös sisäpolitiikassa, puolueisiin ja ammattiyhdistysliikkeeseen vaikuttamisessa Max Jakobsonin linja on selkeä: yhteiskuntasopimus. Siinä on kysymys tulopolitiikan jatkamisesta ja lujittamisesta, ammattiyhdistysliikkeen kentän saamisesta kuriin ja järjestykseen, sen

varmistamisesta että monopolipääoman sanelemaa talouspolitiikkaa voidaan jatkaa vuoden 1984 jälkeen. Yhteiskuntasopimuksen yleisen hyväksymisen tiellä on oikeastaan vain yksi este. Siksi SKP on hajoitettava.

Voidaan sanoa, ettei tässä kaikessa ole mitään uutta. Ideologinen vaikuttaminen on ollut suomalaiselle porvaristolle tärkeää kautta aikojen, kommunistien poliittinen eristäminen ja tulopolitiikka ovat olleet sodanjälkeisen politiikan keskeisiä piirteitä. Erona on vain toiminnan aloitteellisuus ja organisointitapa, porvariston voimien yhdistäminen. Tämä pitää paikkansa. Uutta ovat sen sijaan porvariston toiminnan ulkopoliittiset ulottuvuudet. Max Jakobsonissa suomalainen porvaristo on ensimmäistä kertaa saanut edusmiehekseen henkilön, jolla on läheiset ja tiiviit korkean tason yhteydet USA:n johtaviin uuskonservatiivisiin voimiin. Erityisen leiman näihin yhteyksiin antaa se, että niiden avulla tuetaan myös USA:n pyrkimystä säilyttää Israel sillanpääasemana Lähi-Idässä. Näiden yhteyksien kautta Suomeen siirtyvät välittömästi tulokset siitä strategisesta suunnittelusta imperialismin asemien säilyttämiseksi, jota tehdään lukuisissa amerikkalaisissa tutkimuslaitoksissa, ns. kolmikantakomission ja eri säätiöiden toimesta. Siinä on kysymys pyrkimyksestä katkaista liennytyskehitys. Suomen ulkopoliitikassa vallitsee nykyisin eräänlainen tyhjiö, aloitteellisuuden pysähtyminen. Tämä luo pelotavan suotuisat edellytykset sille, että nämä voimat pääsevät vaikuttamaan maamme ulkopoliitiikan sisältöön.

Onko Max Jakobsonia sitten pidettävä suomalaisen porvariston kapteenina tai luotsina? Mielestäni ei. Väheksymättä lainkaan kaikkien näiden toimien merkitystä ja jopa niiden vaarallisuutta sanoisin, että niissä on kysymys

torjuntataistelusta, yrityksestä säilyttää asemat. Suomalaisen porvariston asemat ovat epäilemättä vahvistuneet 1970-luvulla. Silti sillä on edessään vakavia ongelmia. Ongelmien perustana on tuotantovoimien kehitys, etenkin automaation laajeneminen, sekä maailmanjärjestelmien voimasuhteen muuttuminen sosialismin eduksi. EVA:n toi-

minnasta kertovia dokumentteja leimaa näköalattomuus, kyvyttömyys esittää suomalaisen yhteiskunnan kannalta päteviä ratkaisuja näihin ongelmiin. Näyttää siltä, että nykyisessä tilanteessa porvariston on mahdotonta löytää uusia kapteeneja, uusia luotseja. Muutoksien tajuaminen ja pätevä reagoiminen niihin on tullut työväenluokan asiaksi.

Tilaa SOIHTU vuodelle -80

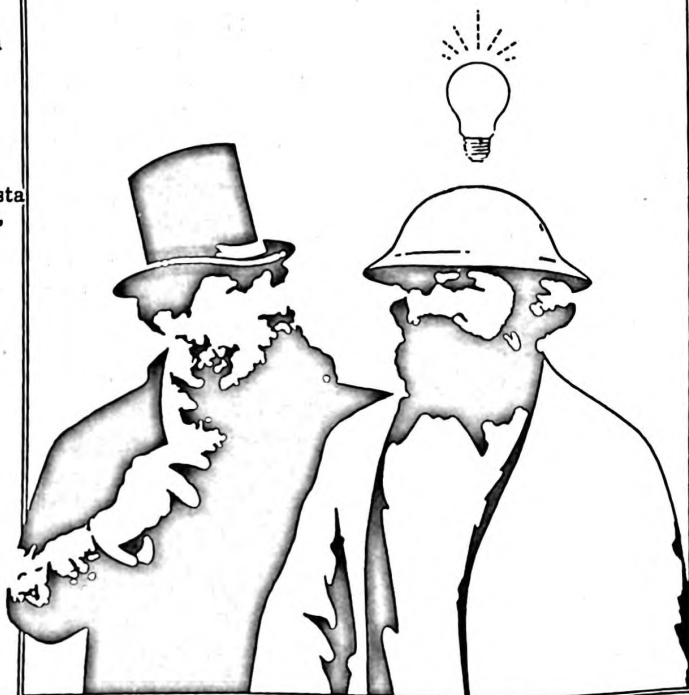
Tulevia teemoja:
tieteellinen ateismi,
suomalaisen porvariston
muotokuvia, kansain-
välistä politiikkaa,
sivistyneistön
strategian kehittelyä,
keskustelua kommunis-
tisesta vaihtoehdosta,
kansainvälistä marxilaista
keskustelua, katsauksia,
kirjaesittelyjä...

vuosikerta 60 mk,
ps-tili 762 69 - 4

SOIHTU- julistte

3-värinen (harm.
kelt. musta)
A 1 10 mk

SOIHTU

Kekkonen – porvariko?

EINO S. REPO

”Suomen presidentit ovat kaikki olleet porvareita, eikä Kekkonen tee poikkeusta. Ainakaan hän ei ole ollut työväenliikkeen mies.”

Tämäntapaisen väitteen kuulee usein varsinkin vasemmistolaisten ja työväen taholta, eikä sitä vastaan juuri kiistellä. Kuitenkin lausuma, jos sitä hiukan harmitsee, sisältää pienen epäröinnin. On tarvittu Kekkosesta tuo lisäys: ”Ainakaan hän ei ole ollut työväenliikkeen mies.” On ikään kuin oltu hiukan epävarmoja, onko Kekkonen sittenkään ihan tyyppilinen porvari, ja siksi on varmuuden vuoksi lisätty tuo peräkaneetti, joka ainakin on kiistaton.

Tottahan on, ettei Kekkonen ole lähöisinkään työväestön piiristä, vaan niin sanotusta alemmasta keskiluokasta. Ei hän myöskään ole työskennellyt työväenliikkeen parissa. Mutta onko hän sitten porvari? Ja jos on, niin minkä sortin?

Tarkastelen tässä alustuksessa asiaa pääasiassa lainailemalla Urho Kekkosen omia puheita ja kannanottoja, myös hänen käsityksiään itsestään.

Kansalaissotaan hän osallistui nuorena, 18-vuotiaana ja valkoisten, porvarien puolella. Hän valitsi puolueekseen

maalaisliiton, jota ei kylläkään siihen aikaan varsinaisesti sanottu porvarilliseksi puolueeksi. Valinnan syy oli lähinnä se, että maalaisliitolla ja etenkin sen johtajalla Alkiolla oli selvä kansanvaltainen, kuningasta vastustava kanta valtiomuotokysymyksessä. Toisaalta eräät alkiolaiset perusteet miellyttivät Kekkosta. Alkiohan sanoi maalaisliittoa radikaaliksi uudistuspuolueeksi, joka ajaa köyhän asiaa. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, joka sisältyy tähän Alkion keskeiseen teesiin, on jotenkin luontaisesti aina ollut Kekkosen poliittinen johtotähti.

Nuorena, niin hän itse sanoi myöhemmällä iällään, hän katsoi olevansa näkemyksiltään ja asenteiltaan vapaamielinen, myös poliittisesti. Tai niin kuin hän usein korostaa: hän oli poliittikkona radikaali vapaamielinen ja on sellaisena pysynyt. Ennen presidenttikautta hänen poliittisen toimintansa kärki suuntautui vanhoillisuutta ja oikeistolaisuutta vastaan, kansanvallan ja yhteiskunnallisten uudistusten puolesta. Sitä oli suurelta osin hänen ylioppilaspoliittikon ja sitten alkavan poliitikon kautensa kielitaistelu, josta hän aikanaan sai ruotsinkielisten vihoittelun

päälleen. Se ei ollut taistelua aitosuomalaisuuden puolesta, vaan suomen kielen aseman tunnustamisesta Suomessa. Kysymyksessä hänen kohdallaan oli lähinnä Helsingin Yliopiston suomalaistaminen.

20-luvun ylioppilaspolitiikassa hän oli mukana Akateemisessa Karjala-Seurassa, jonka sen aikainen päämottiivi oli pyrkiä arpeuttamaan kansalaissodan haavat, pyrkiä kansan eheyttämiseen. Paljon myöhemmin, 1967 puhuessaan Pohjois-Pohjalaisen osakunnan juhlissa teemasta "Yhdennukaisuudesta erilaisuuteen", hän sanoi tästä toiminnasta.

"Ylioppilasmaailmassa oli 1920-luvulla piirejä, jotka puhuivat kansan eheyttämisestä. Tämä sanonta tarkoitti sovintoa yhteiskuntaluokkien kesken. Kuitenkin kansan eheyttäminen jäi meidän suussamme, – nyt sen käsittän, – vailla arvoa olevaksi korusanaksi. Kansan eheyttämisestä puhuen halusimme lähestyä työväestöä johdattaaksemme sen samaan yksimielisyyteen ja yhdennukaisuuteen, joka oli meidän ohjelmamme. 'Eheyteen' ei pyritty yhteistoiminnassa vasemmiston kanssa, 'eheys' tarjottiin sille. Vaikka henkilökohdaisesti olen aina tuntenut itseni radikaaliksi keskustassa, ei minulla eheyttämisideologiastani huolimatta ollut avoinna minkäänlaisia merkittäviä yhteyksiä poliittisesti järjestäytyneeseen työväestöön. Ja mikä pahinta silloin ja käsittämätöntä nyt, minä en tätä puutetta tiedostanut."

Vähän myöhemmin samassa puheessa hän jatkoi: "Minä ja minun kaltaiseni olimme vilpittömät puhuessamme kansamme eheyttämisestä, mutta ideamme oli kuolleena syntynyt, koska me emme ymmärtäneet, että yhteistoiminta – jota me tietenkin tarkoitimme – ei voi syntyä sanelun tietä. Meidän olisi pitänyt tunnustaa vasemmistolle oikeus pitää omat ihanteensa ja käsityksensä ai-

van samoin kuin me pidimme omamme. Meidän olisi ollut tunnustettava, että ensin on erilaisuus ja sitten erilaisuuksien välillä käydyn keskustelun ja sovittelemisen sekä yhteistyön jälkeen kokonaisuus, To agree to disagree, sopia siitä, että ollaan eri mieltä."

Ja vielä hän jatkaa sanoen kehittyneessä 1930-luvulla käsitykseen, että "erimielisyyden hyväksyminen on eräs demokratian tunnusmerkki. Elävälle dynaamiselle yhteiskunnalle on ominaista mielipiteiden moninaisuus tärkeistä ajankohtaisista kysymyksistä, ja demokratian voima on siinä, että erilaisen katsantokantojen esilletulo hyväksytään."

Tällaisia näkemyksiä Kekkonen siis esitti eräänlaisena poliittisen ajattelunsa ja oman poliittisen kokemuksensa tuloksena runsaat kymmenen vuotta siten. Niistä voi sanoa, että ne eivät ole tyypillisiä porvarillisuudelle, jolle on ominaista pakottaa hyväksymään porvarilliset vallitsevat normit ja moraaliasenteet myös alisteiset, hierarkkiset, yhteiskunnalliset suhteet.

Poliitikon urallaan 1930-luvulla Kekkonen taisteli Lapuanliikettä ja Isänmaallista kansanliikettä vastaan. Hän puhui ja toimi työväenurheiluliikkeen puolesta, mm. eduskunnassa, jolloin oli kysymys työväenurheiluliikkeelle annettavasta valtion tuesta, jota se ei siihen asti ollut saanut. Hän työskenteli maalaisliiton ja sosialidemokraattien hallitusyhteistyön puolesta. Tuloksena syntyi – ei tietenkään yksin Kekkonen ansiosta – Cajanderin punamultahallitus 1937, jossa Kekkonen itse oli sisäministerinä. Tässä ominaisuudessa ja osaltaan yhä edelleen kansan eheyttämistä, mutta toisaalta myös demokratian puolustamista ajatellen hän ryhtyi IKL:n lakkauttamiseen vuonna 1938. Hän esitti – tai hallitus esitti – IKL:n lakkauttamista. Siitä nousi oikeuspro-

sessi, jossa raastuvan oikeus tuomitsi Urho Kekkosen kannan eikä hyväksynyt IKL:n lakkauttamista esimerkiksi niillä perusteilla, joilla aikanaan kommunistinen puolue oli vajaa vuosikymmen aikaisemmin lakkautettu. Kekkonen vetosi asiassa hoviin, mutta syytti talvisota, jolloin Kekkosen poliittisen yksimielisyyden tähden veti valituksen hovioikeudesta pois.

Nämä toimenpiteet, joita en käy tässä laajemmin selvittämään, tekivät hänestä nimenomaan porvariston silmissä "poliittisesti kuolleen miehen". Hän oli syksystä 39 alkaen oikeiston ja porvarien entistäkin enemmän vihaama ja halveksima. Sodan aika oli Kekkoselle ulkopoliittisten näkemysten uudelleenarviointia, uudelleen muokkausta. Sotavuosina hänen päätehtäviään oli siirtävään huolto minkä jälkeen hän toimi virastovaltuutettuna valtiovarainministeriössä. Mutta sodan aikanaakin hän taustahahmona vaikutti rauhanpolitiikan edistämiseen, ja kun sodan jälkeen alkoi uusi poliittinen vaihe, hänestä tuli heti, aiemmista ennusteluista huolimatta, muuan sodanjälkeisen politiikkamme keskeisiä vaikuttajia. Parina viime vuosikymmenenä hän on sitten ollut keskeinen.

Mutta tuo ensimmäinenkin sodanjälkeinen poliittinen kausi, aina vuoteen 56 saakka, oli Kekkoselle aikaa, jossa hän ei suinkaan vahvistanut asemiaan porvariston ja oikeiston silmissä. Oikeudenkäynti sotasyyllisiä vastaan lankesi suurelta osalta hänen kontolleen. Kekkonen oli silloin oikeusministerinä. Ja hänen ulkopoliittiset kannanotonsa, hänen aktiivinen vaikuttamisensa maalaisliitossa ns. kolmen suuren (skdl:n, sd:n ja maalaisliiton) hallitusyhteistyön muodostamiseen sen puolestapuhumiseen ja pysyttämiseen laskettiin porvariston piirissä hänelle viaksi. Viaksi laskettiin hänelle niin ikään se, että

kun hän pääministerinä v. 1950 sai Neuvostoliiton kanssa, jäädyksissä olleet kauppasuhteet jälleen sulamaan ja kauppasuhteiden suotuisa kehitys alkoi, porvaristo katsoi, että hän oli liian innoikas sitomaan Suomea idänkauppaan.

Pääministerikautena häntä kohtaan tunnettu vastustus lisääntyi varsinkin omistustakin syistä, jotka tavallaan ovat nyt sekä hiukan käsittämättömiä että eräällä tavalla ajankohtaisia. Hänhän tähdensi voimakkaasti Pohjois-Suomen teollistumista. Kun yksityinen yrittäjätoiminta, suurteollisuus, ei tuntenut kiinnostusta sijoituksiin sinne, Kekkonen ajoi valtion sijoitustoimintaa. Tästä syystä hän sai jonkinlaisen sosialisijan maineen. Esimerkiksi nyt ajankohtaisen Kemijoki Oy:n perustaminen tapahtui Kekkosen pääministerikauden aikana. Hän ajoi Kemijoen voimaloiden keskitettyä rakentamista. Kemijoen kosket olivat osittain eri yhtiöidenkin omistuksessa, mutta mikään suomalaisista voimayhtiöistä ei tuntenut kiinnostusta koko Kemijoen yhtenäiseen rakentamiseen, koko suuren suunnitelman toteuttamiseen. Sen vuoksi Kekkonen pyrki valtionjohtoisen yrityksen perustamiseen, vastoin mm. oman puolueensa useiden edustajien mielipidettä. Vastustajat selittivät, että tämäntapainen keskitetty rakentaminen merkitsisi yksityisyritteliäisyyden kahlitsemista ja jonkinlaista salassosialismia. Kun asiasta eduskunnassa puhuttiin, Kekkonen käytti puheenvuoron, jossa hän sanoi: "Minulle on ollut mysteeri eduskunnan vastustava kannanotto Kemijoen yhtenäiseen rakentamiseen, enkä ymmärrä, mikä tuohon kannanottoon todella on ollut syypäänä. Olisikohan joku oikeiston yhteiskuntatieteilijä sattunut lukemaan Leninin sanat, että kommunismi on yhtä kuin Neuvostoliitto ja maan sähköistäminen. Tällaisesta lauseestaan tietysti terävä yhteiskunnallinen

ajattelijat helposti päättelee, että maan sähköistäminen vie kommunismin.”

Samanaikaisesti käytiin suuri taistelu apteekkilaitoksesta tai oikeastaan lääkkeiden myynnistä, eräiden privilegioiden ottamisesta apteekkeilta pois ja lääkkeiden myynnin ja hintojen eräänlaista sääntelemistä. Kekkonen tavoitteli senkaltaista systeemiä, joka nyt on voimassa. Sekin tulkittiin kaupan vapauden rajoittamiseksi, mitä se olikin, ja siinä nähtiin sosialisointia, mitä se ei kylläkään ollut.

Tämäntapaiset seikat ja yleinen suhtautuminen Kekkoseen johti siihen, että kun tulivat presidentinvaalit -56 Kekkonen oli oikeiston päävihollinen. Menttiin jopa niin pitkälle, että viimeisessä äänestyksessä oikeisto äänesti työväenudustajaa eli Fagerholmia presidentiksi. Kekkonen yhdellä äänellä SKDL:n ansiosta voitti vaalit. Riittäinen valinta johti tietenkin siihen, että Kekkosen ensimmäinen presidenttikausi oli hänelle itselleen vaikea ja varsin tuskallinenkin. Vaikeuksia kasaantui myös hänen aktivoituvan ulkopoliittisen otteensa takia. Tuo kausihan oli toisen kylmän sodan periodin kautta. Eikä hän ensimmäisellä presidenttikaudellaan onnistunut tulemaan koko kansan presidentiksi, ei ainakaan tuollaiseksi tunnustetuksi ”kapteeniksi”. Nimenomaan porvaripiirit harasivat vastaan ja hankaloittivat hänen politiikkaansa ja politiikan johtamistaan. Samoin teki toisista, mutta osittain myös ulkopoliittisista syistä sosialidemokraattinen puolue.

Pääasiallisesti vihamielisyys Kekkosta kohtaan ehkä joutui hänen aikaisemmasta maineestaan, mutta nyt nimenomaan ulkopoliitikasta ja idänsuhteiden kehittämisestä. Tosin Kekkonen ensimmäisen presidenttikautensa loppuaikoina haki – kun aika oli kypsä – Suomen ulkopoliitikalle tunnustusta lännestäkin käsin ja myös siinä onnistui. Joka ta-

pauksessa hänen kiistanalaisuutensa aiheutti sen, että seuraavat presidentinvaalit olivat ehkä kuumimmat, mitä meillä presidenttikamppailun historiasa tiedetään. Rintamia hiukan häiritsi se, että eräät pääomapiirit, eräät suurteollisuuden kaukonäköisimmät johtajat asettuivat vastoin voimakkaimman oikeistopuolueen kokoomuksen kantaa tukemaan Kekkosta. Tähän on varsin yksinkertainen selitys: Urho Kekkosen vaalimat kaupapoliittiset suhteet itään olivat osoittautuneet teollisuudelle, varsinkin metalliteollisuudelle ja puunjalostusteollisuudelle erittäin otollisiksi.

Kekkonen valittiin suurella äänten enemmistöllä presidentiksi. Hän piti radiossa puheen, jossa hän tavallaan esittää luonnehdinnan itsestään ja myös mitä hän edellyttää itseltään presidenttinä:

”Kun pian aloitan uuden toimikauden, haluan esittää eräitä käsityksiä tasavallan presidentin asemasta itseäni sovitettuina.

En ole minkään puolueen jäsen, en ole maalaisliiton johtaja. Tunnen tietenkin jatkuvasti suurta kiintymystä siihen väestöön, joka on maalaisliiton takana, ja kunnioitusta tämän väestön suorittamaa työtä kohtaan. Mutta samalla tavalla annan arvoa kaikelle työlle, ruumiilliselle ja henkiselle. Olen suomalaisena ylpeä suomalaisen työmiehen työstä tehtaissa, työpajoissa, liikenteessä, pelloilla ja metsissä. Mieleeni nousee vastaus, jonka tamperelainen metallimies antoi hieman ärsyttävässä mielessä esitettyyn vuorosanaan. Pyydän anteeksi, että käytän alkuperäistä sanontaa, mutta vain se tuo esille oikean ytimen vastauksesta. Mies, jota ärsyttävästi heroiteltiin, vastasi: 'En ole herra, mutta olen helvetin hyvä työmiehen.' Siinä oli juuri sitä ammattimiehen omanarvontuntoa, jota yhteiskunnassamme tarvitaan ja jota ammattiyhdistysliike

omalta osaltaan pyrkii kasvattamaan.

Tasavallan presidentti ei voi olla min-kään puolueen tai ryhmän jäsen tai edustaja. Olen yhtä paljon kommunistien, sosiaalidemokraattien, oikeiston tai keskustaryhmien kuin maalaisliiton presidentti. Olen yhtä hyvin suomenkielisten kuin ruotsinkielisten, evankelisluterilaisten kuin kreikkalaiskatolilaisten ja muunuskoisten presidentti. En tee eroa Suomen kansalaisten välillä ja katson, että jokainen heistä voi presidentin taholta vaatia ei vain oikeudenmukaista vaan yhdenmukaista kohtelua. Kaikki me olemme suomalaisia. Oli aika 1920-ja 1930-luvulla, jolloin laajoissa poliittisesti määrävissä piireissä ei sosiaalidemokraatteja pidetty isänmaallisina. Nyt on aika muuttunut, mutta tällä kertaa on paikallaan sanoa, että myös niiden suomalaisten isänmaa, jotka kannattavat kommunismia, on Suomi. Heidän poliittisia ja taloudellisia oppejansa ja ohjelmaansa voidaan vastustaa, mutta he ovat suomalaisia kuten me kaikki."

Mielestäni tämä 'ohjelmapuhe' ei oikein hyvin sovellu mielikuvaan porvaripresidentistä.

Erityisesti puheissaan nuorisolle Kekkonen usein korostaa uudistamisen tärkeyttä ja velvollisuutta. Niin esimerkiksi Ylioppilaslehden 50-vuotisjuhlassa (11. 10. 63.) pidetyssä puheessa jota vielä pitkästi lainaan:

"Kun vietämme sellaisen aatteellisen aikakauslehden vuosijuhlaa kuin Ylioppilaslehtikin on, voisi kenties yrittää tehdä jonkinlaista eroa päivälehden ja aatteellisen lehden välillä. Silloin rohkeisiin sanoa, että päivälehti on kiinni nykyisyydessä ja aatteellinen aikakausjulkaisu kiinni joko menneisyydessä tai tulevaisuudessa. Meillä on kaikilla varmaan paljon esimerkkejä sellaisista aatteellisista julkaisuista. --- minun sallittaneen sanoa, että se julkinen sana, joka on rahan määräysvallan alaisena,

se tahtoo olla kiinni menneisyydessä. Sellaisen julkaisun nykyisyys heijastelee ensi sijassa rahan kannalta katsoen turvallista menneisyyttä. Olen, jos sallitaan poikkeama asiasta, lueskellut joskus julkaisua, jonka nimi on 'Kansa taistelee ja miehet muistelevat' - tai jotain sellaista. Se on aatteellinen julkaisu, joka on varmasti kiinni menneisyydessä. Olen sitä julkaisua lueskellessani ajatellut kuinka on mahdollista, että Suomi on hävinnyt sodan.

Ylioppilaslehti käsittäisi asemansa väärin, jos se olisi kiinni menneisyydessä. Sen täytyy olla tulevaisuuden sanansaattaja. ---"

Jatkaessaan Kekkonen viittaa juuri toisen kerran Nobelin palkinnon saaneen saksalais-amerikkalaisen kemistin Linus Paulingin äskeiseen haastatteluun: jossa tämä sanoo että sukupolvi, joka nyt elää, "on ensimmäinen sukupolvi vuosituhansien mittaan, joka näkee suuren muutoksen tapahtuvan." Tähän saakka kaikki sukupolvet vuosituhansien mittaan ovat kuoleet samoissa ajatuksissa ja saman kehityksen vallassa kuin syntyivätkin. ---

75 vuoden aikana tulevat kaikki olosuhteet sanomattomassa määrin muuttamaan - myös yhteiskunnalliset - tieteen kehityksen mukana. Jokainenhan tiedämme, kuinka suuressa määrin tie-teellinen kehitys jo nyt on lyönyt leimansa kaikkeen muuhun paitsi siihen yhteiskuntaan, missä me elämme. Me elämme suunnilleen samanlaisessa yhteiskunnassa, mikä oli vallalla 1800-luvulla. Ne suuret aatteet ja sanat, jotka me kaikki hyvin tunnemme ja joitten puolesta me taistelemme - mitä ne sitten ovatkin: demokratia, parlamentarismi, sosialismi, kommunismi, kapitalismi - ne ovat saaneet sisältönsä viimeistään 1800-luvulla, ja ne ovat tänä päivänä suunnilleen samat kuin ne olivat silloin. Mutta on mahdotonta, että

yhteiskunta ja myöskään nämä aatteet säilyisivät sellaisinaan, sen valtavan teollisen kehityksen takia, joka on tapahtunut ja joka tulevaisuudessa yhä kiihtyvällä vauhdilla tapahtuu.

Maassamme kävi äskettäin vierailulla ranskalainen kirjailija, poliitikko, valtiomies André Malraux. Virallisen käynnin aikana, jossa oli läsnä monet todistajat --- sukeutui puhe yhteiskunnan kehityksestä. Erääseen minun esittämäni ajatukseen Malraux vastasi tähän tapaan: Aivan oikein. Viidenkymmenen vuoden kuluttua kapitalisti on kuin aatelismies tämän päivän yhteiskunnassa. Hän on yhtä harvinainen ja hänellä on suunnilleen yhtä paljon vaikutusvaltaa.

Tällaisessa maailmassa joutuu ylioppilasnuoriso ja Ylioppilaslehti toimimaan ja se asettaa ylioppilasnuorison äänenkannattajalle tavattoman suuria vaatimuksia. Täytyy rohjeta etsiä uutta."

Tällaisia sanoja Urho Kekkosen siis kohdisti opiskelijanuorisolle ja nimenomaan sen akateemiselle äänenkannattajalle puolisoista vuosikymmentä sitten. Lainasin niitä näin pitkälti tähän seminaarialustukseen senkin takia, että seminaarin järjestäjänä on sen opiskelijanuorison äänenkannattaja, joka nimenomaisesti harrastaa ja tavoittelee yhteiskuntamme uudistamista ja peräti sen rakenteen ja valtasuhteiden muuttamista. Näyttäisi, että Kekkosen sanoissa tarjoutuisi tällekin edistykselliselle opiskelijaosalle koko joukon varteenotettavaa ja ajattelemisen aihetta.

Ovatko ne porvarille ja porvarillisille katsomuksille - siinä mielessä kuin käsitteitä porvari ja porvarillinen poliittisessa kielenkäytössä yleisesti viljellään - tunnusomaisia sanoja?

Eivät varmaankaan. Kekkosen asenteet ja ajatusmaailma ovat uudistajan, muuttajan.

Mauno Koivisto valtiollisena porvarina

ESKO SEPPÄNEN

Meillä kaikilla on käsityksemme siitä, miten kapitalistinen talous toimii. Tiedämme, että kapitalismissa pääoma ja sen omistajat ovat ratkaisevassa asemassa.

Kun esitämme käsityksiä siitä, miten Suomen kansantaloutta pitäisi kehittää, joudumme väistämättömästi ottamaan kantaa erilaisiin reformeihin kapitalistisen yhteiskunnan parantamiseksi.

Se, että esitämme reformistisia näkemyksiä maamme kansantalouden kehittämistä, ei vielä sinällensä tehneistä porvareita. Pitää ottaa huomioon myös se, mitä muuta me esitämme niiden reformien ohella jotka on tarkoitettu työtä tekevän ihmisen välittömien elinolosuhteiden parantamiseksi.

Mauno Koivistokaan ei liene porvari vielä siitä syystä, että hänellä on tietyt käsitykset kansantaloudessa tarvittavista reformeista näiden nykyisten tuotantosuhteiden vallitessa. Hän ei liene porvari siitäkään syystä, että hän on virkamies tai poliitikko. Kaikki virkamiehet ja poliitikot joutuvat vapaaehtoisesti tai vastoin tahtoaan tekemään yhteiskuntajärjestelmää säilyttäviä ratkaisuja.

Mauno Koiviston porvarillisuutta

tulee ensisijaisesti mitata sen mukaan, mitä hän on tehnyt tai jättänyt tekemättä virkatehtävissä ja niiden ohella yhteiskuntamme muuttamiseksi ja yksityisomistuksen perustuksen nakertamiseksi. Sen lisäksi meidän on tarkasteltava hänen toimintaansa myös politiikkona, presidenttiehdokkaana, jolla on hyvin hieno hipiä ja tarkka poliittinen profiili. Kun mies vaihtaa rusetin solmioon ja luo sen avulla tietoisesti uutta matalampaa profiilia, se on osoitus omakuvan tarkasta vaalimisesta. Tällaista turhamaisuutta ja kansankosiskelua liittyy kuitenkin myös muiden poliitikkojen esiintymiseen, eikä ulkonainen olemus sinällensä tee kenestäkään porvaria.

Porvarillisen kansantaloustieteen juuret

Marxilaisia taloustieteilijöitä syytetään usein tukeutumisesta yli 100 vuotta sitten eläneiden ihmisten oppeihin. Tällöin unohdetaan, että porvarillisen kansantaloustieteen klassikot ovat vieläkin vanhemmalta ajalta. Adam Smith, joka keksi näkymättömän käden merkityksen talouselämän järjestävänä voimana

ja joka piti omanvoitonpyyntiä painovoimaan verrattavana luonnonlakina, kuoli jo vuonna 1790 – 93 vuotta ennen Karl Marxia. Kuitenkin vain marxilaisia pilkataan vanhojen oppien hyväksikäytöstä, vaikka esimerkiksi Smithin keksimää näkymätöntä kättä pidetään edelleen käsitteen epätieteellisyydestä huolimatta kapitalistisen talouden järjestävänä voimana.

Porvarillinen kansantaloustiede ei ole mikään yksiselitteinen ja tiettyihin luonnonlakeihin tai edes kiistattomiin havaintoihin perustuva tiede. Kansantaloustiede kokonaisuudessaan voidaan aivan perustellusti asettaa itse tieteenäkin kyseenalaiseksi. Vielä perustellumpaa se on ns. mikroteorian kuin ns. makroteorian osalta.

Mikroteoria

Mikroteoria tutkii yksittäisten talousyksiköitten päätöksentekoa; tuottajain ja kuluttajain päätöksentekoa sekä sellaisia tasapainotiloja jotka syntyvät ns. markkinavoimien toiminnan tuloksena. Mikroteoria on voimavarojen ohjautumista käsittelevä allokointiteoria, jonka keskeisenä tavoitteena on niukkuuden jakaminen ennen muuta markkinahintojen avulla. Mikroteorian harjoittajat väittävät malliensa syntyneen positiivisen tieteenharjoituksen tuloksena, eli he katsovat malliensa olevan poliittisista kannanotoista tai toiminnan päämääristä riippumattomia.

Mikroteorian positiivisuus, epäpoliittisuus, on kuitenkin mitä suurin harhakuvitelma. Mallithan pätevät vain porvarillisen taloustieteen lähtökohdista suoritettuun arviointiin, ja näin ollen mikroteoria on yhtä normatiivinen ja poliittinen tiede kuin sosialistinen taloussuunnittelukin.

Mikroteorian olettamukset ovat epärealistiset. Taloudellisia päätöksiä ei

ole koskaan tehty eikä tulla koskaan tekemään sellaisten staattisten eli ajattomien ehtojen vallitessa, jotka teoriassa oletetaan tapahtuvan *ceteris paribus* (=muiden tekijöiden pysyessä muuttumattomina). Jos mikroteorian yleistyksen ovat päteviä niin ne ovat päteviä vain sen yhden olemassa olevan ja aseinen puolustettavan talousjärjestelmän puitteissa, jossa pääoma on ratkaisevasa asemassa yhteiskunnallisissa päätöksissä. Näin ollen voidaan helposti kysyä, mikä tiede se sellainen on, joka ei olekaan yleispätevä siirryttäessä kapitalismista sosialismiin tai kehitysmaiden oloihin.

Mauno Koivisto ei kuitenkaan ole mikroteorian miehiä. Häntä ei voida pitää porvarina siitä syystä, että hänen yhteiskunnalliset näkemyksensä perustuisivat tähän porvarilliseen epätieteeseen. Jos näin olisi, mies olisi helppo leimata porvariksi eikä porvarillisen kansantaloustieteen aatehistoriaa tarvitsisi jatkaa tästä eteenpäin.

Makroteoria

Onko Mauno Koivisto sitten niitä makroteorian miehiä, jotka uskovat voivansa ohjailla porvarillista yhteiskuntaa valtiovallan sääntelykoneiston avulla?

Kyllä hän on niitä miehiä.

Toisaalta, kun puhe on uudistuksista kapitalistisessa yhteiskunnassa, niin myös kaikki kommunistit ovat enemmän kuin kokoomuslaiset tai keplalaiset makroteorian nimiin vannovia reformipoliitikkoja. Siinä, missä porvaripuolueet vannovat Adam Smithin ja klassisen taloustieteen tasapainoehtojen nimiin, siinä vasemmistolaiset taloustieteilijät ovat keynesiläisiä uudistajia pyrkien pitämään porvarillisen kansantalouden liikkeellä ja toiminnassa.

Makroteorian kannattajat uskoivat kymmeniä vuosia, että tiettyjen tasapainoehtojen vallitessa kapitalistinen yhteiskunta hakeutuu itsestään tietylle kasvu-uralle ja pysyy sillä. Sitä, minkä voimien toimesta tällainen tasapaino syntyy, ei ole pystytty tieteellisesti selvittämään. Kun asia on pitänyt jollakin tavalla selittää, se on selitetty voittokäsityksen avulla niin, että omanvoitonpyynti on yhteiskuntaa käynnissä pitävä ja näkymätön käsi sitä järjestävä ja ohjaava voima.

Makroteoriassa uskottiin pitkään, että taloudellinen tasapaino löytyy rahan kokonaismäärää säätelemällä. Pankinjohtaja Ele Aleniuksen nykyisin johtaman setelipainon tieteellistä perustaa tutkiva kvantiteettiteoria tarjosi aikanaan mallin rahapolitiikan harjoittamiselle. Rahapolitiikan avulla kapitalistista taloutta ja sen toimintoja muka voitiin säädellä. Näin ollen rahapolitiikka (jota keskuspankit harjoittavat rahan määrästä ja hinnasta päättämällä), oli kauan ratkaisevassa asemassa ja finanssipolitiikka (jota hallitukset harjoittavat budjetin välityksellä), oli merkitykseltömämpää.

Finanssipolitiikan merkityksen kasvun kannalta 1930-luvun pulakausi oli käännteentekevä. Se vei pohjan perinteelliseltä rahan määrään ja liikenopeuteen perustuvalta kvantiteettiteorialta.

Keynes

Englantilainen taloustieteilijä J. M. Keynes sai nimensä historiaan, kun hän aikansa kvantiteettiteorian sokkeiloissa harhailtuaan keksi nykyaikaisen tuloteorian perusteet.

Keynesin käännteentekevä havainto oli se, että tiettyjen ehtojen vallitessa talous saattaa kyllä päätyä tasapainotilaan mutta että tässä tasapainotilassa yhteiskunnassa ei välttämättä toteudu

täystyöllisyys. Keynesin mukaan valtiotuvallan tulee omilla toimenpiteillään luoda kysyntää ja ostokykyä (eli tuloja) silloin, kun kapitalistisessa taloudessa ns. tasapainoehdot eivät muutoin ole tyydyttäviä kokonaiskysynnän ja täystyöllisyyden turvaamiseksi.

Kuitenkaan Keyneskään ei pystynyt ratkaisemaan eräitä keskeisiä ongelmia, jotka ovat kiusallisia nykyisen tietokoneajankin porvarilliselle taloustieteelle.

Tänäkään päivänä ei porvarillinen taloustiede ole pystynyt ratkaisemaan teknisen kehityksen ongelmaa, vaan se joudutaan lisäämään makrotaloudellisiin malleihin annettuna suureena, ulkoapäin. Kun mallit pystyvät kuvaamaan matematiikan avulla vain niihin ohjelmoitua tieteellistä ajattelua eikä yhtään sen enempää. Näin ollen kapitalististen tuotantovoimien toiminnan anarkistisuuden asteen ja voiman summittainen arvioiminen tekee selityksistä ja yleistyksistä mitä suurimmassa määrin virheellisiä.

Niin ikään talouden vipusimina käytettävien raha ja finanssipolitiikan keskinäinen yhteensovittaminen on makroteoriassa ratkaisematon ongelma.

Siis kun inflaatioaikana liikkeellä levaa rahamäärää rahapolitiikan opien mukaan vähennetään, se alentaa inflaatiota. Mutta kun rahan määrää vähennetään, talouden reaali-toiminnat ja tulonmuodostus vähenevät. Siitä seuraa, että kokonaiskysyntä sekä työllisyys alenevat. Kun riittävää kysyntää ei synny itsestään, sitä pitää keynesiläisen teorian mukaan luoda valtiotuvallan toimenpitein esimerkiksi alijäämäisen budjetin avulla. Budjetin alijäämän mukaan lisääntyy yhteiskunnassa jälleen rahan määrä, ja näin syntyy taas edellytykset inflaation irtipääslylle. Kierre jatkuu loputtomasti, eikä ongelmaa ainakaan helpota pääomien vapaat liikkeet maiden välillä.

Mauno Koivisto ja finanssipoliittikka

Se, että Mauno Koivisto on Suomen Pankin pääjohtaja, tekee hänestä eittämättä kvantiteettiteoreettisten oppien käyttäjän. Kun kvantiteettiteoria on osa porvarillista taloustiedettä, niin Mauno Koivisto on porvari, jos porvarina pidetään sitä joka harjoittaa porvarillisen talousteorian mukaista politiikkaa.

On kuitenkin helppo uskoa, että kuka tahansa keskuspankin pääjohtaja joutuu – kapitalististen tuotantosuhteiden vallitessa – harjoittamaan porvalliisiin teorioihin perustuvaa rahapolitiikkaa. Se yksin ei vielä riitä tekemään jostakin ihmisestä vastoin hänen omaa tahtoaan porvaria.

Se, että Mauno Koivisto on maan hallituksen pääministeri, tekee hänestä ilman muuta myös keynesiläisen finanssipoliittikon, jonka on säädeltävä kansantalouden kokonaiskysyntää, kulutusta ja investointeja. Sosialidemokraattinen pääministeri tekee sen varmasti uudemman porvarillisen makroteorian mukaan kuin kepulainen pääministeri tekisi. Porvarillista se on kuitenkin keynesiläisenkin talouspolitiikka, vaikka myös kommunistinen puolue vaatisi siihen perustuvia reformeja kapitalistisessa yhteiskunnassa. Porvarillista politiikkaa on keynesiläinen talouspolitiikka.

Keynesiläinen talouspolitiikan harjoittaminen kapitalistisessa yhteiskunnassa ei sekään sinällensä tehne Mauno Koivistosta porvaria. On todennäköistä, että myös kommunistit joutuvat kaikissa mahdollisissa Suomen kansanrintamahallituksissa tyytymään makroteoriaan perustuvan, enemmän tai vähemmän keynesiläisen talouspolitiikan harjoittamiseen koko kansantalouden

tasolla. Vasemmistolaiselle makroteorialle ei ole olemassa ainakaan tieteellistä perustaa – eikä siis todellista taloudellista vaihtoehtoa porvarilliselle talouspolitiikalle ole olemassa jos yhteiskunnassa minkään ei sallita tippaakaan muuttuvan.

Mauno Koivisto ja teoria

Mauno Koivisto on poliitikko, ei taloustieteilijä. Mauno Koivisto ei ole se henkilö, joka teoreettisella valmiudellaan ratkaisee porvarillista tieteenharjoitusta kiusaavan stagflaatio-ongelman eli talouden hitaaseen kasvuun liittyvän inflaatio-ongelman sen jälkeen seuraavan laskukauden aikana noustessa näkyville.

Mauno Koivisto on reaaliolipoliitikko. Hän hakee kansan suosiota poikkeuksellisin keinoin, mutta hän hakee kansansuosiota. Taloudellisten teoriain opit saavat väistyä silloin, kun Koiviston kilpeä on tilaisuus kiillottaa.

Mauno Koivisto ei teoreettisilta perusteiltaan ole minkään yhden ja tietyn suunnan mies, ei Suomen Milton Friedman, Paul Samuelson tai Rudolf Bahro. Hänen yleiset finanssipoliittiset viitekehysensä ovat usein epäjohtomukaiset. Osa ns. talonpoikaisjärjestä lienee perintöä vanhoilta ajoilta ja puutteen politiikasta josta tämä jo suhteellisen iäkäs poliitikko ei ole päässyt irti ajan muuttuessa. Hänen etunaan on se, että hän ei koskaan ehtinyt hypätä mukaan kulutushysterian kelkkaan.

Sellainen härkäpäinen investointien ja säästämisen yhtäsuuruuden vaatiminen, mikä on Koivistolle tyypillistä, on tieteellisesti perua ajalta, jolloin näkyvämmän käden uskottiin johtavan kansan yhteisen hyvinvointiin kunhan vaan talouden eri osatekijät saatiin tasapainoon. Kuitenkin nimenomaan epätasapainojen ajoituksen onnistumi-

sella mitataan parhaiten nykyaikaisen kansantaloudenpidon menestymistä vaikeina aikoina, ja siinä politiikassa vuoroin lepsi ja vuoroin jääräpäinen Mauno Koivisto on ollut Suomen kansalle kallis mies. Sitä hän on tänäänkin Suomen kansan talouden toimittua hänen pääministerikaudellaan lähes ennen kokemattoman nousukauden aikaa – Koiviston toimista riippumattomasti. Jos pääministeri olisi talousmies eikä presidenttiehdokas, maassa olisi vuonna 1979 varauduttu suhdannelaskuun ajamalla läpi siihen liittyvää lainsäädäntöä.

Sosialidemokraatti ja porvari

Ihmistä on vaikea mennä leimaamaan porvariksi, jos hän itse sanoo olevansa sosialidemokraatti ja hyväksyvänsä sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelman. Siihenhän sisältyy kohta, jonka mukaan yksityisomistuksen valta elinkeinoelämän eri aloilla on lopetettava ”sikäli kuin se on tarkoituksenmukaista työn ja pääoman välisen ristiriidan poistamiseksi, omistussuhteista johtuvien epäoikeudenmukaisuuksien hävittämiseksi tai edellytysten luomiseksi sosialistiselle suunnitelmataloudelle”.

Siis jos sosialidemokraatti tämän hyväksy, häntä on vaikea leimata porvariksi.

Toinen kysymys on sitten se, mitä kukin sosialidemokraatti tekee puolueensa periaateohjelman toteuttamiseksi. Jos Mauno Koivisto ei huolimatta puolueensa oikeudenmukaisesta periaateohjelmasta esitä toisenlaisia ratkaisuja epäoikeudenmukaisuuden poistamiseksi Suomesta kuin mitä Harri Holkeri tai Max Jakobsson esittävät, niin silloin nämä herrat on helppo kerätä porvareiden määrää suomalaisessa yhteiskunnassa kuvaavan murtoluvun osoitta-

jaan. Mutta mikä pannaan herroille yhteiseksi nimittäjäksi?

Monet porvarit, jotka toimivat yhteisen edun valvonnan etuvartioasemissa niillä paikoilla valtion yhtiöissä ja virkamieskunnassa joille vasemmisto haluaisi istuttaa miehensä, ovat kansallismielisiä ihmisiä. Heitä kiinnostaa tämän suomalaisten heimon ja tämän tasavallan tulevaisuus. He ajattelevat myös kriisiaikoja ja varautuvat niihin omin salaisin suunnitelmin. He joutuvat ottamaan huomioon yhteiskunnalliset muutokset ja varautuvat niihin ennaltaehkäisevin toimenpitein. Heidän puolellaan ovat Erkkö, Ehrnroothit, armeija, poliisi, palokunta, Yleisradio sekä USA.

Tässä yhteydessä törmätään erittäin vaikeaan kysymykseen siitä, mikä on kansallisuusaatteen merkitys yhteiskuntaa säilyttävänä voimana ja kuinka porvarit ovat omineet suomalaisten kansalliset tunnusmerkit omikseen.

Kansallisuusaatteen pohjalta lienee löydettävissä porvareiden lukumäärää suomalaisessa yhteiskunnassa kuvaavan murtoluvun yhteinen nimittäjä. Se on ns. kansallinen etu. Sen pohjalta tietyllä valtioneuvoston tasolla kansallismieliset suomalaiset ovat aina – puoluekannasta riippumatta – pystyneet löytämään yhteiskuntajärjestelmästäme ne piirteet, joita on kannattanut jopa aseellisesti puolustaa.

Mauno Koivistoa ei kuitenkaan tällaisena tannerilais-socialidemokraattisena valtiomiehenä ole vielä käytännön toimissa aivan lopullisella vaa’alla punnittu. Yhtenä NORDEK-suunnitelman arkkitehdeista hän tosin on ehtinyt herättää luottamusta länteen tukeutuvan porvariston piirissä. Samaa luottamusta on lisännyt hänen roolinsa Kansainvälisen Valuuttarahaston kanssa käydyissä neuvonpidoissa. Jos oikein

perusteellisesti pengotaan sitä, mitä Mauno Koivisto on tehnyt ulkomailla ja ulkomaisten asioissa kotimaassa, hänen ns. kansallisen edun politiikkansa on yleisesti hyväksyttyjen porvarillisten tunnusmerkkien valossa luotettavaa. Kansansuosiota jakava rahvas näkee hänessä ilmeisesti sen miehen, joka uskaltaa sanoa tosipaikan tullen suorat sanat myös ja vaikkapa itse Neuvostoliitolle. Mauno Koivisto ei ole turhaan opetellut venäjän kieltä.

Sitä, täyttääkö Mauno Koivisto tosipaikan tullen porvariston odotukset suhteiden hoidossa Neuvostoliittoon, ei ole vielä mitattu.

Yksityisomistuksen uhkaaminen

Kun makrotaloustieteen nimeen van-nova poliitikko ottaa kantaa kansantalouden kehittämiseen, hän puhuu kulu-tuksesta, investoinneista ja säästämises-tä kiinnittämättä huomiota siihen, kuka mitään ostaa, investoi tai säästää. Makromiestä ei kiinnosta se, miten ko-konaisuus jakautuu osiin. Häntä kiin-nostavat vain kertoimet, kiihdyttimet ja vanhojen tietojen perusteella lasketut arviot ihmisten käyttäytymisestä.

Poliitikko Mauno Koivisto ottaa useimmiten kantaa vain makrotalou-dellisiin kysymyksiin. Hän ei laskeudu sille tasolle, jolla puhutaan jakokysy-myksistä ihmisten kesken. Näin on helppo säilyttää tahraton maine talous-miehenä.

Kysymys siitä, onko Mauno Koivisto porvari, on monessa mielessä ongel-mallinen, jos hän itse sen kiistää ja sa-noo olevansa ns. vasemmistolainen.

Mutta onko ylipäätään oikein asettaa koko kysymystä siitä onko Mauno Koivisto porvari? Eikö olisi parempi tode-ta, että on yhdentekevää onko Mauno Koivisto porvari vai sosialidemokraatti silloin, kun yhteiskunnassa ylläpide-

tään yksityisomistuksen hegemoniaa ja toimitaan kapitalististen tuotantosuh-teiden vallitessa.

Siis kun yhteiskunnassamme on suu-ret tuloeerot kansalaisten kesken, on yh-dentekevää, eikö niitä vaadi tasattavak-si porvari tai sosialidemokraatti. Kun porvarillinen taloustiede ei ota kantaa kakun jakoon yhteiskunnassa, on yh-dentekevää, puolusteleeko makrota-louspolitiikkaa talouspolitiikan tieteel-lisenä perustana porvari vai socialide-mokraatti.

Jakokysymykset ovat nykyisellä au-tomaation ja työttömyyden kaudelta niitä, jotka ovat poliittinen vaihtoehto yksituumaisesti harjoitetulle keynesiläi-selle makrotalouspolitiikalle.

Porvarillisessa yhteiskunnassa pääo-ma kasautuu yhä harvempiin käsiin ja ns. kilpailu kuolee. Jos Mauno Koivis-to osallistuu suuryritysten voiman li-säämiseen ja luo siten edellytykset ka-pitalismin valtiomonopolistisen kehi-tysvaiheen entistä täydellisemmälle to-teutumiselle, hän edistää samalla yksi-tyisen pääoman etua porvarillisessa yh-teiskunnassa. Jos Mauno Koivistolle – tai Arvo Aallolle – on yhdentekevää, investoiko teollisuudessa Ahlström, Rosenlew, Serlachius vai valtiovalta, kunhan vain yhteiskunnassa investoi-daan, on yhdentekevää luoko inves-toinneille edellytykset porvari vai sosi-alidemokraatti.

Mitä tulee kansakuntamme mennei-siin investointeihin ja suomalaisten ih-misten aikaisempien sukupolvien työn tuloksiin, niin yhteiskunnassamme va-rallisuuden jakautuminen on tärkein mitta pääoman omistukseen perustu-van vallan harjoittamiselle. Jos kuiten-kaan makromiestä eivät kiinnosta nämä yksien työn tuloksena syntyneet mutta toisten itselleen rosvoamat va-rannot eli varallisuus, on yhdenteke-vää, onko se makromies porvari vai so-

siialidemokraatti jota se ei kiinnosta. Warallisuuden epätasaisen jakautumiseen kautta yhteiskunnallinen epätasaisuus joka tapauksessa periytyy tulevillekin sukupolville, ja milloinkahan muuten Mauno Koivisto viimeksi otti kantaan suurten omaisuuksien periytymistä vastaan?

Kapitalisti ei Suomessa rahoita niitä investointeja, jotka hän yksityisen oomistusoikeuden perusteella saa määräysvaltaansa. Ne rahoitetaan eri muodoissa yhteisin varoin. Tällöin on aivan yhdenketevää, onko se porvari vai sosialidemokraatti joka jättää vaatimatta maksajille määräysvaltaa yhteisesti rahoitettuun omaisuuteen. On myös yhdenketevää, annetaanko osa palkansaa- jien tuloista inflaation avulla tuotanto- välineiden hankinnan rahoitukseen porvarin vai sosialidemokraatin myötä- vaikutuksella. Mauno Koivisto joka tapauksessa on aina ollut valmis käyttä- mään inflaatiota yksityisomistajien tuotannollisten investointien rahoittami- seen - ns. makroteorian nimiin vannon - ja ns. kansallisen edun nimissä.

Mitä taas tulee siihen, pitääkö Suomen työntekijöiden osallistua yhtiöiden hallintoelinten päätöksentekoon, niin yksityisomistajien vallan rajoittamisen ja työntekijäin vallankäyttökoulutuksen kannalta se on perusteltua. Mauno Koivistoa, joka ei vaadi työntekijäin osallistumista yritysten hallintoon niin kuin jo tapahtuu Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Länsi-Saksassa, Itävallassa, Hollannissa ja Chrysler-yhtiössä USA:ssa, on tässä kysymyksessä vaikea rinnastaa yksinomaan porvareihin. Työntekijöiden osallistumista yhtiöiden hallintoon ei nimittäin vaadi Suomessa kommunistinen puoluekaan. Siis jos porvarillisuuden raja vedetään tällä perusteella, niin se joudutaan vetämään Koivistoa kovasti vasemmalle aina työ- elämän uudistusten vauhdissa keltasta

pudonneeseen kommunistipuolueeseen saakka. Kannattaa muistaa, ettei työn- tekijäin osallistumista yhtiöiden hallin- toon vaadi myöskään kapitalisti, jolla olisi mahdollista toteuttaa tämä uudis- tus ilman uutta lainsäädäntöä.

Osallistumalla yhtiöiden hallintaan työntekijät oppivat käyttämään valtaa sitä hetkeä varten, jolloin valta on työ- väellä eikä kapitalistilla.

Makrotaloudellinen ongelma

Kysymys siitä, onko Mauno Koivisto porvari vai ei, ei ole edellä esitetyn pe- rusteella kovin mielekäs. Lienee perus- tellumpaa asettaa kysymys niin, että eikö se ole aivan yhdenketevää onko Mauno Koivisto porvari vai sosialide- mokraatti. Historiallisesti porvarillisuu- den raja joka tapauksessa vedetään so- sialidemokraattisen puolueen halki Väinö Tannerin vasemmalle puolelle, ja voi olla että samalle puolelle jäävät kaikki muutkin Elannon entiset pää- johtajat.

Vielä on jäljellä yksi ongelma, josta ei selvitä leimaamalla Mauno Koivisto porvariksi ja yksityisomistuksen kan- nattajaksi. Ongelma kilpistyy kysymyk- seen siitä, mikä osuus kansakunnan tu- lokakusta pitää käyttää kulutukseen ja mikä osuus - kenenkin - investointei- hin.

Mauno Koivisto on ottanut tähän kysymykseen kantaa usein, ja hän on uskaltanut esittää, että tietty osuus kan- sakunnan tuloista pitää käyttää myös pääomanmuodostukseen.

Jos kommunistit hallituksessa ja yhä lisääntyvillä virkapaikoillaan eivät löy- dä ongelmaan toista tarkastelukulmaa kuin mikä nykyisellä pääministerillä on, niin ongelmat kommunistisen puo- lueen päätösten toteuttamisessa halli- tuksesta käsin käyvät ylivoimaisiksi.

Mutta myös niiden muiden kommu-

nistien, jotka eivät ole ministereitä ja virkamiehiä ja jotka ovat rajussa oppositiossa hallitusta vastaan, on vastattava

kysymykseen siitä, mikä osuus tuloista tulee käyttää kulutukseen ja mikä osuus ja kenenkin investointeihin.

Uutta kiikarissa

Armottomat tilastot kertovat, että pahimman kilpailijamme - Soihdun - tilaushankinta on lähtenyt ällistytävän hyvin liikkeelle. Syynä on ilmeisesti lehden uudistaminen ja melko poikkeuksellinen mielenkiintoisten artikkelien julkaiseminen, jota on uhattu jatkakin. Tästä huolimatta emme ole Soihdunkantajassakaan päättäneet jäädä polkemaan laakereitamme. Uutta on kiikarissa. Kansainvälisen tilanteen arviointi, pureutuminen opiskeluun, ammattiin ja tulevaisuuteen on jatkossakin ominta Soihdunkantajaa.

Emme yritä välittää lukijoillemme profeettojen jongloörimäistä uussuomea tai piiloutua munkkilatinoiden taakse. Yritämme pysyä asiassa, oli se miten vaikeaa tahansa, pysyä sillä kaidalla tiellä, jolla jaksetaan luottaa lukijan

järkeen ja haluun omaksua uutta - sellaista-kin joka on ristiriidassa päivälehtien ja arkipäivän "totuuksien" kanssa.

Soihdunkantaja ei ole Suomen helpoin lehti. Aina ei ole helppoa saada edes irtonumeroa käsiinsä. Jotkut ovat ratkaisseet asian tilaamalla lehden. Ne jotka haluavat lehden ilmestyvän vielä tulevaisuudessakin, ovat ryhtyneet hankkimaan muidenkin tilauksia. Niin kiitettävää toimintaa, että paras Soihdun ja Soihdunkantajajan tilaushankkija saa kahden hengen Bulgarian matkan ensi kesäksi.

Kun osaa kirjoittaa nimen ja osoitteen postisiirtokorttiin, käy tilaaminen numerosta 2 alkaen maksamalla 31,50 mk ps-tilille 784 56-2; vuosikerta 36 mk.

**soihdun
kantaja**

Auralaisuus – uusteosofiaa ja kulttuurikritiikkiä

IKIMMO SARJE

Ilmoittajanamme on pariin otteeseen esiintynyt *Uuden Ajan Aura* -niminen aikakauslehti, ja siihen on myös viitattu joissakin lehtemme artikkeleissa. Luultavasti kuitenkin suuri osa lukijoistamme tuntee huonosti – jos lainkaan – *Uuden Ajan Auraa* ja sen taustaa. Lyhyt kriittinen analyysi lienee siis paikallaan.

1. Mitä on teosofia?

Teosofia on 1800-luvun loppupuolella syntynyt mystis-tieteellinen maailmankatsomus ja oppi, jonka perustivat madame *H. P. Blavatsky* (1831–1891) ja herra *H. S. Olcott* (1832–1907). Sen aatteellisina lähteinä ovat itämaiset uskonnot, erityisesti buddhalaisuus ja hindulaisuus, vanha eurooppalainen mystinen perinne, okkultismi ja spiritualismi sekä uusi luonnontiede. Eklektisen teosofisen rakennelman pyrkimyksenä on saattaa moderni luonnontieteellinen maailmankuva sopusointuun ihmiskunnan myyttis-uskonnollisen perinteen kanssa.

Vuonna 1859 ilmestyi *Darvinin The Origin of Species*. Teos järkytti vakavasti perinteisiä kristillisiä katsomuksia.

Teosofiassa madame Blavatsky yritti jälleensyntymisopin avulla yhdistää hindulaisen sielunvaellus- ja buddhalaisen reinkarnaatiokäsityksen moderni evoluutio-oppiin. Hänen teosofiansa miellytti kehitysopin pelästyttämiä ihmisiä ja samalla se tarjosi heille vaihtoehdon mekanistis-materialistisille selityksille. Darwinin teoria sai 'onnellisen lopun': homo sapiens oli kyllä kehittynyt alemmista muodoista (kivi-, kasvi- ja eläinkunnan kautta), mutta oli menossa korkeammalle, sillä kosminen kehitys jatkui jälleensyntymisen välittämänä kohti täydellisyyttä.¹

Teosofian muita pääoppeja ovat jonkinlainen panteismi; ihminen on makrokosmista heijastava mikrokosmos; karma eli moraalisien syyn ja seurausten laki; usko adepteihin eli vihittyihin ja että kaikkien ihmisten päämääränä olisi kehittyä mestareiksi erilaisten vihiytymisasteiden kautta. Teosofien raamattu on madame Blavatskyn *Salainen oppi* vuodelta 1888.

1800-luvun puolenvälin porvarillista maailmankuvaa eivät järkyttäneet ainoastaan uudet tieteelliset löydöt vaan lisäksi proletariaatin tietoisien taistelun syntyminen. Siinä suhteessa vuoden

1848 vallankumoukset erosivat Ranskan suuresta porvarillisesta vallankumouksesta. Ajalle ominaista oli myös häikäilemätön siirtomaapolitiikka. "Porvarillisesta sivilisaatiosta erottamaton barbaarisuus ja syvä tekopyhyys ovat selvinä silmiemme edessä heti kun käännämme katseemme tämän sivilisaation kotiseuduilta, jossa se esiintyy kunnioitusta herättävässä muodossa, siirtomaihin, missä se näyttäytyy kaikessa alastomuudessaan", kirjoitti K. Marx artikkelissaan *Die britische Herrschaft in Indien*.²

Antikolonialistiset ja kansallisen vapautuksen tunteet liittyivät myös teosofian muotoutumiseen. Kerrotaan itse madame Blavatskyn osallistuneen mieheksi naamioituna Garibaldin johtamaan vapautustaisteluun 1860-luvun Italiassa. Herra Olcott oli mukana perustamassa 1884 Intian Kansalliskongressia, josta polveutuu nykyinen Kongressipuolue. Myös Mahatma Gandhi kertoi, että hän vuonna 1890 Lontoon Blavatsky-loosissa oppi teosofian välityksellä näkemään intialaisen kulttuurin ja uskonnon ylevyyden.³

Siirtomaapolitiikka ja liikenneyhteyksien kehittyminen aiheuttivat sen, että 1800-luvun puolessa välissä alettiin ehkä ensi kertaa laajemmissa piireissä kokea maailma yhtenä kokonaisuutena. Tätä uutta kokemusta ilmaisemaan kehitettiin teosofia, joka ilmeisesti vastasi porvarillisen lukeneiston jonkin osan tarvetta kasvaa suvaitsemattomasta nationalismista kosmopoliittisempaan katsomukseen, joka myös arvostaisi itäisiä kulttuureita. Tässä mielessä teosofia on siis jonkinlaista maailman ykseyden henkismystistä hahmottamista.

Myös *Teosofisen Seuran* periaatteissa vuodelta 1885 ilmaistaan halu muodostaa "ihmiskunnan yleisen veljeyden ydin huolimatta rodun, uskonnus- tuksen, sukupuolen, yhteiskuntaluokan

tai ihonvärin eroavuudesta". Lisäksi seuran pyrkimyksenä on antaa virikkeitä vertailevan uskontotieteen, filosofian ja luonnontieteiden tutkimukseen, sekä selvittää luonnossa ja ihmisessä vaikuttavia piileviä voimia. Seuran periaatteissa kajastava myönteisyys on kuitenkin pääosaltaan näennäistä; teosofien toiminnassa useimmiten on korostunut lähinnä taikausko.⁴

Teosofisella ajattelulla on saattanut olla suurempaa merkitystä kuin yleensä tunnustetaan. Esimerkiksi J. E. Salomaan mukaan mystiset ja teosofiset suuntaukset ovat olleet "hyvin selvästi näkyvänä piirteenä viime vuosikymmenien henkisessä fysionomiassa".⁵

2. Oli muuan 'Uusi Aika'

Suomessa teosofian vaikutus alkoi 1880- ja 1890-lukujen taitteessa osana yleistä romanttista virtausta.⁶ Mm. *Nya Pressenin* päätoimittaja Axel Lille antoi aatesuunnalle laajasti palstatilaa lehdesään, (vaikka oli 1882 väitellyt tohtoriksi aiheenaan *Anders Chydenius*). Sen sijaan Valvojan nimimerkki Ar(vi) Gr(o)tenfelt) on esimerkki kriittisestä suhtautumistavasta: "Lienee tunnettu asia, että eräät mystiset ajanhengen virtaukset ovat viimeaikoina löytäneet tiensä Suomeenkin... Erittäinkin ns. teosofia on kiinnittänyt mieltä. Mutta meidän maassamme monet tuon mystillisyyden suosijat sekoittavat aivan eri opit ja asiat yhteen. Teosofia, spiritualismi, hypnoottiset ilmiöt ym. sekoittuvat toisiinsa epäselväksi kokonaisuudeksi, jossa haaveellisuuteen taipuvaiset henkilöt hakevat mielentydytystä."⁷

Teosofinen kiinnostus jäikin aluksi ruotsinkielisen lukeneiston sisäpiireihin, ja toiminta tapahtui *Teosofisen Seuran Skandinavian Osaston* puitteissa. Suomenkielinen teosofinen propagandatyö alkoi, kun mm. Pekka Ervas-

tiin aloitteesta julkaistiin vuonna 1900 mätynumero teosofisesta sanomalehdestä *Uusi Aika*, joka kuihtui kuitenkin pian pois, mutta jota seurasivat *Omatunto-* (1905), *Tietäjä-* (1908) ja *Ruusu-Risti-*nimiset (1921) aikakausjulkaisut. Lisäksi alkoi *Suomen Teosofinen Seuran*, joka oli perustettu 1907, julkaista *1920 Teosofi-*-lehteä.

Kansainvälisessä teosofisessa liikkeessä ilmenneet ristiriidat näkyvät myös Suomessa. *Rudolf Steiner* perusti 1912 *Saksan Antroposofisen Seuran*, joka korosti teosofisten aatteiden käytännöllistä toteuttamista, koulutus-, kasvatus- ja ehkä muutakin yhteiskunnallista toimintaa, ja se oli lisäksi teosofiaan nähden tiedeorientoituneempaa. Jo seuraavana vuonna perustettiin myös Suomen antroposofinen järjestö. Pekka Ervast halusi kuitenkin ennen muuta keskittyä teosofian "henkisempiin" puoliin, ja perusti vuonna 1920 *Ruusu-Risti-*järjestön asiaansa edistääkseen.

30-luvulla *Ruusu-Risti-*järjestön jäseniä oli n. 1000 ja vanhaan Suomen Teosofiseen Seuraan kuului runsaat 500 henkeä. 40- ja 50-luvulla teosofinen liike eli Suomessa hiljaiseloa, mutta järjestöjä ei kuitenkaan lakkautettu. Steinerilaisuutta Suomessa edustaa nykyisin *Suomen Antroposofinen Liitto*, jonka yhtenä kärkihahmona on ollut prof. *Reijo Wilenius*. Liiton toiminta on ollut suhteellisen vilkasta; esimerkiksi jo vuonna 1955 perustettiin ensimmäinen Steiner-koulu Helsinkiin. 60-luvulla teosofia alkoi saada Suomessa uutta merkitystä, joka liittyi ainakin välillisesti ufo-, hippi- ja guru-kultteihin.

3. Uuden Ajan Aura

Teosofian keskeisenä metodisena periaatteena on siis uskonnon, filosofian ja tieteen eklektinen yhdistämispyrkimys. Tämä sama periaate vaikuttaa myös

määräävän nuorehkon suomalaisen kulttuurilehden *Uuden Ajan Auran* toimituksellisen linjan. Teosofian lailla Aura pyrkii lisäksi idän ja lännen kulttuurien synteysiin, mikä on sinänsä myönteinen, mutta ei kovin vaatimaton tehtävä. "Läntiseen" muotoon olisi rakennettava 'itäinen' tajunta", kirjoittavat auralaiset pääkirjoituksessaan⁶. Läntisen kulttuurin ansiona he pitävät kykyä valottaa ja valloittaa ulkoista maailmaa, kun taas itäiset kulttuurit ovat avanneet portit sisäisiin maailmoihin. Lehden itämaisyyden pääapostoli on *J. O. Mallander*. Edelleen teosofiaan lehteä liittyy kiinnostus okkultismia, mystiikkaa, irrationalistista filosofiaa ja kaikenlaista eksotiikkaa kohtaan.

Aura on ilmestynyt vuodesta 1976 lähtien, ja sitä julkaisee 1973 perustettu *Oraansuojelijat*-niminen yhdistys, joka harjoittaa myös kasvisravintolatoimintaa Helsingissä. Vähitellen Auran kiinnostuksen keskiö on siirtynyt taivaan kritiikistä hiukan lähemmäksi maan kritiikkiä. Tämä on myös merkinnyt päätoimittajuuden vaihtumista Mallanderista *Juha Olaviseen*. Perinteisestä teosofisesta liikkeestä auralaisuutta erottaakin käytännöllisyys ja yhteiskunta-hakuisuus. Tässä mielessä se on lähempänä Steinerin antroposofiaa mutta radikaalimpaa.

Lisäksi auralaisuuden taustalla on nähtävä 70-luvulla tapahtunut yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntymisen ja erityisesti lukeneiston ja keski-kerrostumien asemen heikkeneminen. Pääoma on alkanut determinoida yhä laajempien väestöpiirien elämää, ja auralaisuutta voidaan pitää eräänä reaktiona tälle muutokselle; se on yksi pikkuporvarillisen kapitalisminvastaisen kritiikin ja radikalismien muoto.

Teoksessaan *"Teosofinen liike Suomessa"* *A. E. Jokipii* hahmottelee viime vuosisadan lopun teosofisen innostuk-

sen sosialipyklogista taustaa seuraavasti: "... ihmiset, joita materialismi ei tyydyttänyt, mutta jotka liberalistinen ajanhenki 1880-luvulta alkaen vähitellen oli irroittanut kristinuskosta ja opettanut halveksimaan kirkkoa, löysivät teosofissa sen uskonnollisen korvikkeen, mitä heidän sisimpänsä kaipasi."⁹ Luulakseni myös auralainen maailmankatsomus pyrkii olemaan jonkinlainen kompromissi kristillis-porvarillisen ja radikaalis-sekulaarisen ajattelutavan välillä. Se ei esimerkiksi edellytä selvää irtisanoutumista uskonnollisista, idealistisista tai porvarillisista katsomuksista, mutta samalla se kuitenkin sallii myös radikaalit katsomukset.

Auralaisuus ei kuitenkaan ole Suomessa uinuneen teosofisen liikkeen välitöntä jatketta, vaan osittain sen lähtökohdat löytyvät amerikkalaisesta hippiliikkeestä. "Kaikki kauniit ajatukset, hippien itämaisvaikutteinen ja luonnonläheinen elämäntapa kaupallistettiin ja väärennettiin", kirjoittaa toimittusshteeri *Heidi Hautala* nostalgisesti San Franciscon Haight Ashburyssa 60-luvun lopulla vaikuttaneesta hippiliikkeen keskuksesta¹⁰. Auralaisuus pyrkii osaltaan jatkamaan ja kehittämään hippiliikkeen perinteitä Suomessa. Tässä suhteessa se lienee rinnakkaisilmiö useissa Euroopan maissa toimiville vaihtoehtoliikkeille.

Vietnamin sota, atomisodan uhka, teknologian raju kehitys ja ekologinen kriisi lienevät aiheuttaneet niin hippiliikkeen kuin auralaisuudenkin taustalla vaikuttavan globaalin kokemuksen, joka näyttää jotenkin analogiselta teosofisen liikkeen alkuvaiheen antikolonialistiselle hengelle. "Parin viimevuosikymmenen merkittävimpiä tapahtumia on ollut maapallon 'sulkeutuminen' -viestintävälineiden kehitys on tehnyt maailman yhdeksi kokonaisuudeksi ilman toisella tavalla kuin aikaisemmin",

kirjoittavat auralaiset.¹¹ Tämä maailman ykseyden tiedostaminen pyritään sitten ilmaisemaan mystis-universaalina kokemuksena, jonkinlaisena kosmisena fantasiana.

3. 1. Metafysiikka eli "Tapahtui niinä päivinä ..."

Artikkelissaan "Uuden ajan tietoisuus, uuden ajan kulttuuri"¹² K. 'Oso' Laakso ja J. (uha) O. (lavinen) selvittävät metafysiikkaansa, auralaisuuden taustalla vaikuttavaa kosmista fantasiana: "Sekä yksilöiden tajunnalliset muutokset että kulttuurin muutos ovat vain ilmentymiä suuremmista kosmisista prosesseista". Kirjoittajat antavat ymmärtää, että esimerkiksi juuri he ovat näiden kosmisten voimien lihallisia ilmentymiä suomalaisessa yhteiskunnassa. Kun nimittäin "suuria määriä energiaa purkauuu" aiheuttaa se "voimakkaiden ja tietoisien olentojen inkarnoitumista uusia energioita kanavoimaan, ja sitä kautta synnyttämään vähitellen myös kokonaan uuden kulttuurimuodon". Ohjelmallisessa suhteessa auralaisia ei siis ainakaan voi moittia vaatimattomuudesta, päinvastoin "tervettä anarkistista itsetuntoa" näyttää riittävän.

Millainen on sitten tietoisuuden muutoksen kokenut ihminen? Hän "tajuaa jatkuvasti olevansa olemassa – hän ei enää lainkaan nuku". Hän "tietää olevansa jotain paljon muutakin kuin persoonallisuutensa; hän on jotain ikuista, jumalallista, jotain joka tietää ja pystyy paljon enempiin kuin tämä hänelle tutuksi käynyt maallinen persoonallisuutensa ... Kun hän katselee ympärilleen näkee hän kaiken olevan entisillä paikoillaan ja jotenkin samanlaista. Tuoli näyttää tuolilta, ystävä ystävältä, mutta jotain selittämätöntä on niihin tullut lisää" jne. Se, että kosmiset energiat purkauivat juuri Laakson ja Ola-

visen kautta – eivätkä esimerkiksi Soihdun toimittajien kautta – johtui taas siitä, että he olivat ”kehityksessään saapuneet tietynlaiseen kyllästymispisteeseen, jolloin kaikki se, mikä maailmassa aiemmin oli rakasta, tärkeää ja mieluisaa ei enää pystynyt heitä innostamaan”. Mutta jääkö tämä ensimmäinen herääminen Laakson ja Olavisen ainoksi, riippuu heidän aikaisemmissa elämissään saavuttamasta kehitystasosta. Näin siis karma vaikuttaa. Ovatko Olavinen ja Laakso adepteja vai eivätkö, jää myös vielä arvoitukseksi?

3. 2. Poliitiikka ja uusi kulttuuri

Kuinka sitten heränneet toimivat? Koska ”he ymmärtävät todellisten, syvälisten ihmissuhteiden perustavanlaatuisen merkityksen”, he muodostavat ”ihmissuhteiden liittyviä, jotka synnyttävät keskuudestaan uudenlaisia elinkeinoja, uudenlaista taidetta – kokonaan uudenlaista elämää”¹³. Toimintatapaansa turvin käyvät auralaiset vanhan maailman kritiikkiin, joka vanha maailma – tekemättä eroa kapitalismin ja sosialismin välillä – perustuu keskinäiseen kilpailuun, aggressiivisuuteen, luonnon häikäilemättömään tuhoamiseen ja lyhytnäköiseen egoismin. Erityisen skeptisesti he suhtautuvat nykyisten kansanjohtajien kykyihin ja tietoisuuteen. Siis vanha rappeutunut ja epäinhimillinen maailma on korvattava uudella. ”Meidän on luotava uusi ja kestävä kulttuuri vanhan murentuessa vähä vähältä, kulttuuri, joka perustuu samoille perustasiasioille kuin koko kosminen prosessi. Myötätunto, ymmärrys, rakkaus ja yhteistoiminta sekä ihmisten että luonnon kesken ovat nousevan kulttuurimuodon kulmakiviä”, selvittävät Laakso ja Olavinen ohjelmaansa.

Auralainen ohjelmanjulistus on eetti-

seltä vireeltään myönteinen mutta mahdipontisuuden ohella kaunosieluinen ja abstrakti. Yhteiskuntakritiikissä on selvästi antikapitalistista sisältöä, mutta kapitalismin ylittävää näkökantaa ei onnistuta hahmottamaan. Yhteiskuntakritiikkiin lähtökohtia ei liioin haluta tai osata perustella yhteiskuntatieteellisesti, vaan nojaututaan yleiseen hyvän-
tahtoisuuteen ja mystiikkaan. Tässä suhteessa auralaisuutta voi pitää jonkinlaisena utopismin anakronistisena ilmentymänä 20:nnellä vuosisadalla.

Poliitiikan täsmäntäessä Laakso ja Olavinen eivät liioin halua poiketa hyväksi uskomaltaan filantrooppis-utooppiselta linjalta. Management-koulutuksen saaneen henkilöstöpäällikön tavoin he arvelevat, että poliitiikka olisi ”yhteisön jäsenten välisten suhteiden rakentamista sekä muotojen luomista näitä suhteita säätelemään”¹⁴. Edelleen heidän mukaansa ”politiikan perusolottuvuus on *avoin – suljettu*, eikä esimerkiksi oikeisto – vasemmisto”... ja ”avoin poliitiikka johtaa onnistuessaan, ts. ollessaan riittävän avointa, aina yhteisymmärrykseen, jolloin ’voittaja’ on se näkemys tai toimenpide, joka parhaiten toteuttaa kaikkien osallisten yhteisen edun”. Hyvä poliitiikka on siis ”ensisijaisesti suhdetoimintaa” ja ”kommunikaatiota”. Laaksoa ja Olavista voinee kommentoida Engelsin teoksessaan ”Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi” esittämällä utopismia koskevalla huomautuksella: ”Todellinen järki ja oikeudenmukaisuus ovat olleet hallitsemaa maailmaa vain siitä syystä, ettei niitä tähän saakka ole tiedostettu. Puuttui se nerokas mies joka nyt on astunut esiin ja tiedostanut totuuden”¹⁵.

Aivan individualisteja auralaiset eivät kuitenkaan ole. Yksilön ”voimakkaan ja itsenäisen sisäisen ponnistuksen” lisäksi olisi löydettävä ”ne ihmiset,

mä-nimistä teosofista työväen sanomalehteä.

Mistä saattoi johtua näinkin laaja kiinnostus mystistä oppia kohtaan, ja olisiko tilanteessa edes jotain kaukaisesti analogista nykyisen auralaisen innostuksen kanssa, vaikka auralaisuus onkin selvästi työväenliikkeen ulkopuolinen ilmiö?

Sytä voidaan varmasti osoittaa useita, mutta uskoakseni vuosisadan vaihteen aina työväenliikkeeseen yltäneen teosofisen vaikutuksen ainakin yksi syy laajasta kirkonvastaisesta propagandasta huolimatta oli silloisen marxilaisuuden kehitysmättömyydessä. Alkeellinen materialismi ei tarjonnut riittäviä perusteita tietoisuuden ongelmien ymmärtämiseksi, ja siten Ervastian korostukset, että "ihminen ei ole ymmärryksellä varustettu eläin, vaan henkinen olento, ajatteleva, tunteva ja tahtova", saattoivat tuntua puoleensa vetävilä.

Tässä saattaisi olla myös jotain analogista kaikkien nykyisten individualististen emansipaatiopyrkimysten kanssa, joiden pyrkimysten lähinnä teosofiaa oleva muoto nyky-Suomessa on juuri auralaisuus. Vaikka koko 70-luku onkin ollut marxilaisen tutkimuksen harppauksellisen etenemisen aikaa, on tässä tutkimuksessa keskitytty sosiologisetaloustieteelliseen tasoon psykologisten ja eettisten ongelmien kustannuksella. Individualistis-emansipatoristen tendenssien taustalla on lisäksi sekä taloudellinen lama että ennen muuta demokraattisen liikkeen vaikeudet. Ainakin symbolista merkitystä on sillä, että Auran perustaminen sattui samoihin aikoihin kuin marxilais-leniniläisen liikkeen nopean etenemisen kauden tahtuminen.

Demokraattisten voimien nykyiset vaikeudet ovat luonnollisesti väliaikaisia, ja niin myös poliittiselle emansipaatiolle avautuu ennemmin tai myöhemmin uusia mahdollisuuksia. Tämä mer-

kinnee myös huomion keskien siirtymistä yksilöllis-sisäisestä problematiikasta yhteiskunnalliseen. Jo tällä hetkellä voidaan havaita useita uusradikalistisia liikkeitä.

Kiinnostavalla tavalla murrosta yksilöllisestä yhteiskunnalliseen ilmensi teosofisen ajattelutavan kriisi Suomessa 1910-luvun puolellavälissä. Tietäjässä 1916 ilmestyneessä artikkelissaan "Mihin suuntaan?" nimimerkki *"Ääni maaseudulta"* kysyi: "Mikä on Teosofisen Seuran suhde sosialismiin? Aika on sellainen, ettei voida mennä tämän kysymyksen ohi, eikä sitä tulevaisuuteen siirtää. Vastauksesta ja seuran toiminnan soveltamisesta riippuu, tahtooko seura tehdä aatteestaan täyttä totta ja onko sen veljeysooppi muutakin kuin kaunista hopeakellon soittoa."²³ Kirjoittajan mielestä teosofiassa ainoa arvokas asia oli veljeys ja sen realisointiseksi olisi myös siirryttävä "sosialismin perusaatteiden ja vaatimusten pohjalle". Hän jatkoi: "Mitä nyt on tehtävä? Ja vastausta miettiessä alkanevat vähitellen häipyä mitättömyyteen ja lopulta kadota monet rakkaat teoriat, jotka tällöin ovat muuttuneet arvottomiksi tajunnan painolasteiksi. Mitäpä auttavat elämän edessä nuo epäilyttävästä hämäryydestä kohonneet haaveet maailman synnystä, juuriroduista, planeettaketjuista, ihmisluonnon monista jaoituksista, taivastasoista, nirvanoista, luonnonhengistä ja muista sen kaltaisista. Tuskinpa enempää tulevat kysymykseen astrologian harrastukset, mantrat, lukujen salatieteelliset tutkimukset, magiapelottelu jne."

"Ääni maaseudulta" sai aikaan runsaasti kirjoitettua Tietäjän palstoilla puolesta ja vastaan. Eräässä puheenvuorossa huomautettiin, ettei olisi ristiriidassa Teosofisen Seuran tehtävän kanssa sekään, vaikka seura kokonaisuudessaan tai sen ostot erikseen liittyisivät so-

sialidemokraattiseen puolueeseen siten kuin sen yhteydessä ovat muutamat ammattiyhdistykset.²⁶

LÄHTEET

- 1) Niinimäki M: *Teosofian juuret*, Forssa 1979, s. 11.
- 2) Fedosejev P. N. (toim.): *Karl Marx elämäkerta*, Moskova 1979, s. 315.
- 3) Niinimäki, mts. 152.
- 4) Ainakin aatehistoriallisesi on kiinnostava Karl af Geigerstamin teos "*Teosofia paljastettuna*", Helsinki 1909.
- 5) Salomaa J. E: *Filosofian historia I-II*, Porvoo 1949, s. 305.
- 6) Jokipii A. E: *Teosofinen liike Suomessa*, Porvoo 1937, ss. 5-74.
- 7) Nimimerkki Ar. Gr: G. Toppeliuksen teoksen "Är en kungsväg till vetande möjlig" arvostelu, *Valvoja 1881*, s. 384.
- 8) Pääkirjoitus "Taivas maan päälle", *Aura 1/1978*, s. 3.
- 9) Jokipii, mts. 29.
- 10) Hautala H: The Farm, *Aura 1/1978*, s. 4.
- 11) Pääkirjoitus, *Aura 1/1978*, s. 3.
- 12) K. 'Oso' Laakso & J. O: Uuden ajan tietoisuus, uuden ajan kulttuuri, *Aura 2/1977*, s. 34.
- 13) mts. 34.
- 14) K. 'Oso' Laakso & Juha Olavinen: Poliitiikan tilasta ja tarkoituksesta, *Aura 2/1979*, s. 16.
- 15) Engels F: *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi*, Pori 1970, s. 46.
- 16) Laakso & O., *Aura 2/1977*, s. 35.
- 17) Olavinen J: Taistojen tieltä eteenpäin, *Aura 1/1978*, ss. 22-25.
- 18) Sundell P: Mistä oikeastaan on kysymys?, *Aura 3/79*, s. 5.
- 19) Mallander J. O: Oma pato ojaassa, *Aura 3/1979*, s. 11.
- 20) Kuisma J: Miksi ekologia ei ala analysoida urbaania alitajuntaansa - maahenkilöitä kommentaareja, *Aura 5/1979*, ss. 26-27.
- 21) Takala J. P: Santeri Alkion yhteiskunnallinen ajattelu - kapitalismikritiikkiä talonpojan näkökulmasta, *Sosiologia 3/1979*, s. 203.
- 22) Kaliva A: Äidin ja lapsen suhde ihmisen suhteen perustana, *Aura 3/1978*, s. 19.
- 23) Ervast P: Teosofia ja sosialismi, *Työmiehen Illanvietto 4/1902*.
- 24) Nimimerkki M. H-g: *Teosofia vai sosialismi?*, *Työmies 243/1902*.
- 25) Nimimerkki "Ääni maaseudulta": Mihin suuntaan?, *Tietäjä 9/1916*, ss. 303-315.
- 26) Saarnio A. A: Teosofia ja sosialidemokratia, *Tietäjä 11/1916*, s. 414.

tiede & edistys

TUTKIJALIITON AIKAKAUSLEHTI

TIETEELLINEN, AJANKOHTAINEN, KESKUSTELEVA,
KRIITTINEN, KAIKKI TIETEENALAT KATTAVA

- Suomen ainoa yleistieteellinen julkaisu
- Esittelee edistyksellistä tutkimusta Suomessa
- Tekee tunnetuksi sosialististen maiden tutkijoiden työtä
- Harjoittaa porvarillisen tieteen kritiikkiä
- Osallistuu ajankohtaiseen keskusteluun

Tiede ja edistys 1/80 kirjoittavat mm.: GH von Wright (Hjalmar Eklundin 100-vuotismuisto), Veikko Pietilä (Yhteiskuntatiede ja yhteiskunnallinen käytäntö), Markku Filppula (Kielitieteen positivismikeskustelusta), Renate Wahsner (Kvanttimekaniikka ja materialismi), Martti Siisiäinen (Antonio Gramscista), Mikko Niemi (Korkeakoulutus tutkimuksen kohteena).

Tilaushinta vuodeksi 1980 (4 numeroa) 52 mk, Irtonumerot 14 mk. Tilaukset ja tiedustelut: Tutkijaliitto, Vuorikatu 8 A 3, 00100 Hki 10, puh. 633 239, 633 261, ps-tili 1390 93-9.

Mihail Bahtin ja moderni neuvostoliittolainen kirjallisuustiede

JUKKA MALLINEN

Näytteenä rikkaasta neuvostoestetiikan perinteestä on nyt saatu suomeksi *Mihail Bahtinin Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia.* (Kustannusliike Edistys, Moskova 1979, 428 s.)

Bahtin on aiemmin tullut tunnetuksi uraauurtavien Dostojevski ja Rabelais-tutkimusten tekijänä. Nämäkin työt näkyvät ilmestyneen artikkelikokoelman jälkeen uudessa valossa: Bahtin osoittautuu ennenkaikkea kirjallisuuden teoreetikoksi. Esiin nousee yhtenäisen romaanin, romaanin kielen ja koomisen taiteen kompleksi, jonka analysoinniksi yksityisen kirjailijan tuotannon kautta paljastuvat aiemmat työt.

Vähiten ajankohtaiselta tuntuu kokoelman avaava, formalisteja vastaan suunnattu *Sisällön, materiaalin ja muodon ongelma sanataiteessa.* Monista mielenkiintoisista muotoiluistaan huolimatta tuntuu tärkeintä siinä olevan, miten se paljastaa Bahtinin kysymyksen-

asettelujen elimellisen synnyn 20-luvun dynaamisesta tutkimusilmapiiristä.

Kirjallisuuden lajityypit

Artikkeli *Eepos ja romaani* asettaa nimensä mukaisesti vastakkain kaksi keskeistä genreä eli kirjallisuuden lajityyppejä, jotka molemmat paljastuvat kokonaisen esteettisen maailman ja maailmankuvan olennoitumiksi. Vastakkainasettelu tapahtuu rohkeasti yleistäen ja formalisoiden taideteoksen kaikilla tasoilla: kielen, ajan ja paikan koordinaation, tematiikan, ihmiskuvan, tekijän henkilökohtaisen liikkumatilan ym. suhteen. Eeposta luonnehtii monoliittinen ylätyyli, lopullinen, staattinen ihmiskuva, tapahtumien ylipersoonallisuus ja absoluuttinen välimatka. Romaani taas on kivetymätön, vapaasti virtaava genre: ajankohtainen, subjektiivinen ja sekatyylinen. Se koskettaa

suoraan ajankohtaista miljöötä, antaa liikkumatilaa tekijän persoonallisuudelle. Romaanin dynaamisuus luonnehtii myös sen ihmiskuvaa: sankari ei ole yhtä itsensä, tilanteensa, kohtalonsa kanssa. Juoni ei voi tyhjentää kaikkia hänen mahdollisuuksiaan, häneen jää aina käyttämättömiä sisäisiä mahdollisuuksia. Tästä kehittyä psykologinen proosa, jossa ihmisen sisäisen maailman virta muodostaa paralleelin, usein jopa keskeisen juonen ulkoisen tapahtumisen rinnalla.

Eepoksen ja romaanin ominaisuudet luonnehtivat myös niitä ympäröiviä kirjallisia järjestelmiä. Kirjallisuudenlajien romanisaatio merkitsi niiden siirtymistä ilmaisemaan uutta dynaamista elämäkuvaa. Näin tulee ymmärrettäväksi väite, että Gogolin tragedia oli genren tragedia: kyse oli vanhan staattisen maailmankuvan ilmaisumuotojen horjumisesta.

Tyypillisintä Bahtinia on, miten hän etsii romaanin edellytysten, komiikan ja persoonallisuuden, kehittymistä antiikin kirjallisuuden marginaali-ilmiöistä, virallisen kirjallisen järjestelmän alamaailmasta.

Viime kädessä eepos ja romaani ovat eri historiallisten aikakausien synnyttämiä eheitä esteettisiä maailmoja. Bahtinin sisällöllis-muodollinen genre-luokittelu on siis kaksijakoinen: päävastakohaisuus kulkee vanhan ja uuden välillä. Samantyyppiselle ajattelulle rakentuu *G. Pospelovin* esittämä tukevasti sisältövaltainen genre-

luokittelu, joka erottelee neljä porrasta genre-järjestelmän kehityksessä: 1. mytologisen, 2. kansallishistoriallisen, 3. tapainkuvausellisen ja 4. persoonallisuutta korostavan, romaanimaisen.

Kronotoopin muodot

Ajanilmaisujen ja kronotoopin muodot romaanissa (kronotooppi = kirjallisuudessa taiteellisesti haltuunotettujen ajallisten ja paikallisten suhteiden olennainen keskinäinen sidonnaisuus, sananmukaisesti käännettynä "aikapaikallisuus", ks. Bahtin s. 243) kuvaa ajanilmaisujen ja kronotoopin eri tyyppien rakenteen kokonaisuutta. Samalla Bahtin ratkaisee vaikean ongelman sovittamalla yhteen romaanin synkronisen (samanaikaisen) luokittelun ja diakronisen (historiallisen) ymmärtämisen. Romaanityypit ovat kuin synkronisia "askelmia" diskreetin diakronisen romaanihistorian portaissa. Genre ei palaudu pelkästään aktuaaliseen kommunikaatiotilanteeseen, vaan sen historia on alati läsnä "aivojamme painavan" genren muistin muodossa. Tämä muistuttaa nykyaikaisten kommunikaatio-teorioiden huomioita, joiden mukaan kirjallisen kontekstin muodostavat yhdessä edeltävän kehityksen jono ja synkroninen kirjallinen tilanne.

Kuten todettu, Bahtin tarkoittaa yleistieteellisellä kronotoopin käsitteellä romaanissa tai yleensä kirjallises-

sa teoksessa muodostuvaa ajan ja paikan kokonaisuutta, joka tuntuu jäsentävän hyvin olennaisella tavalla teoksen koko rakennetta. Kronotooppi vastaa pitkälti *Martti Haavion* topoksen käsitettä. Se organisoii teoksen koko juonitapahtuman; aika muuttuu havaittavaksi ja teoksen abstraktit ainekset kääntyvät konkreettisen havainnollisuuden kielelle. Kronotoopin kehitys alkaa romaanissa paljon ehdollisuuksia ja "sopimuksia" sisältävästä kreikkalaisesta seikkailuromaanista ja päättyy yhä realistisempiin tien, kynnyn, salongin, provinssikaupungin tyyppisiin kronotooppeihin.

Kronotoopin ideassa voidaan nähdä alkeita nykysemiotiikan lähestymistavasta; monimutkaiset abstraktit merkitykset eivät välttämättä ole määriteltävissä ajassa ja paikassa, mutta niiden on löydettävä aika-avaruudessa jokin ilmaus, ts. nähtävissä ja kuultavissa oleva merkkimuoto. "Taiteelliset merkitykset eivät myöskään ole määriteltävissä ajallisesti tai paikallisesti. Sitä paitsi me pyrimme jollain tavoin käsittämään jokaisen ilmiön, ts. sisällyttämään sen paitsi ajallis-avaruudellisen olemassaolon piiriin myös merkitykset, olkootpa ne millaisia hyvänsä, voisivat sisältyä kokemukseemme (sitä paitsi sosiaaliseen kokemukseemme), niiden on saatava jonkinlainen ajallis-paikallinen ilmaus, ts. jonkin kuultavan tai nähtävän merkin muoto... Kaikkein abstrakti-

sinkaan ajattelu ei käy päinsä ilman tuota ajallis-paikallista ilmausta. Siis jokainen siirtyminen merkityspiiriin tapahtuu vain kronotoopin kautta" (Bahtin, s. 422). Tällaiseksi merkikijonoksi, joka yhä realistisemmin olennoi ihmisen olemusta ja mahdollisuuksia kosmoksessa, paljastuu myös kronotoopin kehityksessä toteutuva romaanin historia.

Tekstiin sisältyvä kronotooppi herättää jatkuvasti tutkijoiden mielenkiintoa. Akateemikko *Lihatsovin* klassisesta *Muinaisvenäläisen kirjallisuuden poetiikasta* on lähes puolet omistet tekstissä hahmottuvan ajan ja avaruuden sisällölle. Samalla tavoin on etuvin neuvostoliittolainen tutkijakollektiivi artikkelikoelmassa *Rytmi, avaruus ja aika kirjallisuudessa ja taiteessa* paneutunut ihmisen mitä moninaisimpiin aikakäsityksiin perusteellisesti: todellisen fyysikaalisen ajan ja avaruuden vastakohtana konseptuaalinen aika ja avaruus on tietty abstrakti kronometrinen malli, joka jäsentää idealisoituja tapahtumia.

Karnevaalini tehtävistä

Tutkimuksessaan *Francois Rabelais ja keskiajan naurukulttuuri* Bahtin palauttaa Rabelais'n omaperäisen muotokielen kansanomaiseen groteskin perinteeseen: Muinaisissa hedelmällisyysrituaaleissa syntyneet hahmot ja käsi-

tykset siirtyvät luokkayhteiskunnassa epäviralliseen asemaan ja synnyttävät elämän ja taiteen rajamailla erityisen parodisen karnevaalimaailman, joka ilmenee erilaisissa koomisissa teksteissä, farssimaisissa näytelmissä ja riiteissä, karnevaalitapahtumissa. Karnevaalissa syntyy utooppinen vapauden ja ekstaasin ilma-
piiri. Sillä on oma logiikkansa: nurinpäinkääntämisen, ylevän alasrepimisen ja paljastamisen logiikkansa ja kuvastonsa, syöminkien ja juominkien, rivouden ja ulostamisen hahmot. Kaiken tämän taustalla hämmöittää biologinen, eroottinen ja ruumiillinen ikuisesti synnyttävän/synnytettävän ja nielevän/nieltävän vatsan arkkityyppi, jota motivoi alkuperäinen käsitys kollektiivisesta kuolemattomuudesta ikuisen biologisen uudistumisen pohjalta.

Karnevaali hahmottaa virallisen ja epävirallisen tietoisuuden suhdetta: karnevaalidialogi elää virallisen monologin hegemonian alla. Yksilölle se merkitsee feodalismien kahleista vapaata kieltä, hänen sisäisen äänensä yhteyttä laajaan sosiaaliseen miljööseen.

Rabelais-tutkimuksellaan Bahtin osuu todelliseen muinaisuuden suoneen. Hänen metodissaan on huomattavissa sellaisten uutuuk-
sien kuin binaarilogiikan (yläpuoli/alapuoli) ja käsitte-
napojen välisen harmoni-
soivien napojen käyttö ja karnevaali-"maailman mal-
lin" paljastaminen.

Nauru on tietysti karnevaalin syvin olemus ja ase

taistelussa valheellista viralista paatosta vastaan. Tärkeä karnevaalinaurun erotava piirre on sen universaalisuus: se maallistaa ja alentaa kaiken, sen kohteena on niin nauraja itsekin kuin koko maailma. Bahtin painottaa eroa uuden ajan korkeakirjalliseen, kielteiseen, satiiriseen, yhteen kohteeseen osoitettuun nauruun. Karnevaalinaurun kosminen kaikenkäsittävyys piirre tuntuu luonnehtivan hyvin juuri kirjallisuutemme suomalaiskansallisimpia ilmiöitä kuten *Kiveä*, *Lassilaa* ja *Linnaa*.

Karnevaaliteoria on löytänyt käyttöä myös modernissa kansatieteessä, jossa *V. V. Ivanov* on tulkinnut sitä yhteisön binaaristen vastakohtaisuuksien inversion teoriana, so. kaksiarvoisten vastakohtaisuuksien nurinpäinkääntymisen teoriana. Riittäaikana sosiaalinen hierarkia usein alkuperäisissä yhteisöissä häviää ja tilalle tulee vapaamuotoinen yhteisöllisyys. Joskus taas alistetut ryhmät saavat hetkeksi rituaalisen vallan (status reversal). Silloin ylintä ryhmää solvataan ja muodostetaan "päivä kuninkaan"-tyyppinen hierarkia, joka toimii aivan kuin virallisen hierarkian parodia.

Vastaavasti voidaan mm. häärityä yleinen travestia eli roolien vaihto tulkittaen mies-nainen vastakohtaisuuden inversioksi, ts. yhteisölle merkitsevän vastakainasettelun neutralisoinniksi. Yleinen "kuolleiden päivä"-tyyppinen karnevaali on vastaavasti ymmärrettävissä ihmismieltä vaivaavan

elämän ja kuoleman ristiriidan neutralisoinniksi.

Arkkityyppistä kritiikkiä jatkaa myös valikoimaan sisältyvä *Rabelais ja Gogol*. Bahtin soveltaa karnevaalitutkimukseensa kehittämiään käsitteitä Gogoliin ja löytääkin kaiken etsimänsä: kansanomaista juhlatematiikkaa ja -auraa, syöminkien ja juominkien kuvia, löppöttelyä ja solvausta, tanssivan kuoleman kuvia ja ilomielisiä voimannäytteitä, tappelua ja nyrkkisankaruutta, ilveilytyyliä ja kehon groteskia käsitteilyä. Keskeisistä karnevaalin kategorioista on 1800-luvun torjunta sulkenut pois vain erotiikan ja synnyttämisen.

Jos Gogolin ukrainalaisen kauden teokset organisoituvat kokonaan "kemukuvien" ympärille, niin Pietarin kauden teoksissa ne ovat enemmän tai vähemmän määräävinä elementteinä. Bahtin tuo näkyviin myös karnevaalikulttuurin olomuodot Gogolin ajan Ukrainassa.

Näin samaistuu Rabelais'n ja Gogolin esteettinen sisältö: ajankohtainen majoituksen liepeissä kyykötävä merkitys on kadonnut, mutta ikuinen kulttuurin juuriin tukeutuva ja "suureen aikaan" kasvava merkitys säilyy. Tämä voi vaikuttaa kärjistetyltä, mutta tutkijat valmistelevat varmaan pahempaakin: *V. V. Ivanov* on jo osoittanut Gogolin Vij'n hämmästyttävän paralleelisuuden eräiden rekonstruoitujen slaavilaisten myyttien kanssa...

Joka tapauksessa karnevaalimaailmankäsitys on

avannut kokonaan uusia puolia niin Gogolissa kuin Rabelaisissakin. Se voi johdattaa uusiin löydöksiin monessa muussakin alkuperäiseen mytologiseen ajatteluun syvällisesti kiintyneessä kirjailijassa (Garcia Marques, Scors, Toni Morrison ja Spiros Myrivilis).

Gogolin ja Rabelais'n "samaistamiseen" on vedonnut myös V. Kozinov teoriasaan, jonka mukaan *Pushkinin* aikakausi on Venäjän kirjallisuuden kehityksessä renessanssivaihe, koska se suoritti "samoja tehtäviä kuin renessanssi lännessä". Tällainen historiankirjoitus saa tietysti aikaan polemiikkia. Opponentit ovat erityisesti tiukanneet, onko ilmaus "suorittaa samoja tehtäviä" ymmärrettävä konkreettishistoriallisesti, typologisesti vai metaforisesti. Yleisesti ollaan taipumassa kannalle, että Kozinovin väitteellä on oma mielenkiintonsa, mutta itse asiassa Pushkinin aika suoritti monia tehtäviä: renessanssin, romantiikan ja kriittisen realismin.

Sanan funktiot

Romaanin ja koomisen maailmankatsomuksen teemaa lähestyvät myös *Sana romaanissa* ja *Romaanisanan esihistoriaa* taas uudesta suunnasta – sanan funktiosta lähtien. Romaani näyttäytyy toisiaan leikkaavien tasojen (sosiaalisesti määrittäytyneiden kielten) järjestelmänä, jolla luonteenomainen monikielisyys on lähtöisin antiikista, sen pa-

rodioista ja kielten seka-melkskasta.

Bahtinilaisittain romaanissa on dialogi, ideologisesti ristiriitainen, kaksiarvoinen ja kiistelevä. Sana kantaa romaanissa sosiaalista määrettä, ideologista maailmaa. Vieras sana ja näkökulma lomittuvat kertojan ääneen. Vieraat kielet – maailmankatsomukset käyvät romaanissa dialogiin, mikä viime kädessä toimii ironisena keskusteluna monoliittisen totuuden kanssa ja eepoksen autoritaarisuuden kritiikkinä.

Romaanihenkilöiden puheen ja lainausten ohella myös tekijän puhe muodostuu huomattavalta osalta vieraan puhunnan tyyllitelystä. Romaani luopuu usein kokonaan tekijän "vilpittömistä" sanoista; sosiaalinen monikielisyys orkestroi koko merkityksen.

Tällainen näkemys aiheuttaa korjauksia myös romaanin tyylintutkimukseen. Bahtin kritikoi sitä, että on keskitytty joko teoksen kieleen yleiskielen varianttina tai päinvastoin tekijän individuaalisen tyylin ilmenemismuotona. Tyyllillisten tekijöiden funktio teoksen kokonaisuudessa on jäänyt huomiotta, ts. sana on eristetty sen dialogisesta toiminnasta kommunikaatiossa.

Polyfoninen romaani

Romaanisanan tutkimukset edeltävät Bahtinin käänteentekevää, yhdelletoista kielelle käännettyä työtä *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Siinä esitetään

vanhan, yhden näkökulman dominoiman romaanin vastakohdaksi "romaanikehityksen huippu", polyfoninen romaani, jossa on 1. useita riippumattomia näkökulmia, 2. jotka kuuluvat kerronnan tapahtumien osanottajille, ja 3. jotka ilmaisevat ideologisen arvostelmansa ja suhteensa tapahtumiin. Dostojevskin romaaniuudistus merkitsi siis eräänlaista kirjallista suhteellisuusteoriaa. Tekijä ei kuitenkaan polyfonisessa romaanissa vain leikkaa vieraita näkökulmia lomittain, hän on aktiivinen, mutta hänen aktiivisuutensa on uudenlaista, dialogisesti tasaa-arvoista sankareiden "tunnustusten" kanssa.

Teoksessa *Komposition poetiikka* on B. Uspenski kehittänyt edelleen polyfonian käsitettä todeten näkökulman vaihteluiden olevan koko komposition perusta. Tämän Bahtinin-Uspenskin metodin toivoisi päätyvän myös suomalaisen tutkimuksen arsenaaliin. Kokonaan uusia ulottuvuuksia löytyisi varmaan teoksista, joissa tapahtumat filteröidään usean henkilöhahmon kertomuksen ja tajunnan lävitse (Salama, Kihlman, Sai-sio).

Kirjallisuuden (merkitsevissä) muodoissa tapahtuva kehitys on Bahtinille osa todellisuuden tiedostamisen kehitystä, ja se on riippuvainen yleisestä sosiaalisesta kehitysvaiheesta: "...reaalisen historiallisen kronotoopin tiedostaminen on sujunut kirjallisuudessa monimutkaisesti ja katkonaisesti: on tiedostettu kul-

loisissakin historiallisissa oloissa tiedostettavissa olleita kronotoopin puolia..." Perinteen vakiinnuttamat muodot jäivät kuitenkin kaavoittamaan ajatteluamme silloinkin kun ne ovat jo menettäneet arvonsa tiedostamiselle.

Bahtin, nauru ja humanismi

Bahtinin humanismi rakentuu käsitykselle ihmisluonnon terveistä luonnollisista funktioista ja ihmisen olemuksen ikuisista mahdollisuuksista universaaliin tiedostamiseen ja olemassaoloon. Jo kansan runouden sankareissa olenoitui ihmisen suuruus, hänen suora ja luonnollinen kasvunsa vailla alistumista ja alemmuutta. Luokkayhteiskunta tukahdutti kuitenkin ihmishengen universaaliuden. Erityisesti feodalismien monoliittinen dogmatismi vainosi vapaata kriittistä ihmismieltä: ilmiöiden

välille vakiintuivat valheelliset hierarkkiset suhteet, tekopyhyys, kaksinaamaisuus, alistaminen ja valhe juurtuivat ihmisuhteisiin.

Vain nauru säilyi valheen tartunnalta, siihen ei pystynyt byrokraattisuus ja uskonvarma näivettyneisyys. Bahtin ilmaisi horjumattoman historiallisen optimisminsa 30-luvun jälkipuoliskolla seuraavin velvoittavin sanoin: "Nykyiselle aikakaudelle on ominaista maailman poikkeuksellinen monimutkaistuminen ja syveneminen, tavattoman suuri ihmisen vaateliaisuuden, selväjärkisyys ja kriittisyyden kasvu. Nämä piirteet määräävät myös romaanin kehityksen."

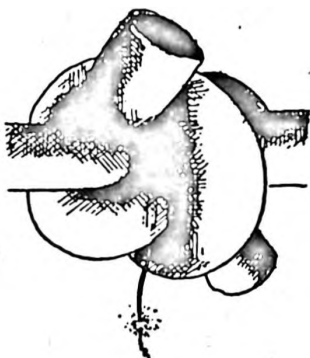
Ihmismieli ammentaa koko kulttuurin kontekstista etsiessään uusia väyliä itselleen. Näin determinismi laajenee Bahtinilla äärimmilleen, Dostojevski palautuu menippolaiseen satiiriin, Go-

gol ja Rabelais kansan koomiseen kulttuuriin.

Bahtinin omaksumista saattaa vaikeuttaa hänen innoittunut, lennokas esitystapansa. Ajatuksen ja kynän nopea juoksu tuntuu yhä. Hänellä ei myöskään ollut mahdollisuutta viimeistellä töitään, jotka alkoivat päästä julkisuuteen vasta 1960-luvun puolivälistä. Luovat vuotensa Bahtin työskenteli yksinäisenä, syrjäisissä viroissa, vailla mahdollisuutta julkaista tai luoda koulukuntaa.

Nyt hänen työnsä ovat jo muodostuneet loppumattomien löytöjen lähteeksi kaikille humanistisille tieteille. Toivottavaa olisi että nopeasti saataisiin suomeksi lisää hänen keskeistä tuotantoaan. Olisi myös aika tutustua Bahtinin ensimmäisten tunnetuksi tekijöiden ja tutkijoiden, neuvostosemiootikojen työhön. He jatkavat kaikkein aidoimmin Mihail Bahtinin työtä.

Tiede, sivistyneistö, työväenluokka

□ Joulukuun alussa ilmestyy SOL:n julkaisema kirja "Tiede, sivistyneistö, työväenluokka". Se koostuu keskeisistä teemaan liittyvistä alustuksista ja puheenvuoroista, jotka pidettiin SOL:n 12. liittokokouksessa, sen seminaareissa ja väittelyissä. Kirjassa on vähintään 152 sivua ja vaativaankin kirjahyllyyn sopiva ulkomuoto. Tilaa kirja postiennakolla 20 mk SOL:n postilille 789 13-0. Osoite: III linja 7 b 37, 00630 Hki 63.

PUNAISET VIHOKOT

SOL:n Punaiset Vihkot sarjassa on ilmestynyt vuonna 1979 viisi tosikovaa numeroa ...

18 Miten käy tieteen

141 s 7 mk
Keskeisimmät tutkimus-
kinnouudistusartikk

— Kari Toikka, Seppo
Toiviainen, Matti
Reinikainen, Esa Si-
ronen, Matti Juntu-
nen ja muut.

19 Keskiasteen uudistus

52 s 5 mk
Tapio Kuure kou-
lunuudistuksen his-
toriasta, Juha Sih-
vonen keskiasteen
uudistuksen koulu-
tuspoliitikasta, Jor-

ma Partanen aloit-
teellisuudesta.

20 SKDL monopoleja vastaan

121 s 9 mk
Keskustelu SKDL:n
periaateohjelmasta
jatkuu. SKDL:n vai-
heet ja luonne.

21 Klassikot sivisty neistöstä ja opiskelijoista

108 s 10 mk
Marxin, Engelsin ja
Leninin puheenvuo-

rot sivistyneistokes-
kusteluun. Ensi ker-
taa suomeksi Gram-
scin klassinen artik-
keli Sivistyneistön
muotoutuminen.

22 Tiede, sivisty neistö, SOL

100 s 8 mk
Soihdun kesällä jär-
jestämän seminaa-
rin tärkeimmät alus-
tukset. Timo Korttei-
nen sivistyneistöstä,
Raimo Lovio tietee-
lis-teknisen ku-
mouksen teoriasta,
Juha Sihvonen Suo-
men korkeakoululai-
toksen kriisin jak-
sottelusta, keskus-
telua.

... ja tulossa
keväällä 1980

■ Demokraat- tinen ammatti käytäntö – mitä se on?

sisältää BRD:ssä
julkaistuja demok-
raattisen ammatti-
käytännön proble-
matiikkaa käsittele-
viä artikkeleita ja
Kari Toikan ja Yrjö
Engeströmin kirjoit-
taman johdannon.
Hinta noin 10 mk.

■ Energiapoli- tiikan vaihto ehdot

puheenvuoroja
energiamuodoista,
vesi- ja turvevoiman
käytöstä, sähkovoim-
atuotannosta,
ydinvoimasta sekä
suomalaisen ener-
giapolitiikan näkö-
aloista.
Hinta noin 10 mk.

■ Naisen
asema
kapitalismissa
sisältää SOL:n 12.
liittokokouksen vas-
taavan seminaarin
alustukset ja pu-
heenvuorot.
Hinta noin 10 mk.

TILAA SOIHDUN COLLEGE-PAITA

SOIHTU

- elegantin harmaa
- tummansinisellä painatuksella va-
semmalla keskustelevalle herrasmie-
het Marx ja Engels (8 x 8 cm)
- koot: S, M, L ja X
- hinta 55 mk
- tilaukset osoitteella:

Soihtu
Kolmas linja 7 B 37
00530 Hki 53
puh 90/736112

- toimitukset postitienakolla